

Hradiště u Mařína (okr. Svitavy) a jeho širší zázemí ve světle kovových artefaktů z 6.–10. století

Hillfort near Mařín (East Bohemia) and its broad hinterland
in light of metal artefacts from the 6th to 10th century AD

David Vích – Naďa Profantová – Roman Křivánek –
Zuzana Jarůšková – Jan Zavřel

Článek hodnotí výsledky systematických prospekci s pomocí detektorů kovů z pomezí východních Čech a severozápadní Moravy za posledních patnáct let, doplněné o geofyzikální prospekci hradiště u Mařína. Dosavadní výzkum přinesl importy byzantského i karolínského původu (nákončí, průvlečka, hrot kopí) 7.–9. stol., nejpočetnější jsou lité ozdoby pozdně avarského typu z 8. století. Prostorová distribuce raně středověkých artefaktů mimo tradiční sídelní oblast vykazuje vazby na zaniklé komunikace, dochované v podobě úvozů.

raný středověk – východní Čechy – severozápadní Morava – hradiště – zbraně – předměty avarského typu – předměty karolínského typu – byzantský vliv

The article evaluates the results of systematic metal detector surveys from the borderland between east Bohemia and northwest Moravia over the past fifteen years, supplemented with a geophysical survey of early medieval hillfort near Mařín (Svitavy district). The conducted surveys have produced imports of Byzantine and Carolingian origin (strap ends, loops, spear tip) from the 7th to 9th century, with cast ornaments of the Late Avar type from the 8th century occurring in the greatest numbers. The spatial distribution of early medieval artefacts outside the traditional settlement territory shows ties to defunct roads preserved in the form of sunken lanes.

Early Middle Ages – East Bohemia – Northwest Moravia – hillfort – weapons – Avar-type artefacts – Carolingian-type artefacts – Byzantine influence

1. Úvod

Pomezí východních Čech a severozápadní Moravy bylo pro období pravěku a raného středověku dlouho považováno za sídelní periferii, a to zejména s ohledem na jeho polohu při samém okraji oblastí úrodných půd na české i moravské straně. Pozornosti se dostávalo cestě označované jako Trstenická stezka podle řeky Loučné, dříve nazývané Trstenice. Označení zavedené H. Jirečkem (1856a; 1856b) není příliš šťastné, nicméně již zažitě. Význam cesty je zřejmý z dochovaných, byť relativně skoupých písemných pramenů (přehled Cendelín – Bolina – Adam 2010, 17–22). O průběhu této komunikace byla zveřejněna celá řada představ (souhrnně Severin 2000; Cendelín – Bolina – Adam 2010, 7–17 s další lit.), které nabývají reálnější obrysy až díky aplikaci moderních technických prostředků (GIS, LIDAR, využití detektorů kovů).

V rámci zájmového území nabízí vhodné podmínky (zejména sprašové podloží) pro zakládání sídlišť region v okolí Vysokého Mýta, Chocně a Litomyšle na straně české a pruh úrodné země označovaný jako Malá Haná na straně moravské. Území v širším okolí Svi-

tav mezi Litomyšlí a západním okrajem jevíčského katastru vyplňuje kopcovitá krajina o nadm. výšce okolo 500 m s podložím převážně krytým málo úrodnými podzolovými půdami (Válek 1964; Tomášek 2007), osídlená v průběhu 13. století. Doklady trvalejší přítomnosti raně středověkého člověka v podobě sídlišť či pohřebišť zde zcela postrádáme. Jedinou výjimku v tomto ohledu tvoří hradiště o rozloze 20 ha u osady Mařín rozkládající se v k. ú. Zadní Arnoštov a Křenov a zaujímající vrchol kopce Hradisko s nejvyšším bodem 571 m n. m. Vedle akropole a jižního předhradí vymezují valy také předhradí nacházející se netypicky na západním svahu kopce. Ač se jedná o nápadnou a rozsáhlou lokalitu, nikdy zde nebyl prováděn archeologický výzkum a donedávna jsme neměli žádnou představu o stavu dochování ani podobě zástavby. Dosavadní poznatky byly založené výhradně na terénních reliktech a starých nálezech (viz níže).

Do takového stavu pramenné základny nejnověji zásáhlo rozšíření detektorů kovů. V roce 2005 byla v rámci Regionálního muzea ve Vysoké Mýtě zahájena detektorová prospekce oraných ploch daného regionu, a to na základě výsledků povrchových sběrů z předcházejících let. Od roku 2011 jsme v rámci průzkumu reliktních zaniklých cest přesunuli těžiště těchto aktivit do zalesněného prostoru především mezi Malou Hanou a Svítavami s důrazem na poznání mařínského hradiště. Zde bylo aplikováno také geofyzikální měření. Druhým centrem organizované detektorové prospekce se stalo Muzeum regionu Boskovicka, kde v roce 2018 vznikl spolek zapsaných a prověřených hledačů. Archeologické prameny získané detektorovou prospekci pak významně doplňují poznatky formulované na základě povrchových sběrů. Na straně jedné nemůže povrchová prospekce v žádném případě nahradit chybějící standardní odkryvy hrobových či sídlištních situací, na straně druhé jednotlivé kovové artefakty představují svébytnou a nenahraditelnou skupinu archeologických pramenů. Jejím nevýhodou je sice kvalita, protože jde o nálezy ojedinělé či vytržené z nálezových kontextů zemědělskou činností, nenahraditelné jsou však co do kvantity. Významná je i skutečnost, že detektorová prospekce vedená archeology zde do značné míry předběhla vlnu rabovacích aktivit. Kovové artefakty navíc představují specifickou kategorii pramenů: zejména neželezné signifikantní předměty na sebe více než jiné části hmotné kultury vážou informace o sociálním statusu svých majitelů (viz Profantová 2000; 2014a; 2020a; 2020c; Tomková 2005).

2. Dosavadní poznávání raného středověku na pomezí východních Čech a severozápadní Moravy

Zmínky o archeologických nálezech na české straně nacházíme v prvních pracích zaměřených na daný region (Prudič 1931; Skutil 1947/1948). V nich se našeho tématu týká jen zevrubný popis, popř. vyobrazení plánu hradiště u Benátek u Litomyšle (Skutil 1947/1948, 60–62, 75). Raně středověkými dějinami české části území, označeného příhodně jako Vraclavsko, se zabýval Petr Charvát (1978; 1980; 1981; 1994; 1997), který na základě tehdejšího stavu poznatků konstatoval absenci středohradištního osídlení, s výjimkou benáteckého hradiště (Charvát 1980, 274).¹ Od konce 80. let 20. století probíhají v regionu

¹ Autorova skepse o středohradištním datování údajných vtroušených stěpů v mladohradištních objektech vraclavského hradiště (srov. Skružný 1962, 10) se na základě nejnovějších výzkumů ukazuje jako opodstatněná.

povrchové sběry, které postupně vedly i k objevu raně středověkých, vesměs sídlištních lokalit (Vích 2000; 2012). Na moravské straně představují zásadní mezník v archeologickém poznávání regionu práce J. Mackerleho (1948; 1957). Raně středověké nálezy byly přirozeně známy už dříve, nebylo jich ale mnoho a nezřídka postrádaly dostatečné nálezo-ové okolnosti (Vanovice, Knínice-Hradisko; srov. Skutil 1931, 38–39). Za zmínku stojí práce A. Ferulíka informující o nálezech z Knínice a okolí, mj. uvádějící nálezo-ové okolnosti raně středověkého depotu z polohy „Padělky“ (Ferulík 1950, 228–229). Po určité stagnaci (výjimkou je pouze článek o mařínském hradišti: Novotný 1971) jsou nové poznatky o raně středověkém osídlení Malé Hané spojené s činností A. Štrofa. Ten nejprve ve své diplomové práci shrnul starší nálezy (Štrof 1979, 86–87) a posléze objevil řadu nových lokalit (Štrof 1985). Sondáží prokázal středohradištní osídlení na hradiisku u Velkých Opatovic (Štrof 1987). Od konce 90. let 20. století probíhají intenzivní povrchové sběry i na Malé Hané. Dostupné starší nálezy i prameny získané povrchovou prospekci již byly souhrnně vyhodnoceny (Charvát 1978; Štrof 1979; Vích 2000; Profantová – Vích 2008 s další lit., zde věnována pozornost keramice). Vzhledem k naprosté absenci pohřebišť a skutečnosti, že sídlištních situací z 6.–10. století v zájmovém území se plošně archeologické výzkumy zatím prakticky nedotkly², opíral se tehdejší stav poznání téměř výhradně o povrchové sběry a staré nálezy.

3. Poznámky k metodice detektorového průzkumu

Způsob detektorové prospekce a dokumentování nálezů je zevrubně podán jinde (Vích 2015). Zde jen ve stručnosti uvedme, že artefakty byly zaměřovány ruční stanicí GPS (WGS 84, UTM, vždy pás 33U), v lesním prostředí se sledováním stratigrafických poměrů. Pro každou lokalitu je vedena tabulka, do níž jsou pod jednotlivými čísly postupně zapisovány získávané artefakty (materiál, popis, rozměry, datum získání atd.) bez ohledu na jejich datování. Pod těmito čísly pak artefakty figurují v katalogové části. Pokud není uvedeno jinak, jsou prezentované předměty vyrobeny ze slitiny mědi, pro zjednodušení zde označené jako bronz. Všechny nové nálezy (pokud není uvedeno jinak) jsou uloženy v muzeu v Boskovicích (okr. Blansko), v Litomyšli (okr. Svitavy, v tomto muzeu dosud nekatalogizováno) a ve Vysokém Mýtě (okr. Ústí nad Orlicí). Lokality jsou prostorově identifikované pomocí koordinátů na ZM 1 : 10 000.

4. Mařínské hradiště

4.1. Opevněné výšinné lokality regionu

V zájmové oblasti se vyskytuje několik opevněných lokalit. Osídlení ze střední doby hradištní prokázal zjišťovací výzkum A. Štrofa na hradišti u Velkých Opatovic, autor výzkumu však předpokládal pouze příležitostné využívání lokality (Štrof 1987, 25). Podobně lze interpretovat nálezy raně středověké keramiky na hradišti nad osadou Darebnice na

² To ovšem neplatí o výzkumech v trase dálnice Bratislava – Vídeň realizovaných na počátku druhé světové války.

rozhraní k. ú. Choceň a Běstovice (*Vokolek 1993b*, 51–52). Důležitá kolekce kovových předmětů ze střední doby hradištní pochází z poměrně nedávno objeveného hradiště nad údolím říčky Nectavy (*Doležel 2007*; *Šlězár 2014*). Bohužel, záhy po svém objevení se hradiště stalo cílem nelegálních aktivit a dnes je prakticky „odkovené“. Opakovaná orientační detektorová prospekce hradiska u Benátek u Litomyšle dosud žádné kovové raně středověké nálezy nepřinesla.

4.2. Poznávání hradiště u Mařina

Nejdůležitější opevněnou lokalitou studované oblasti je hradiště u osady Mařín (*obr. 1*). Lokalitu uvedl do literatury *I. L. Červinka (1928, 135)*, zevrubně se jí věnoval až *B. Novotný (1971, 221–222)*, který ji spojoval s křižovatkou cest a těžbou železné rudy v okolí. Teorii o napojení lokality na křižovátku dálkových komunikací dále rozvinul *D. Cendelín (2004)*. V roce 2006 zde proběhl orientační detektorový průzkum, jehož výsledkem byl (vedle potvrzení značného napadení lokality nelegálními uživateli detektorů kovů) objev železného hrotu kopí (*Profantová – Vích 2008, 151–157*). Zejména podle rozboru keramiky existovalo hradiště (ať již kontinuálně, či s přerušeními) v časovém úseku od 9. do 13. století, přičemž malá kolekce keramiky má starohradištní charakter.

Postupně se však ukázalo, že některé zatravněné partie hradiště nejsou tolik vyrabované, jak jsme se na základě dosavadních zkušeností a různých svědectví domnívali (v privátním držení se podařilo zdokumentovat raně středověký třmen a sekeru: *Vích 2011, 1008*, *obr. 6: 3, 4*). V roce 2017 jsme zde proto provedli zevrubnou detektorovou prospekci zaměřenou právě na zatravněnou akropoli a předhradí, opětovně jsme se věnovali i zalesněné části hradiště včetně valů. Stranou pozornosti nezůstalo ani pole východně a jižně před hradištěm. I přes potvrzení dramatického postižení zalesněné části lokality rabováním (zatravněná plocha byla postižena zřetelně méně) jsme získali důležitou kolekci předmětů, která vrhá přece jen poněkud jasnější světlo na tuto prakticky nepoznanou lokalitu, zároveň ale nastoluje řadu nových otázek.

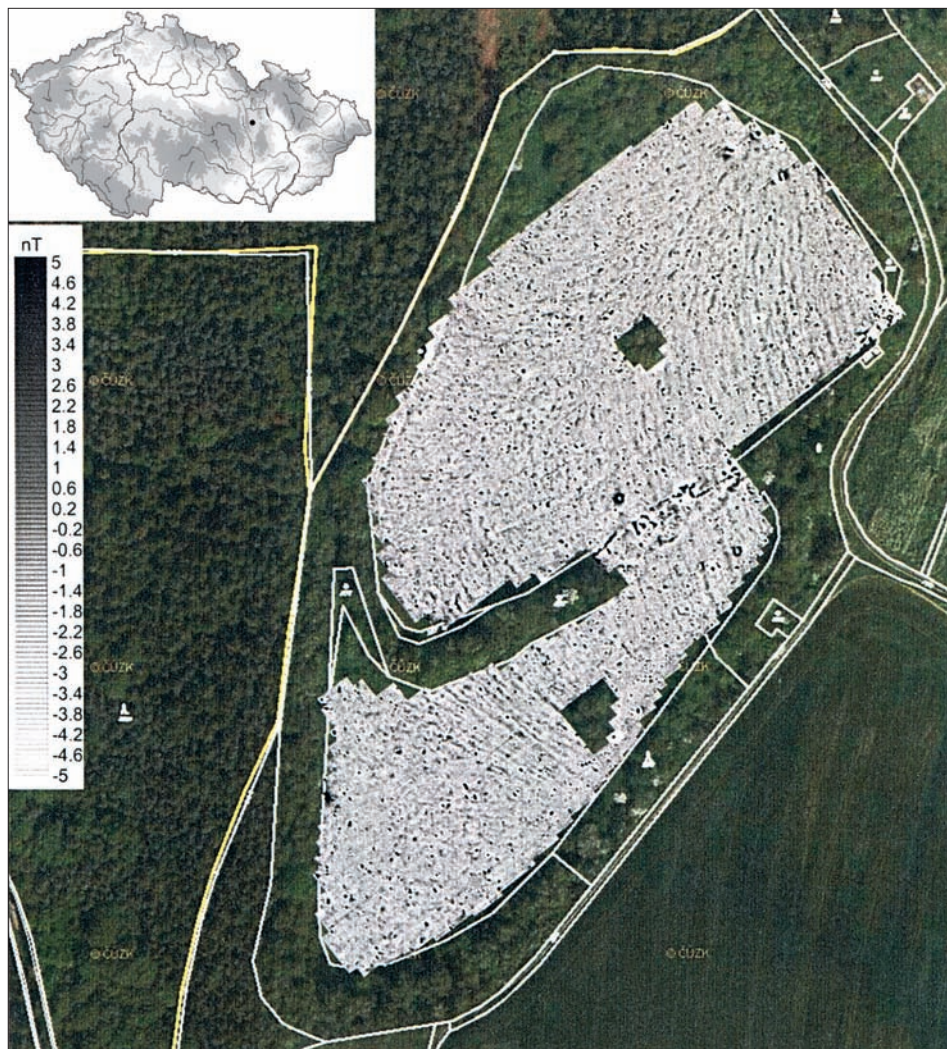
Hlavním překvapením detektorové prospekce bylo zastoupení artefaktů z pravěku a protohistorického období. Vedle dvou předmětů z doby bronzové (v jednom případě jde o nález mimo prostor hradiště) se jedná o sporadický výskyt předmětů z doby laténské a poměrně výrazné zastoupení doby římské³.

4.3. Geofyzikální měření

K magnetometrickému měření lokality došlo v roce 2017, a to na zatravněné ploše akropole i předhradí (*Křivánek 2017; 2018*). Elektroodporová metoda byla doplňkově aplikována na menším úseku mezi akropolí a jižním předhradím nad možným vstupem. Plošným magnetometrickým měřením bylo prozkoumáno ca 4,96 ha, doplňkovým geoelektrickým odporovým měřením plocha 0,11 ha.

Magnetometrický průzkum byl proveden pětikanálovým magnetometrem DLM-98-ARCH na kolovém podvozku (Sensys, Německo) využívajícím pěti fluxgate gradiometrů se sondami FMG650B. Magnetometr byl využit pro identifikaci obecně jakýchkoli zahloubených situací s magneticky odlišnou výplní,

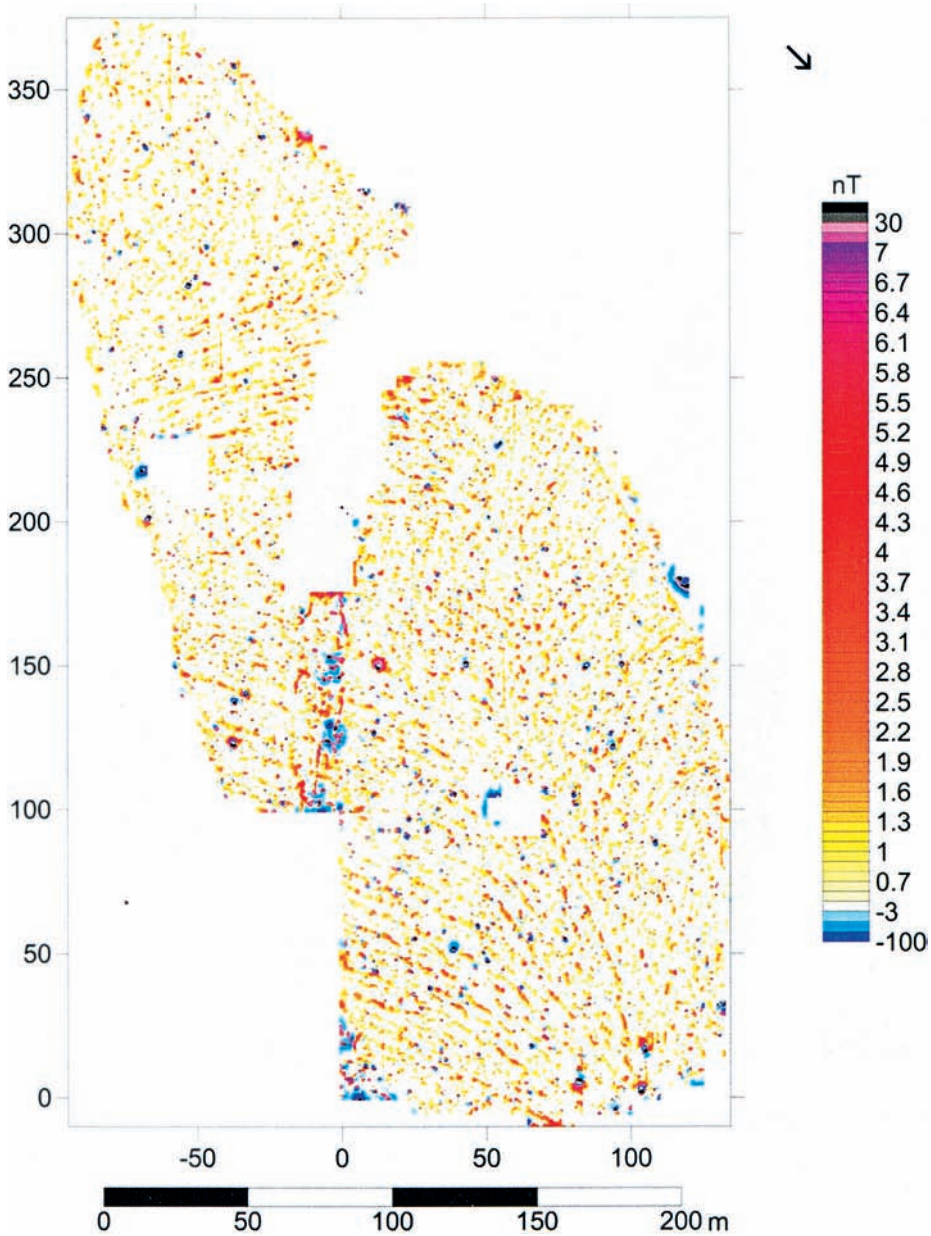
³ Zpracování nálezů z doby římské bylo v nedávné době publikováno (*Vích et al. 2021*).

Obr. 1. Hradiště u Mařína. Kombinace výsledků magnetometrického průzkumu a výřezu katastrální mapy s ortofotosnímkiem (zdroj: www.kontaminace.cenia.cz).

Fig. 1. The hillfort near Mařín. Combination of results of a magnetometric survey and an inset of the cadastral map with an orthophoto.

popř. také silněji vypálených materiálů. Plošný magnetometrický průzkum byl proveden v síti měření $0,5 \times 0,2$ m. Naměřená data byla primárně zpracována prostřednictvím programu Magneto-arch (Senssys), následně také upravena a zobrazena v programu Surfer (Golden software). Doplnkové geoelektrické odporové měření bylo realizováno pomocí aparatury RM-15 (Geoscan Research, Velká Británie), která je využívána při sledování a identifikaci nehlubokých podpovrchových relikvů s kamennou konstrukcí (také prvky valu). Odporové měření bylo provedeno metodou symetrického odporového profilování (SOP) v geometrii Wennerova uspořádání elektrod A0,5M0,5N0,5B, kdy lze sledovat pouze mělce podpovrchové změny odporů do maximální hloubky 0,5 m. Hustota měření byla 1×1 m, naměřená data byla zpracována pomocí softwaru Surfer (Golden software).

Obr. 2. Hradiště u Mařína. Odlišení nejvýraznějších magnetických anomálií, které mohou naznačovat místa jednotlivých objektů i jejich skupin (fialovomodře – výraznější magnetické anomálie způsobené kovy nebo vypálenými materiály, červeně – magnetické anomálie vyvolané možnými zahloubenými situacemi, ale i dalšími aktivitami).

Fig. 2. The hillfort near Mařín. Differentiation of the most significant magnetic anomalies, which may indicate the places of individual features and their groups (purple-blue – more pronounced magnetic anomalies caused by metals or burnt materials; red – magnetic anomalies caused by possible recessed situations or even other activities).

Plošný výsledek měření magnetometrem neposkytl jednoznačné doklady intenzivního osídlení hradiště, spíše doložil nedobry stav podpovrchového dochování archeologických situací, především kvůli rušivým projevům úprav terénu. Při plošném magnetometrickém měření nebyly až na výjimky rozlišeny jednoznačné vícemetrové izometrické magnetické anomálie, které by mohly dokládat přítomnost větších zahloubených objektů s magneticky odlišnou výplní. Registrovány byly naopak nespojitě liniové magnetické anomálie vytvářející paralelní řady, odrážející novodobé aktivity (*obr. 1*). Návaznosti liniových projevů na obou plochách (s částečně dochovaným příkopem mezi nimi) pak naznačují, že ani blízké sedimentární skalní podloží není na ploše hradiště magneticky homogenní (možné střídání různých vrstev).

Archeologické situace, resp. případně poslední podpovrchové relikty osídlení, je možné na zkoumaných plochách očekávat pouze tam, kde rušivé projevy novodobých aktivit nebo proměn podloží nejsou příliš zjevné. V případě akropole se jedná především o okraje plochy, kde jsou lokálně patrné skupiny izometrických magnetických anomálií průměru 1–2 m. Další nápadnou kumulaci malých anomálií nejasného původu pak vykazuje prostor jižně od remízku uprostřed louky. I zde bychom mohli předpokládat přítomnost reliktních menších zahloubených objektů. V případě jižního předhradí je bez rušivých magnetických linií vyvýšený prostor v jeho jižní části. Zde jsou rovněž patrné rozptýlené izometrické magnetické anomálie průměru kolem 1–3 m, pravděpodobně dokládající podpovrchové relikty zahloubených objektů.

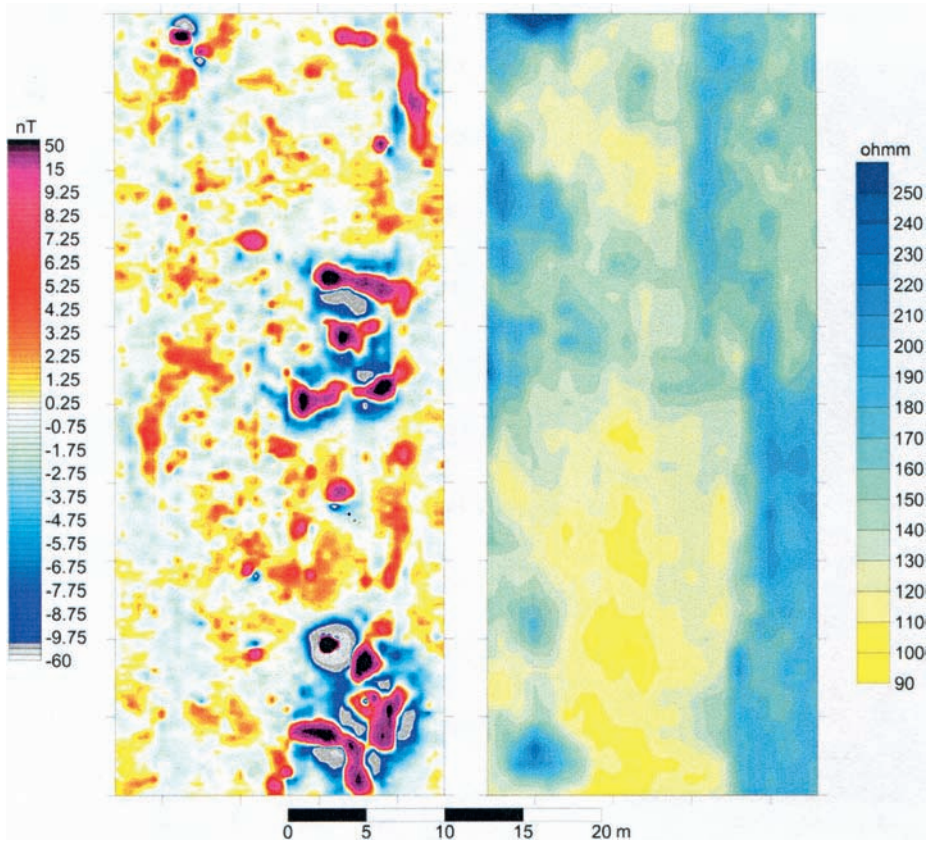
Zajímavé poznatky přineslo měření prostoru sneseného terénního stupně (původního valu) mezi akropolí a jižním předhradím. Při geoelektrickém odporovém měření bylo podél průběhu destruovaného valu a vnějšího zasypaného příkopu zaznamenáno několik náznaků linií vyšších odporů i snížení odporů mezi nimi. Blížší pravděpodobnou interpretaci dílčího výsledku odporového měření umožňuje až porovnání se stejným úsekem magnetometrického průzkumu: rozložení linií vyšších odporů vůči více koncentrovaným kratším příčným magnetickým liniím není náhodné a naznačuje místo možného původního přerušování obvodového valu akropole (*obr. 2, 3*). Také druhé, severnější místo kumulovaných magnetických anomálií je atypické. Jeho původ není jednoznačně vysvětlitelný, vedle možnosti zbytků konstrukce se spálenými prvky ve valu nelze vyloučit ani jiné zásahy do terénu, včetně navážek či jiných novodobých terénních zásahů.

5. Katalog kovových nálezů z mařínského hradiště⁴

Součástí oděvu a výstroje:

21. lité opaskové nákončí s jedním otvorem pro nýt v částečně odlomené tulejce zdobené pouze na jedné straně motivem plasticky provedené esovité úponky, 30 × 12 × 4 mm, hm. 3,8 g, E 0618856, N 5503609, z ornice na zatravněné akropolí (*obr. 4: 2*)
22. lité jazykovité silně zlacené nákončí se dvěma týlními otvory opatřené rostlinným plastickým ornamentem v podobě dvou stvolů spojovaných uzlíčky s trojlístými palmetami, rub hladký, 35 × 23 × 3 mm, hm. 9,1 g, E 0618757, N 5503558, z ornice na zatravněné akropolí (*obr. 4: 1; 21: 1*)
51. obdélná bronzová nezdobená průvlečka z ostruhy (?), 21 × 12 × 10 mm, hm. 5,3 g, E 0618770, N 5503516, z ornice na zatravněné akropolí (*obr. 4: 6*)
59. železná průvlečka z ostruhy s rozšířeným štítkem, 19 × 13 × 5 mm, hm. 1,6 g, E 0618824, N 5503679, hl. 14 cm při bazi humusové vrstvy na povrchu destrukce valu (*obr. 4: 3*)

⁴ Použité zkratky: d – průměr, dl. – délka, hl. – hloubka, hm. – hmotnost po konzervaci, max. – maximální rozměr, v. – výška, rozměry jsou uváděny před konzervací.

Obr. 3. Hradiště u Mařína. Porovnání dílčího výsledku magnetického a geoelektrického odporového průzkumu podél západního okraje centrální části hradiště (projev vypálených materiálů valu s kameny převážně na vnější straně valu a jiných vypálených materiálů z vnitřní strany). Zachycuje zřejmě bránu. Fig. 3. The hillfort near Mařín. Comparison of the separate result of a magnetic and geoelectric resistance survey along the western edge of the central part of the hillfort (manifestation of burnt materials of the rampart with stones mainly on the outside of the rampart and other burnt materials from the inside). The gate is probably captured.

Doklad směny:

44. sférické závaží s železným jádrem plátovaným bronzem, dobře dochovaný bronzový povrch má pouze jednu kruhovou podstavu, druhá je poškozena; d 23 mm, v. 20 mm, hm. 38,8 g, E 0618699, N 5503360, z ornice na zatravněném předhradí (obr. 4: 11)

Militaria:

5. úzký železný hrot kopí se šestihrannou tulejí, 470 × 47 × 43 mm, hm. 736,5 g, E 0618677, N 5503501, pod valem, hl. 35 cm v kamenité destrukci (obr. 5: 1)
54. úzký železný hrot kopí s tulejí kruhového příčného průřezu, 392 × 46 × 38 mm, hm. 264,0 g, E 0618576, N 5503749, hl. 30 cm při vnitřní straně valu (obr. 5: 5)
6. torzo železného hrotu šípů s tordovaným krčkem a tulejkou, 75 × 21 × 10 mm, hm. 10,9 g, E 0618757, N 5503638, hl. 10 cm (obr. 4: 8)
8. torzo železného hrotu šípů s tulejí a zpětnými křídélky, 51 × 16 × 12 mm, hm. 6,4 g, E 0618740.228, N 5503614.155, s detektorem kovů nalezl a předal p. Král (obr. 4: 4)

20. torzo železného hrotu šípů s tulejí a jedním dochovaným zpětným křídélkem, 45 × 19 × 9 mm, hm. 5,1 g, E 0618743, N 5503358, z ornice na zatravněné akropoli (*obr. 4: 9*)
43. torzo železného hrotu šípů s trojúhelníkovitým listem, 41 × 18 × 6 mm, hm. 4,7 g, E 0618696, N 5503289, z ornice na zatravněném předhradí (*obr. 4: 13*)
56. záštitný trn tesáku, 38 × 31 × 5 mm, hm. 13,2 g, E 0618658, N 5503835, hl. 20 cm z rozhraní humusové vrstvy a podloží (*obr. 4: 10*)

Řemeslné nářadí:

2. železný kladívkovitý předmět s laloky tvořícími tulej, 89 × 27 × 27 mm, hm. 105,2 g, E 0618643.773, N 5503422.344, hl. 12 cm na rozhraní humusové vrstvy a podloží (*obr. 5: 4*)
55. železná sekera s oboustranně prodlouženým násadním okem, prodlouženým tělem a prodlouženým ostřím, 122 × 76 × 29 mm, hm. 285,6 g, E 0618535, N 5503735, hl. 55 cm, z toho 25 cm v kamenné destrukci valu (*obr. 5: 6*)
57. železný lžícovitý vrták, 211 × 22 × 11 mm, hm. 109,1 g, E 0618659, N 5503580, hl. 21 cm (*obr. 5: 3*)

Zemědělské nářadí:

26. železná radlice s laloky, 195 × 142 × 39 mm, hm. 1069,6 g, E 0618776, N 5503205, hl. 44 cm z povrchové části podloží krytého ornici na poli před hradištěm (*obr. 5: 2*)

Slitky a surovina (nekresleno):

10. oválný kus surového železa, 126 × 66 × 53 mm, hm. 926,9 g, E 0618748, N 5503528, z ornice na zatravněné akropoli
7. amorfní slítek, 27 mm, hm. 6,8 g, E 0618796, N 5503573, z ornice na zatravněné akropoli
9. amorfní slítek, 23 mm, hm. 7,7 g, E 0618788, N 5503222, z ornice na poli před hradištěm
11. stříbrný (?) slítek, 37 mm, hm. 13,6 g, E 0618720, N 5503512, z ornice na zatravněné akropoli
23. amorfní slítek, 24 mm, hm. 7,7 g, E 0618784, N 5503238, z ornice na poli před hradištěm
40. amorfní plochý slítek, 48 mm, hm. 30,4 g, E 0618716, N 5503366, z ornice na zatravněném předhradí
41. hranolovitý slítek, 23 × 21 × 15 mm, 19,5 g, E 0618748, N 5503381, z ornice na zatravněném předhradí
65. amorfní slítek, 25 mm, hm. 3,2 g, E 0618783, N 5503657, z humusové vrstvy na akropoli

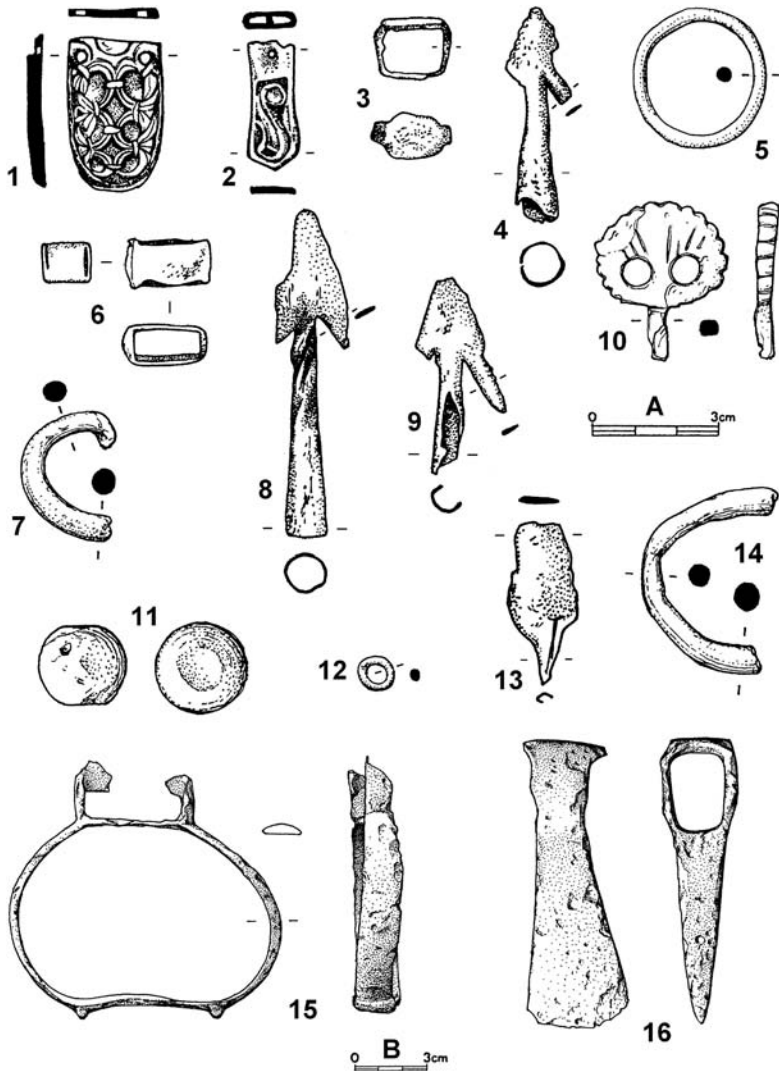
Neurčené předměty z neželezných kovů:

12. část kruhu o nestejně síle drátu, 45 × 7 × 6 mm, hm. 15,5 g, E 0618831, N 5503605, z ornice na zatravněné akropoli (*obr. 4: 14*)
13. amorfní zlomek neurčeného předmětu, 16 × 15 × 4 mm, hm. 2,5 g, E 0618775, N 5503586, z ornice na zatravněné akropoli (nekresleno)
14. kroužek kruhového příčného průřezu, 34 × 32 × 3 mm, hm. 6,8 g, E 0618764, N 5503526, z ornice na zatravněné akropoli (*obr. 4: 5*)
50. prohnutý tyčinkovitý artefakt, 32 × 7 × 6 mm, hm. 9,8 g, E 0618831, N 5503590, z ornice na zatravněné akropoli (*obr. 4: 7*)
62. subtilní kroužek kruhového příčného průřezu, d 9 mm, v. 3 mm, hm. 0,7 g, E 0618663, N 5503776, hl. 10 cm při bazi humusové vrstvy (*obr. 4: 12*)

6. Vyhodnocení nálezů z mařínského hradiště⁵

Ukázkou náročné a kvalitní práce je zlacené jazykovité nákončí karolínského typu s plasticou rostlinnou výzdobou (*obr. 4: 1; 2I: 1*). Nákončí bylo upevněno dvojicí nýtů, nikoliv

⁵ Vzhledem k vyjimečnosti lokality a přítomnosti četných intervalově datovaných artefaktů vědomě překračujeme (pouze) v případě mařínského hradiště časový rámec vymezený v titulu práce a věnujeme pozornost všem středověkým artefaktům z lokality.

Obr. 4. Hradiště u Mařina. Nálezy z areálu. Měřítka A 1–14, měřítka B 15–16 (kresby na obr. 4–14 K. Urbanová, H. Kolajová, 15–16 podle Vích 2011).

Fig. 4. The hillfort near Mařin. Finds from the grounds. Scale A 1–14, scale B 15–16.

pomocí běžnější trojice. Provedení výzdoby i kompozice jsou typické pro pozdně karolínskou produkci a budí dojem varianty stromu života, vyplňujícího celou plochu nákončí. Stejně uzlíky a stvol se vyskytují např. na nákončí z Rijs, kde se však jedná o klasické pojetí „stromu života“ (Robak 2014, pl. 97: 6). Naopak schéma výzdoby s rombickými útvary tvořenými stvoly se objevilo u dlouhého nákončí z Haithabu (Lennartsson 1997–98; Arents – Eisenschmidt 2010, Taf. 2; Robak 2014, pl. 97: 2), ovšem v tomto případě byly uvnitř rombických útvarů ještě křížky. Rombický útvar vymezený uzlíky je též na jiném kování z Haithabu, i v tomto případě se setkáváme s palmetkami, avšak vkomponova-

nými mezi stvoly a hranu, a též dovnitř romboického útvaru (*Capelle 1978; Robak 2014*, pl. 100: 8). Podobně je tomu s výzdobou nákončů z Cleydonu upevňovaného pomocí pěti nýtků (*Robak 2014*, pl. 103: 3). To má výraznější rytý křížek ještě na rubu. Podobné schéma se uplatnilo i na oválné průvlečce z Thumby-Bienebek (*Robak 2014*, pl. 103: 6). Nemáme tedy přesnou obdobu celé výzdoby, ovšem studované nákončí je výrobkem či napodobeninou karolínských ozdob zdobených vrubořezem (jazykovitá nákončí B podle Z. Robaka). Jeho datace spadá do 9. století, výrobu můžeme nejspíše klást až do doby po r. 840, jak naznačují analogie z Haithabu. Nákončí patří mezi exkluzivní kusy, kterých lze v Čechách zatím napočítat okolo desítky (mapka významných pozdně karolínských nálezů viz *Profantová 2014a*).

Nákončí řemene (*obr. 4: 2*) náleží s ohledem k tulejovitému způsobu upevnění pomocí jednoho nýtku pozdní době avarské II, tedy první polovině 8. století. S motivem plasticky provedené osmičkovité úponky se v prostoru Karpatské kotliny setkáváme běžně, disponujeme proto řadou analogií, jako např. v případě soupravy čtyř kusů z hrobu 88 v Čierném Brodu (*Zábojník 2006*, 102, Tab. X). Geograficky nejbližší analogií je technicky stejně a výzdobně velmi podobně řešený kus z hradiště v Tismicích (*Profantová – Stolz 2006*, 801, 813, obr. 3: 6, fototab. 3: 2; *Profantová et al. 2020*, obr. 19: 10) a kování z jihočeských Skočic (*Profantová – Stolz 2007*, 407–408, obr. 2: 1).

S výstrojí jezdce a koně souvisí tři předměty. Železná nezdobená průvlečka č. 59 (*obr. 4: 3*) tvořila původně součást řemení ostruh, přičemž tento typ náleží k ozdobám domácího původu a patří typu IIA D. *Bialekové (1977, Abb. 14)*. Podobnou funkci nejspíše plnila i nezdobená bronzová průvlečka č. 51 (*obr. 4: 6*). Průvlečky z neželezného kovu jsou vzácné a obvykle zdobené (např. Kolín, Kouřim: *Šolle 1966*, obr. 11b: 7), vzhledem k jednoduchosti provedení považujeme artefakt spíše za lokální výrobek z 9.–10. století. Kruhový, netypický třmen (*obr. 4: 15; Vích 2011*, obr. 6: 3), nalezený v úvozové cestě, se od běžnějších třmenů liší širokým pravoúhlým okem a výstupky na spodku stupadla. Analogie nacházíme u třmenů východního rázu ze 12.–13. století, ovšem tam je stupadlo rovné a bez výběžků (*Kirpičnikov 1973*, tab. XV: 9). Nejbližší analogie pochází z kostrového pohřebiště z „hory Sapun“, komplexu č. 25, ze severovýchodního Přičernomoří (*Makarova – Pletneva 2003*, 221, tab. 97: 42), datovaného do 11.–13. století. Tento třmen má shodné ucho a též dva výběžky, situované ovšem na přechodu ramene a stupadla. Trochu odlišné zpracování nás nutí k širokému datování třmene z mařínského hradiště do 11. až počátku 14. století, zřejmě se jedná o import z východu.

Artefaktem poněkud osvětlujícím dění v areálu hradiště v mladší době hradištní je sférické bimetalické závaží (*obr. 4: 11*). Jedna ploška je opatřena náznakem perlovce, obvyklé puncované značky nejsou pro míru koroze patrné, na protilehlé plošce se bronzové plátování nedochovalo vůbec. S těmito závažími se setkáváme zejména v oblasti severní a severovýchodní Evropy, kde souvisí s odvažováním zlomkového stříbra při směně (*Gustín 1997; Steuer 1997*, 11). Stejný tvar se drží od doby římské, minimálně od 9. století se objevuje v západní Evropě. Největšího rozšíření dosahují sférická závaží od konce 10. století. K šesticí kusů donedávna známých z ČR (*Dehmerová – Šlězár 2014* s další lit.) v posledních letech, v souvislosti s nástupem detektorů kovů, rychle přibývají další. Celkově už má z Moravy pocházet asi 60 kusů (*Kouřil – Gryc 2018*, 207, fig. 14; *Kouřil – Procházka 2018*, fig. 14), v Roudnici ve východních Čechách se našla závaží spolu se záušnicemi a mincemi z 11. století (*Profantová – Štolba 2012*, 357–361; *Bláha – Hejhal – Skala 2013*, 295, obr. 11). V Čechách neumíme množství dosud nalezených sférických

závaží zatím konkretizovat, rozhodně se jedná o více než deset lokalit, mezi nimiž jsou hradiště Libice, Kozárovice, Vraclav či Dřevíč. Závaží z mařínského hradiště náleží k typu B2 s širokou datací od přelomu 10. a 11. století až po přelom 12. a 13. století, přičemž kusy s železným jádrem by měly být vývojově starší než kusy cele zhotovené z neželezného kovu (*Steuer 1997*, 44, 304–305, Abb. 15). Váhově mařínský kus (hm. 38,8 g) odpovídá jednomu závaží z depotu z Podlázek, okr. Mladá Boleslav, z počátku 11. století (38,57 g před konzervací),⁶ závaží z Kozárovic je o něco těžší (39,64 g). Všechna však patří do váhového rozmezí, ve kterém se nejčastěji vyskytují závaží označovaná 5+5 raženými kroužky (37–41 g; *Steuer 1997*, Abb. 205). Svědectvím aktivit na mařínském hradišti jsou i tři nalezené mince z 11. a 13. století (*Schneider – Vích 2018*).

Početnou, ale chronologicky hůře uchopitelnou skupinu tvoří militaria. Hroty šípů se zpětnými křídélky č. 6, 8 a 20 (*obr. 4: 4, 8, 9*) odpovídají typu A1 (*Ruttkay 1976*, 327–328, Abb. 54), u listovitého hrotu č. 43 (*obr. 4: 13*) není jasné, zda byl na ratiště upevněn pomocí trnu či tuleje, výsledný tvar navíc silně poznamenala konzervace. Bez ohledu na typologickou klasifikaci se ale s danými typy setkáváme v zásadě po celé protohistorické období i raný středověk. Hrot kopí č. 54 (*obr. 5: 5*) náleží k typu IVb (*Ruttkay 1976*, 301, Abb. 36; ostré zalomení bočních linií dávající listu příznačný trojúhelníkový tvar poněkud setřela konzervace) či BE (*Husár 2014*, 59–63) s datací do 7.–13. století. Hrot kopí č. 5 (*obr. 5: 1*) formálně odpovídá typu IIb (*Ruttkay 1976*, 300, Abb. 36) či typu BB (*Husár 2014*, 37–40). Pro interpretaci nálezu je důležitá zejména šestihránná tulej. U hrotů kopí s hraněnou tulejí se předpokládá západní původ, popř. západní předloha. S jejich výskytem se počítá od 8. století (*Profantová 2011*, 75; *Husár 2014*, 38–40), z lokality jde přitom již o druhý nález (*Novotný 1971*, 219; *Profantová – Vích 2008*, 154, *obr. 27: 7*). Jedním kusem je zastoupen záštitný trn z tesáku (*obr. 4: 10*). Exemplář z mařínského hradiště patří k běžně se vyskytujícímu typu t6 s datací od konce 14. do staršího úseku 16. století (*Žákovský 2014*, 427–431), a s raně středověkým osídlením hradiště nesouvisí.⁷

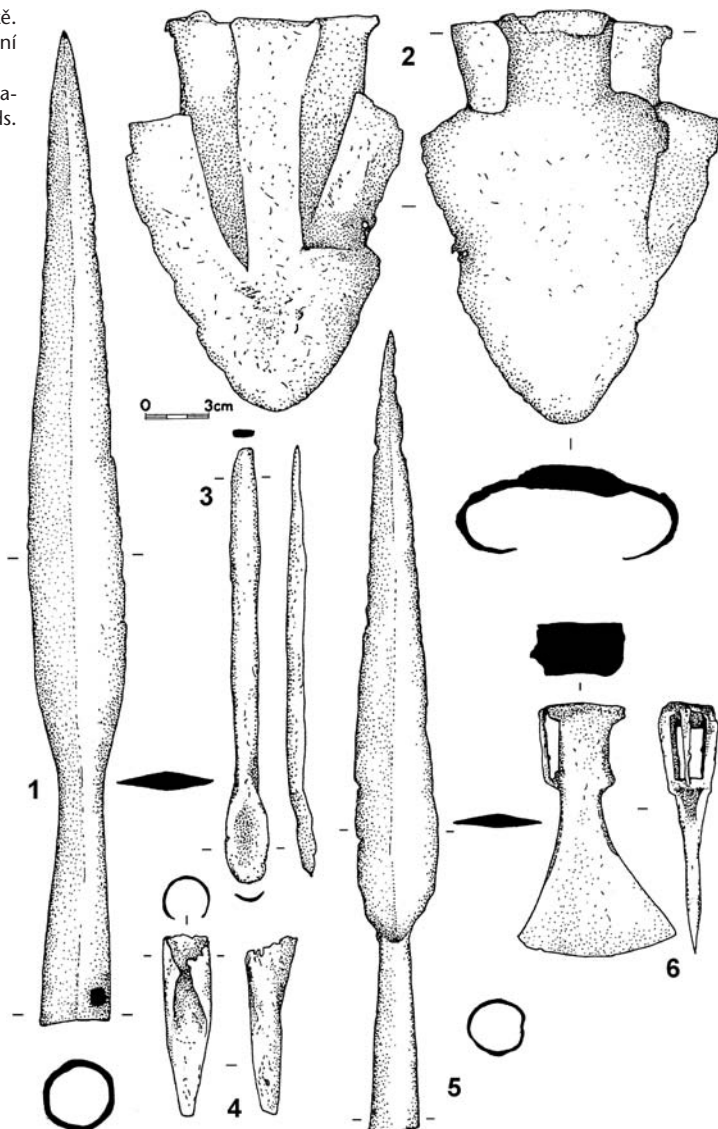
Zemědělské a řemeslné nářadí v řadě případů doznalo svého výsledného účelového tvaru už v mladší době železné a v následujících staletích se měnilo jen málo. S ohledem na přítomnost nálezů z doby římské v lokalitě nemůžeme s jistotou vyloučit ani datování časnější než do raného středověku. To se týká lžícovitěho vrtáku (č. 57, *obr. 5: 3*, srov. *Jacobi 1974*, 39–40, Taf. 10; *Gaitzsch 1980*, 28–33, Taf. 39, 47; 55; *Pietsch 1983*, 42–45, Taf. 14) i radlice (č. 26, *obr. 5: 2*, srov. *Henning 1987*, 49–50; *Pohanka 1986*, 16–27, Taf. 1–5), s nimiž se v raném středověku setkáváme nejčastěji v depotech z 8. – pol. 10. stol. (*Bartošková 1986*, 68–69, 74). Otázkou zůstává, zda mírná asymetričnost radlice je primární, což by ji činilo typologicky mladší, nebo sekundární v důsledku opotřebení.

Zevrubnější vyhodnocení dovolují pouze dvě sekery, obě s podobným utvářením týlní části bez ostnů, lišící se jen tvarem ostří. S analogiemi k prvnímu kusu s vějířovitým ostřím (*obr. 5: 6*), datovanému do druhé poloviny 9. až první poloviny 10. stol., se v Čechách nasetkáváme často, navíc bývají celkově drobnější. Zbytky vějířovitého ostří měla např. sekerka z Levého Hradce (*Tomková et al. 2012*, *obr. 181*; *Profantová 2020b*, *obr. 204, 205*),

⁶ Za údaj děkuji L. Polanskému, který se spolupracovnkou bude depot podrobně publikovat v Numismatických listech r. 2021.

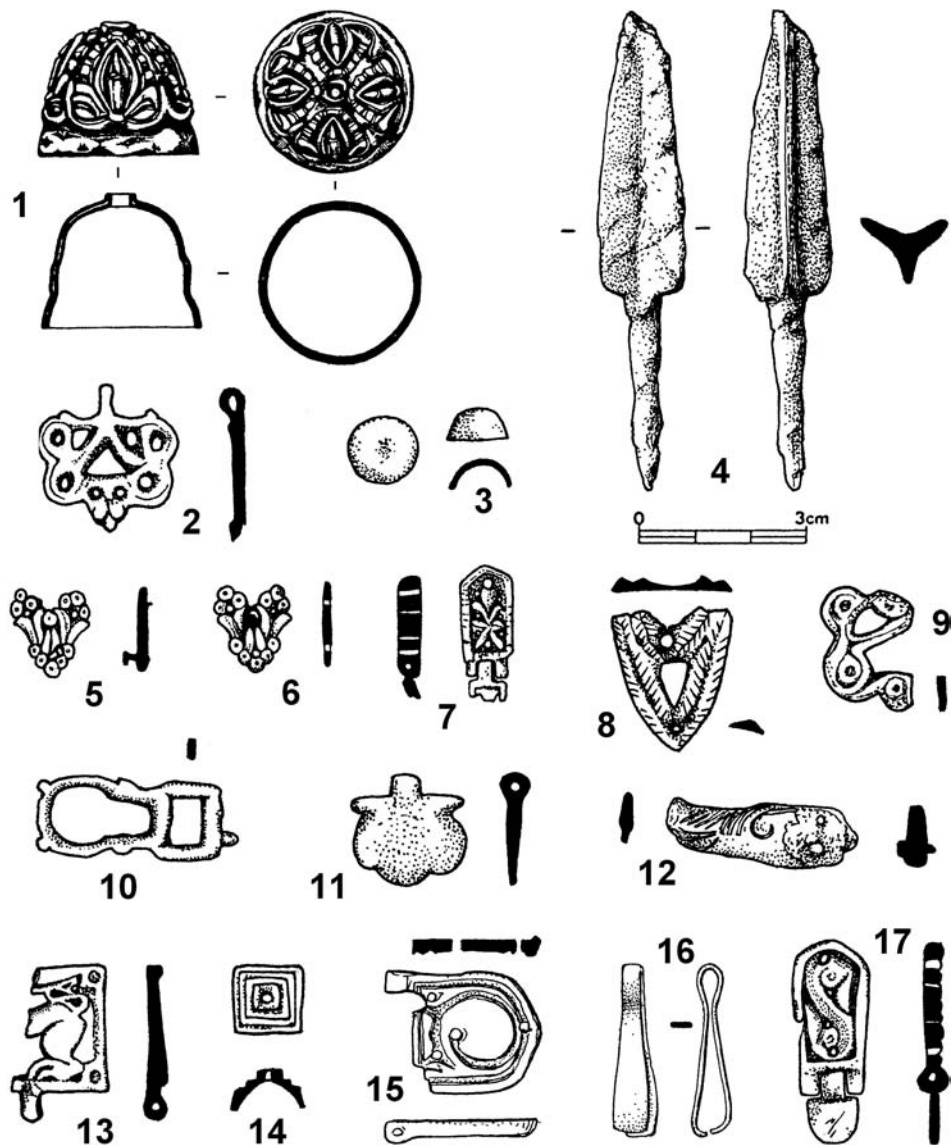
⁷ Na věci nic nemění ani vzdálená analogie z Birky (*Arbman 1940*, Taf. 91: 6), kde kování s výrazem masky má též dva kruhové otvory (očí?), navíc ještě otvory pro nýty.

Obr. 5. Mařinské hradiště. Nálezy z areálu (Regionální muzeum v Litomyšli).
Fig. 5. The hillfort near Mařín. Finds from the grounds.

ovšem artefakt je poškozen do té míry, že porovnání je možné jen v základních rysech. Z privátní sbírky pochází úzká sekera s mírně oboustranně protaženým týlem (obr. 4: 16; Vích 2011, obr. 6: 4), kterou lze obecně připsat 9.–10. století, s blízkou analogií z kostrového hrobu v Praze-Ruzyni (Profantová et al. 2015, 72–74, obr. 7.11: 5, graf 7.12). Úzké sekery s oboustranně protaženým týlem tvoří téměř 40 % seker z Čech, ve střední době hradištní se objevují i na Moravě, kde jsou méně časté.

Kladívkovitý předmět s tulejí (obr. 5: 4) a tupým koncem bez ostří představuje nástroj nejasné funkce (vyloučit nemůžeme ani polotovar). V raném středověku jsou tulejí či výraznějšími laloky většinou opatřeny motyky a dřevoobráběcí nástroje, v Mikulčicích se

Obr. 6. – Fig. 6. 1–3 Bošín 1 (1 podle/after Profantová – Vích 2012); 4 Nová Sídla – Chlum (podle/after Vích – Žákovský 2012); 5–9 Tisová 3; 10 Vraclav 3b; 11 Vysoké Mýto 15; 12 Vysoké Mýto – pod Bučkovým kopcem; 13–14 Vraclav 11; 15 Vraclav 1 – hradiště; 16–17 Vysoké Mýto 2 (1–3, 5–17 Regionální muzeum ve Vysoké Mýtě; 4 Regionální muzeum v Litomyšli).

vyskytl „motyčkovitý“ nástroj v depotu I. Jeho ostří se zužuje směrem dolů, takže připomíná námi popsaný předmět. Podobně je tomu u dalšího kusu z téhož depotu vybaveného laloky místo tuleje. Oba artefakty však mají na rozdíl od mařínského kusu ostří. Depot je řazen na přelom 9. a 10. století (Bartošková 1986, 26–28, obr. 9: 18, 19). Jinou analogii představuje exemplář z Bojně (Pieta – Ruttkay 2006, obr. 2).

Samostatnou pozornost si zaslouží prostorové vyhodnocení kovových předmětů. Ty nejluxusnější se vyskytují v areálu akropole, zbraně oproti tomu zachycujeme v blízkosti pásů opevnění, jen hrot č. 20 se nachází uprostřed předhradí. Železná průvlečka k ostruze byla nalezena v souvislosti s pásem opevnění, podobně jako sekera objevená přímo v destrukci opevnění (*obr. 15*). Tyto okolnosti naznačují soustředění vojenských aktivit do prostoru při hradbě, dochované v podobě valu. Je zjevné, že i při menším počtu dobře datovatelných nálezů hrálo mařínské hradiště úlohu centra.

Zastavíme-li se u otázky počátků hradiště, narážíme na problematiku výpovědi archeologických pramenů, protože se můžeme opřít pouze o movité nálezy. Podle artefaktuální výpovědi byla plocha hradiště v rámci středověku osídlena nejpozději na přelomu 8./9. století (nákončí opasku i několik zkomků keramiky starohradištního rázu: *Profantová – Vích 2008*, 152). To však neřeší otázku stáří opevnění. Jak víme nejnověji z Tismic, nemusí být doba vzniku opevnění zřejmá ani při odhalené stratigrafii a sadě dat ¹⁴C, protože pozdější opevnění může zničit stopy opevnění staršího (*Profantová et al. 2020*, 255–257). Jindy nelze různé pásy opevnění bezpečně synchronizovat.

7. Katalog detektorových nálezů z raného středověku ve sledovaném regionu

7.1. Soupis lokalit a nálezů z oraných ploch Vysokomýtska a Choceňska

Bošín 1 (okr. Ústí nad Orlicí)

lokalizace: 14-31-04, (031:205), (043:224), (052:216), (044:200); okolnosti: detektorový průzkum D. Vích a spolupracovníci v letech 2005–2017; aktivita: sídliště; lit.: *Profantová – Vích 2012*; nepublikováno

č. 5 litý vrchlík faléry se zbytkem nýtu na vrcholu, vnější povrch silně zlacen a zdoben rostlinnou výzdobou, d 27 mm, v. 22 mm, hm. 1,1 g, E 0586040, N 5543061 (*obr. 6: 1; 22: 2*, inv. č. 1-5817)

č. 30 obdélný prolamovaný litý přívěšek zdobený jednoduchou úponkou, ukončený stěžejkou pro připevnění ke kování s motivem gryfa, 26 × 25 × 4 mm, hm. 3,5 g, E 0585999, N 5543070 (*obr. 6: 2; 22: 8*, inv. č. 1-6800)

č. 40 jednoduchá polokulovitá ozdoba řemene se stopou odlomeného trnu na vnitřní straně, vnější strana se stopami zlacení, 11 × 11 × 5 mm, hm. 1,1 g, E 0585916, N 5543039 (*obr. 6: 3*, inv. č. 5817)

Stradouň 1 (okr. Svitavy)

lokalizace: 14-31-06, (473:018), (480:031), (480:003); 14-31-07, (000:031), (020:011), (000:003); okolnosti: detektorová prospekce D. Vích a spolupracovníci v letech 2005–2015; aktivita: neurčena (dva chronologicky nesořené kovové nálezy, několik zlomků keramiky); lit.: *Jílek – Schenk – Vích 2015*; nepublikováno

č. 28 poškozené lité trojramenné kování závěsu meče opatřené plastickou rostlinnou výzdobou vyrobené ze slitiny mědi, ve dvou ramenech dochovány zbytky železných nýtů, 51 × 50 × 6 mm, hm. 15,6 g, E 0576006, N 5537078 (*obr. 7: 4; 21: 4*, inv. č. 1-5182)

Svařeň 1 (okr. Ústí nad Orlicí)

lokalizace: 14-31-17, (189:207), (190:215), (201:195), (198:192); okolnosti: detektorová prospekce D. Vích a spolupracovníci, 2006–2013; aktivita: sídliště; lit.: k lok. *Vích 2000*, 62; kovové nálezy nepublikovány

č. 4 plasticky ke středu symetricky členěná litá průvlečka z řemení ostruhy, 19 × 18 × 5 mm, hm. 3,4 g, E 0578127, N 5531418 (*obr. 7: 3; 22: 16*, inv. č. 1-4741)

č. 8 štítkovité lité kování se šarnýrem (jedna část odlomena) zdobené symetricky uspořádaným motivem prolamované kruholisté úponky se dvěma otvory pro nýty, 25 × 23 × 2,5 mm, hm. 3,5 g, E 0578135, N 5531457 (*obr. 7: 2*, inv. č. 1-6817)

Tisová 3 (okr. Ústí nad Orlicí)

lokalizace: 14-31-19, (015:346), (020:349), (026:346), (033:337), (034:331), (031:326), (025:332), (020:340); okolnosti: detektorová prospekce D. Vích a spolupracovníci v letech 2005–2018; aktivita: sídliště; lit.: k lokalitě *Vích 2000*, 64; kovové nálezy nepublikovány

- č. 8 přibližně polovina litého prolamovaného přívěsku zdobeného esovitou úponkou určeného pro obdél-
né kování s motivem gryfa, 25 × 21 × 2 mm, hm. 2,5 g, E 0586008, N 5533033 (*obr. 6: 9; 22: 14*,
inv. č. 1-3461)
- č. 10 chránič dírek se dvěma otvory pro nýty a s prolomeným středem zdobený pásy šikmých rýh, 25 ×
21,5 × 2 mm, hm. 2,6 g, E 0586010, N 5532937 (*obr. 6: 8*, inv. č. 1-4798)
- č. 19 lité plasticky zdobené kování vedlejšího řemene s otvory pro tři nýtky opatřené rostlinnou výzdobou
(v jednom případě zbytek nýtku dochován), 14 × 13 × 2 mm, hm. 1,3 g, E 0585956, N 5533005 (*obr. 6: 6*;
22: 4, inv. č. 1-5795)
- č. 27 lité plasticky zdobené kování vedlejšího řemene opatřené rostlinnou výzdobou s otvory pro tři nýtky
se zbytky nýtků ve dvou otvorech, ve třetím otvoru dochován nýtek celý, 14 × 13 × 5 mm, hm. 1,4 g
E 0585973, N 5533006 (*obr. 6: 5; 22: 5*, inv. č. 1-5802)
- č. 35 subtilní silně zclacené lité kování hlavního řemene se zbytkem přívěsku, 24 × 10 × 4 mm, hm. 3,2 g,
E 0586026, N 5532993 (*obr. 6: 7; 21: 3*, inv. č. 1-6813)

Vraclav 1 – akropole hradiště (okr. Ústí nad Orlicí)

lokalizace: 14-32-12, (220:262), (215:271), (219:275), (226:267); okolnosti: detektorová prospekce D. Vích a spolupracovníci v letech 2014–2015; aktivita: ojedinělý nález v areálu hradiště z mladší doby hradištní; lit.: k lokalitě naposledy *Lukas – Vích 2018* s další lit.; nález kování nepublikován.

- č. 161 litá prolamovaná záhlavní destička přezky se silně poškozeným tělem (jeden výběžek pro šarnýr
zcela chybí) zdobená kruhlostou úponkou, 29 × 23 × 4,5 mm, hm. 5,3 g, E 0578318, N 5535854
(*obr. 6: 15*, inv. č. 1-8133)

Vraclav 3b (okr. Ústí nad Orlicí)

lokalizace: 14-31-12, (230:082), (248:070), (260:044), (245:038); okolnosti: povrchové sběry a detektorová
prospekce D. Vích a spolupracovníci v letech 2005–2020; aktivita: sídliště; lit.: k lokalitě *Vích 2000*, 65,
kovové nálezy nepublikovány

- č. 153 subtilní rámeček přezky či kování s volným středem snad byzantského (?) původu, 36 × 15 × 2 mm,
hm. 2,9 g, E 0578557, N 5533868 (*obr. 6: 10*, inv. č. 1-6513)

Vraclav 11 (okr. Ústí nad Orlicí)

lokalizace: 14-31-12, (200:077), (188:096), (197:104), (211:077); okolnosti: povrchové sběry a detektorová
prospekce D. Vích a spolupracovníci v letech 2012–2015; aktivita: sídliště; lit.: nepublikováno

- č. 3 část litého prolamovaného obdélného kování s gryfem, z něhož se dochovala zadní část, 26,5 × 17 ×
4,5 mm, hm. 3,2 g, E 0578192, N 5533996 (*obr. 6: 13; 22: 1*, inv. č. 1-6527)
- č. 6 litý pyramidkovitý vrchlík se čtvercovou podstavou a stupňovitým tělem s otvorem v nejvyšší části,
11 × 11 × 6 mm, hm. 2,1 g, E 0578186, N 5533978 (*obr. 6: 14; 22: 6*, inv. č. 1-6814)

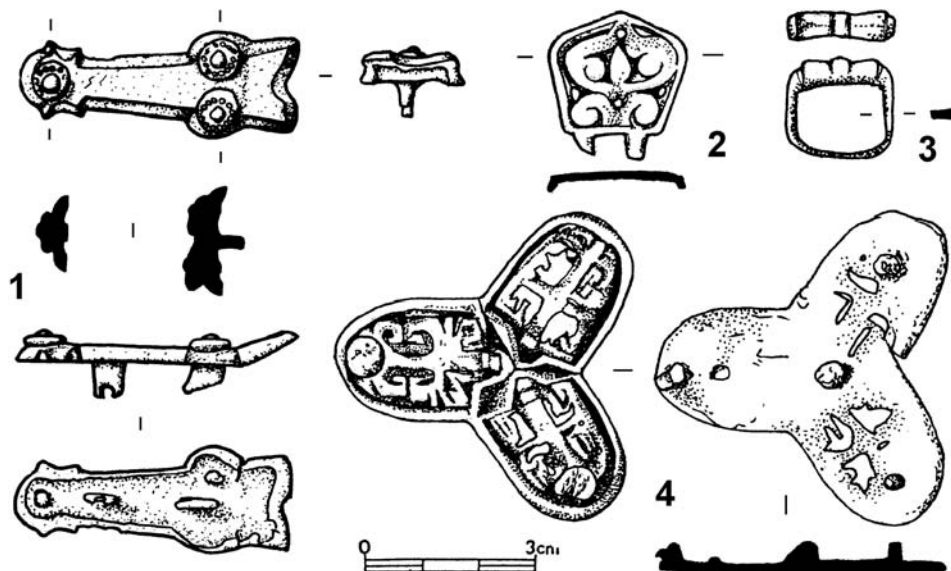
Vysoké Mýto 2 (okr. Ústí nad Orlicí)

lokalizace: 14-31-13, (306:187), (319:195), (331:190), (312:182); okolnosti: detektorová prospekce D. Vích
v letech 2005–2015; aktivita: sídliště; lit.: k lokalitě *Vích 2000*, 65–66; kovové nálezy nepublikovány

- č. 8 subtilní lité prolamované jazykovité kování s přívěskem, jedna strana mírně poškozena vylomením,
zdobeno esovitou kruhlostou úponkou, 36 × 14 × 5 mm, hm. 5,6 g, E 0584063, N 5535158 (*obr. 6: 17*;
22: 10, inv. č. 1-4869)
- č. 25 subtilní nezdobená pinzeta, 32 × 7 × 6 mm, hm. 1,6 g, E 0584001, N 5535190 (*obr. 6: 16*, inv. č. 1-5204)

Vysoké Mýto 15 (okr. Ústí nad Orlicí)

lokalizace: 14-31-13, (090:247), (090:264), (116:266), (117:249); okolnosti: detektorová prospekce D. Vích
a spolupracovníci v letech 2005–2017; aktivita: neurčena (sídlíště?); lit.: k lokalitě *Vokolek 1993a*; kovové
nálezy nepublikovány

Obr. 7. – Fig. 7. 1, 4 Stradouň 1; 2–3 Svařeň 1 (Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě).

č. 54 profilovaný nezdobený závěsek původně od kování s motivem gryfa, 20 × 19 × 4 mm, hm. 4,5 g, E 0581935, N 5535911 (obr. 6: 11, inv. č. 1-4817)

Vysoké Mýto – pod Bučkovým kopcem (okr. Ústí nad Orlicí)

lokalizace: 14-31-13, (389:257); okolnosti: s detektorem kovů nalezl Karel Špringer 1. 5. 2009; aktivita: ojedinělý nález v zázemí sídliště ze starší doby hradištní; nepublikováno.

bez č. lité bronzové nákončí ve tvaru zvířecí hlavy s železnou osičkou, zdobené rytím, 34 × 12 × 7 mm, hm. 7,8 g (obr. 6: 12; 22: 13, inv. č. 1-5366)

7.2. Soupis lokalit a nálezů z oraných ploch Malé Hané

Cetkovice 3 (okr. Blansko)

lokalizace: 24-21-16, (448:187), (461:190), (466:173), (457:164); okolnosti: detektorový průzkum D. Vích a spolupracovníci v letech 2007–2015; aktivita: sídliště; lit.: k lokalitě Štřof 1985, 93; Profantová – Vích 2008, 136; kovové nálezy nepublikovány

č. 1 plochý pravoúhlý zlomek s plastickou výzdobou, s otvorem v rohu, na povrchu dochovány zbytky zlacení, 31 × 15 × 3 mm, hm. 3,1 g, E 0624849, N 5494230 (obr. 8: 1)

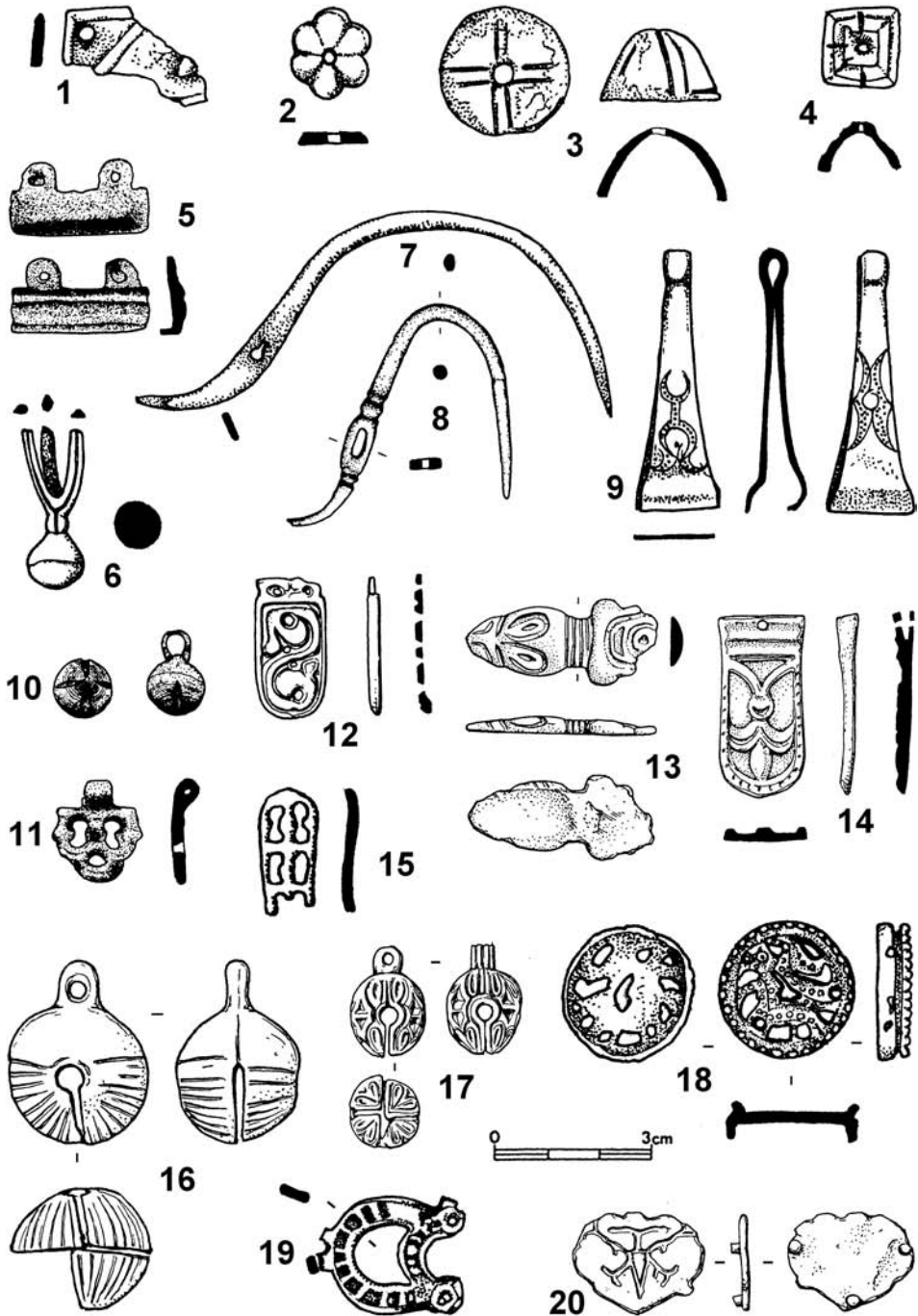
Cetkovice 5 (okr. Blansko)

lokalizace: 24-21-16, (312:130), (311:180), (344:151), (339:135); okolnosti: detektorová prospekce D. Vích a spolupracovníci v letech 2005–2015; aktivita: sídliště; lit.: k lokalitě Profantová – Vích 2008, 136; kovové nálezy nepublikovány

č. 54 litá rozetovitá ozdoba se středovým otvorem, 18 × 14 × 3 mm, hm. 2,22 g, E 0623503, N 5493972 (obr. 8: 2)

Chornice 6a (okr. Svitavy)

lokalizace: 24-21-07, (075:228), (107:233), (108:215), (077:213); okolnosti: detektorová prospekce D. Vích a spolupracovníci v letech 2005–2015; aktivita: sídliště; lit.: Profantová – Vích 2008, 137; kovové nálezy nepublikovány

Obr. 8. – Fig. 8. 1 Cetkovice 3; 2 Cetkovice 5; 3–4 Chornice 6a; 5–11, 15 Jevičko-předměstí 3; 12, 14 Sudice „Na dílech“; 13 Vážany „Klíny“; 16–19 Zadní Arnoštov „Na Žlábkách“; 20 Trstenice „U Doleček“ (1–2, 12–14 Muzeum regionu Boskovicka; 3–11, 15–20 Regionální muzeum v Litomyšli).

- č. 26 litý pyramidkovitý vrchlík se čtvercovou podstavou a stupňovitým tělem s otvorem v nejvyšší části, 15 × 14 × 8 mm, hm. 2,6 g, E 0625780, N 5502375 (*obr. 8: 4; 22: 7*)
- č. 30 vrchlík faléry (?) s otvorem na vrcholu nebo část závěsku, tělo hladké, pouze rozdělené dvojicemi svislých rýh na čtvrtiny, 24 × 23,5 × 22 mm, hm. 6,9 g, E 0625870, N 5502397 (*obr. 8: 3*)

Jevíčko-předměstí 3 (okr. Svitavy)

lokalizace: 24-21-11, (366:252), (390:270), (420:247), (409:231); okolnosti: detektorová prospekce D. Vích a spolupracovníci v letech 2005–2021; aktivita: sídliště; lit.: k lokalitě *Profantová – Vích 2008*, 142; kovové nálezy nepublikovány

- č. 2 lehce deformovaná pinzeta opatřená složitější rytou a vybějenou symetricky uspořádanou výzdobou na každé straně odlišnou, 49 × 16 × 10 mm, hm. 6,3 g, E 0624124,428, N 5498875,339 (*obr. 8: 9; 21: 5*)
- č. 15 esovitě prohnutá jehla či šatní jehlice s otvorem ve zploštělém roztepaném konci, 91 × 6 × 3 mm, hm. 7,5 g, E 0624159,203, N 5498881,696 (*obr. 8: 7; 22: 3*)
- č. 57 litá bronzová náušnice sestávající z kulovitého těla a tří tyčinkovitých výběžků, chybí uzavření i vlastní kroužek náušnice; 31 × 12 × 10 mm, hm. 7,5 g, E 0624187, N 5498842 (*obr. 8: 6; 21: 10*)
- č. 143 jazykovité prolamované kování hlavního řemene s velmi hrubě stylizovaným „stromem života“; 24 × 12 × 2 mm, hm. 1,4 g, E 0624018, N 5498723 (*obr. 8: 15; 22: 9*)
- č. 181 prolamovaný bronzový závěsek od erbovitého kování hlavního pásu, 20 × 18 × 5 mm, hm. 2,9 g, E 0624058, N 5498731 (*obr. 8: 11; 23: 6*)
- č. 182 krátké nákončí z koňského postroje se dvěma výběžky pro nýty, 27 × 15 × 6 mm, hm. 4,9 g, E 0624082, N 5498895 (*obr. 8: 5; 23: 5*)
- č. 183 subtilní rolnička s poutkem a křížovým otvorem, 17 × 11 × 11 mm, hm. 1,1 g, E 0624021, N 5498854 (*obr. 8: 10; 23: 7*)
- č. 184 esovitě prohnutá mírně deformovaná jehla či šatní jehlice s otvorem opatřená vývalky na krčku i nad otvorem, 56 × 35 × 3 mm, hm. 4,9 g, E 0624188, N 5498800 (*obr. 8: 8; 23: 8*)
- č. 185 zlatý plech tvaru nepravidelného kosočtverce ca 34 × 20 × 1 mm, hm. 5,3 g, stopy opracování E 0624116, N 5498830 (*obr. 23: 1–4*)
- č. 31 štíhlé dláto s prohnutým tělem a nedověšenou tulejí, 126 × 24 × 16 mm, hm. 97,7 g, E 0624234, N 5498834 (*obr. 9: 6*)
- č. 49 sekera se štíhlým tělem, prodlouženým tělem a částečně odlomenými ostny při násadním otvoru, 205 × 47 × 37 mm, hm. 648,9 g, E 0624240, N 5498853 (*obr. 9: 7*)
- č. 54 štíhlý břit sekery, 67 × 44 × 16 mm, hm. 123,0 g, E 0624209, N 5498774 (*obr. 9: 5*)
- č. 82 sekera se štíhlým tělem, prodlouženým tělem a původně trojúhelníkovitými ostny při násadním otvoru, 125 × 32 × 28 mm, hm. 222,8 g, E 0624062, N 5498835 (*obr. 9: 4*)
- č. 93 dýkovitá radlice, 292 × 73 × 30 mm, hm. 1198,8 g, E 0624080, N 5498823 (*obr. 9: 1*)
- č. 94 symetrická pětiúhelníková radlička s laloky, 135 × 74 × 19 mm, hm. 109,0 g, E 0624087, N 5498851 (*obr. 9: 3*)
- č. 101 torzo pětiúhelníkovité radličky, 102 × 76 × 7 mm, hm. 256,7 g, E 0624223, N 5498780 (*obr. 9: 2*)

Sudice – „Na dílech“ (okr. Blansko)

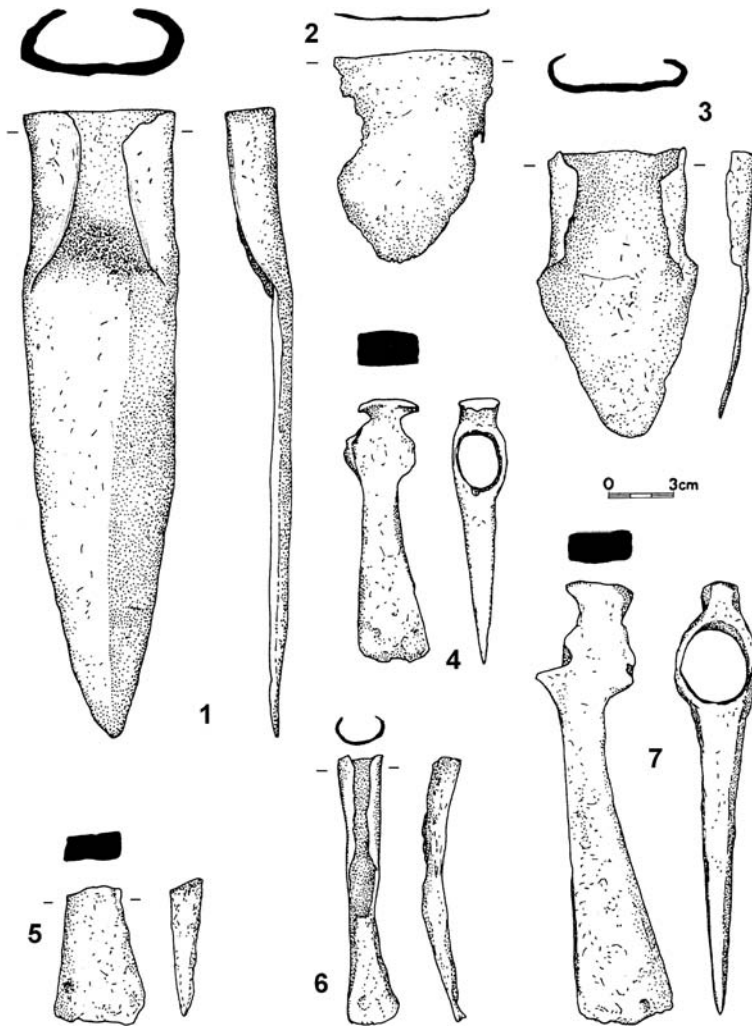
lokalizace: 24-23-01, (020:187), (040:225), (090:216), (070:158); okolnosti: detektorová prospekce v letech 2013–2014 Filip Kotouček, aktivita: neurčena; lit.: *Procházka 2014*, 36, obr. 178.

- bez č. bronzové jazykovité nákončí se dvěma otvory pro přichycení, v horní části zdobené motivem kruhové úponky s větším dalším lístkem, 27,5 × 14 × 2 mm, GPS nezaměřeno (*obr. 8: 12*, inv. č. A 13170)
- bez č. bronzové jazykovité nákončí s jedním otvorem pro nýt v týlu, zdobené pouze na jedné straně liliovým motivem, rub hladký, 35 × 17 × 4 mm, hm. 7,6 g, E 0620935.624, N 5486818.079 (*obr. 8: 14; 21: 2*, inv. č. A 50497)

Vážany – „Klíny“ (okr. Blansko)

okolnosti: detektorová prospekce Tomáš Příbyl v r. 2014, aktivita: ojedinělý nález; nepublikováno

bez č. zoomorfně pojatá patka paprščité (?) spony ze slitiny mědi s ukončením v podobě zvřecí hlavičky s protáhlými očima a hladkým rubem beze stop po zachycovači; výzdoba je rytá. 37 × 17 × 3 mm, hm. 4,4 g, E 0621477.431, N 5487718.987 (*obr. 8: 13; 21: 7*, inv. č. A 35 395)

Obr. 9 – Fig. 9.
1–7 Jevíčko-před-
městí 3 (Regionál-
ní muzeum v Lito-
myšli).

7.3. Soupis nálezů ze zalesněného prostoru mezi Malou Hanou a Litomyšlí

Čistá – „Brlenské lesy“ (okr. Svitavy)

lokalizace: širší okolí bodu 14-34-11, (417:331); okolnosti: dne 7. 3. 2015 nalezl s detektorem kovů Jiří Krčmář (č. 2), další sekera pochází od anonymního hledače ze Svitav (č. 5); aktivita: ojedinělé nálezy v trase zaniklé cesty; nepublikováno.

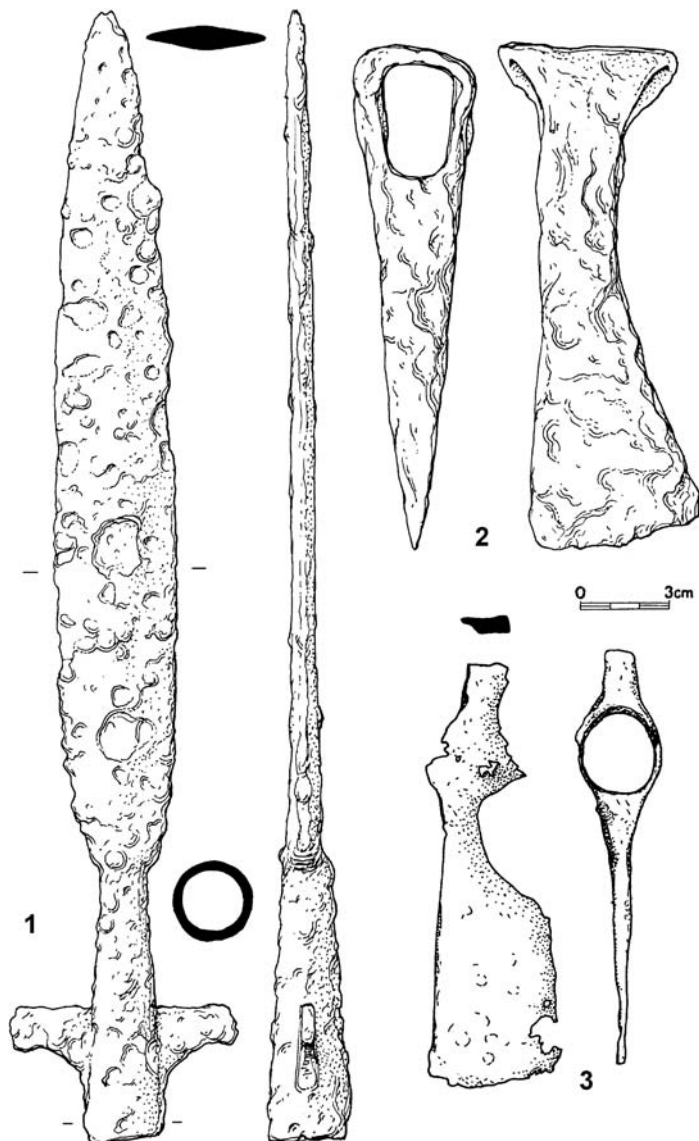
č. 2 tzv. moravská bradatice, 149 × 39 × 29 mm, hm. 144,4 g, E 0599806.974, N 5517996.413, hloubka 45 cm, z toho 28 cm ve sterilním podloží (informace nálezce, obr. 10: 3)

č. 5 sekera s protaženým tylem, 173 × 61 × 39 mm, hm. 705,5 g, E 0600651.571, N 5517385.441 dle sdělení nálezce hl. 35 cm v písčité půdě ca 15 m od úvozové cesty (obr. 10: 2)

Jevíčko-předměstí – vrch „Kumperk“ (okr. Svitavy)

lokalizace: 24-21-11, (032,34:359,48); okolnosti: s pomocí detektoru kovů našli R. Skácel a M. Malý dne 17. 3. 2018; aktivita: ojedinělý nález; nepublikováno.

Obr. 10. – Fig. 10.
1 Kladoruby „Andělka“;
2–3 Čistá „Brenské lesy“ (1 Muzeum regionu Boskovicka, 2–3 Regionální muzeum v Litomyšli).

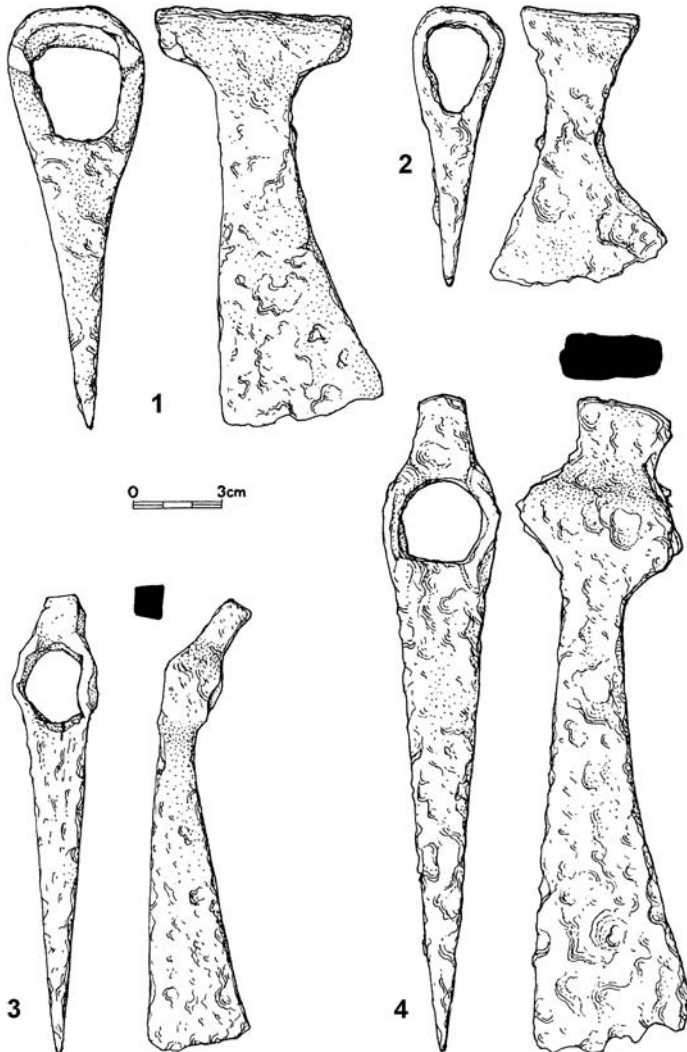

č. 5 subtilní štíhlý sekeromlat s prodlouženým týlem, 156 × 34 × 27 mm, hm. 207,8 g, E 0620439, N 5499753, hloubka 2 cm (obr. 11: 3)

Kladoruby – „Andělka“ (okr. Blansko)

lokalizace: 24-12-25, (208,40:125,77), okolnosti: detektorový průzkum V. Konečný r. 2015; aktivita: ojedinelý nález; nepublikováno.

bez č. celý úzký hrot kopí s křídélky a tulejí kruhového průřezu, 385 × 79 × 26 mm, hm. 406 g, E 0617596.765, N 5489748.890 (obr. 10: 1, inv. č. A 52 165)

Obr. 11. – Fig. 11. Míchov „Kroupka“; 2 Vanovice „Na Kopaninách“; 3 Jevíčko-předměstí „Kumperk“; 4 Velké Opatovice „Dřínový kopec“ (1–2, 4 Muzeum regionu Boskovicka, 3 Regionální muzeum v Litomyšli).

Míchov – „Kroupka“ (okr. Blansko)

lokalizace: 24-14-04, (421,35:289,02), okolnosti: detektorová prospekce V. Konečný r. 2016, aktivita: ojedinelý nález; nepublikováno.

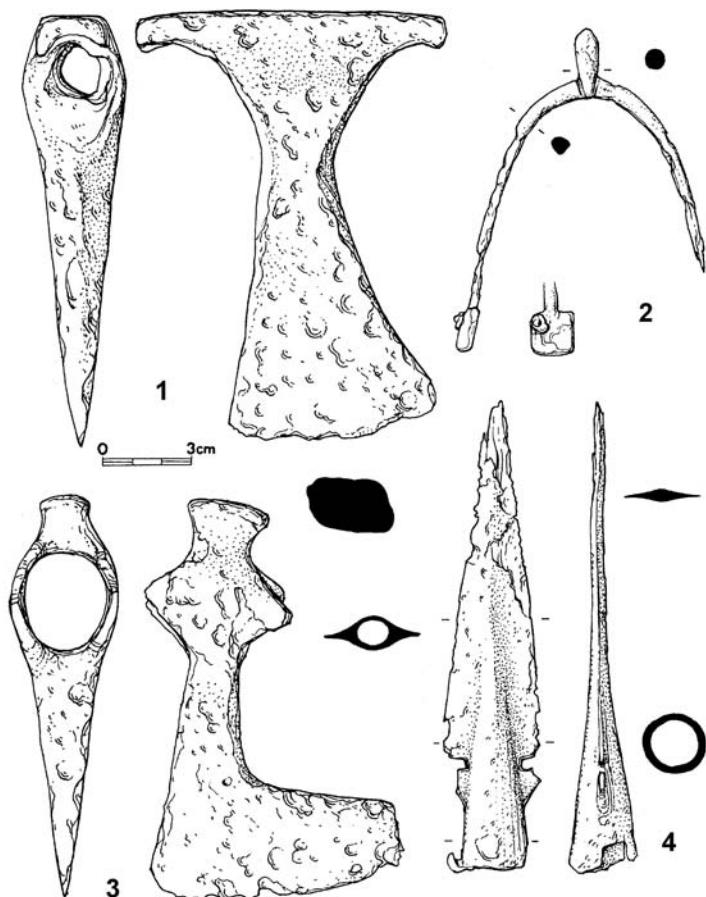
bez č. železná sekera s oboustranně protaženým týlem, 144 × 67 × 47 mm, hm. 552,9 g, E 0614910.054, N 5487519.677, hloubka 30 cm (obr. 11: 1, inv. č. A 52 166)

Trstenice – „U Doleček“ (okr. Svitavy)

lokalizace: 14-34-12, (043:137), (050:131), (070:093), (050:082) s přesahem na k. ú. Čistá; okolnosti: detektorová prospekce D. Vích a spolupracovníci v letech 2017–2018; aktivita: komunikační koridor kolem zaniklých cest; nepublikováno.

č. 30 lité opaskové kování zašpičatělého tvaru s jednodušším geometrickým rytým ornamentem a se třemi trny ze spodu kování, 25 × 20 × 4 mm, hm. 2,4 g, E0601039, N 5515977, hloubka 20 cm z toho 5 cm ve sterilním podloží (obr. 8: 20; 22: 15)

Obr. 12. – Fig. 12. 1, 3
Zadní Arnoštov „Na Žlíbcích“; 2
Zadní Arnoštov „Na jevíčské hranici“;
4 Zadní Arnoštov „V Širokých“
(Regionální muzeum v Litomyšli).

Vanovice – „Na Kopaninách“ (okr. Blansko)

lokalizace: 24-12-20, (446,68:086,20), okolnosti: detektorový průzkum V. Konečný r. 2016; aktivita: ojedinělý nález; nepublikováno.

bez č. subtilní sekera s protaženým týlem, 96 × 60 × 31 mm, hm. 169,1 g, E 0619902.580, N 5493206.922, hloubka 25 cm (obr. 11: 2, inv. č. A 52 167)

Velké Opatovice – „Dřínový kopec“ (okr. Blansko)

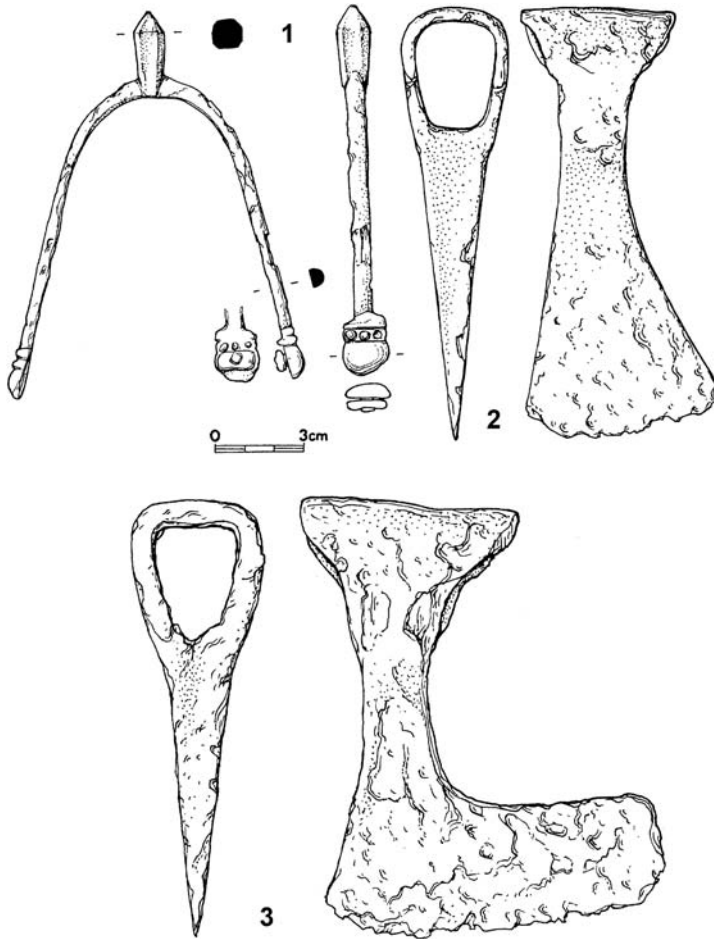
lokalizace: 24-21-16, (023,80:325,18), okolnosti: detektorový průzkum P. Šunka r. 2013; aktivita: ojedinělý nález; nepublikováno.

bez č. sekera se štíhlým tělem, prodlouženým týlem a částečně odlomenými ostny při násadním otvoru, 225 × 57 × 39 mm, hm. 743,9 g, E 0620449.597, N 5495609.702, hloubka 16,5 cm v písčité půdě (obr. 11: 4, inv. č. A 50 424)

Zadní Arnoštov – „Na jevíčské hranici“ (okr. Svitavy)

lokalizace: 24-21-06, (204.67:172.07); okolnosti: s pomocí detektorů kovů nalezl 11. 11. 2017 M. Malý, aktivita: ojedinělý nález, v okolí registrovány ojedinělé nálezy protohistorického období a doby bronzové; lit.: nepublikováno

č. 22 ostruha s krátkým bodcem a parabolicky rozevřenými rameny a s obdélnou ploténkou, jedním dochovaným nýtlem z původní trojice (?) umístěné ve vodorovném žlábků, náznak ryté výzdoby ploténky;

Obr. 13. – Fig. 13. 1–3 Zadní Arnoštov „Na Žlábčích“ (Regionální muzeum v Litomyšli).

jedno rameno odlomeno a chybí, 110 × 79 × 15 mm, hm. 21,4 g, E 0622117, N 5501718, hloubka 15 cm, z toho 10 cm ve sterilním podloží (obr. 12: 2)

Zadní Arnoštov – „Na Žlábčích“ (okr. Svitavy)

lokalizace: 24-12-10, (469:098), (410:107), (340:181), (333:265), (370:205), (480:155), s přesahem na k. ú. Bělá u Jevíčka; okolnosti: detektorová prospekce D. Vích a spolupracovníci v letech 2015–2017; aktivita: komunikační koridor a patrně i další aktivity; nepublikováno.

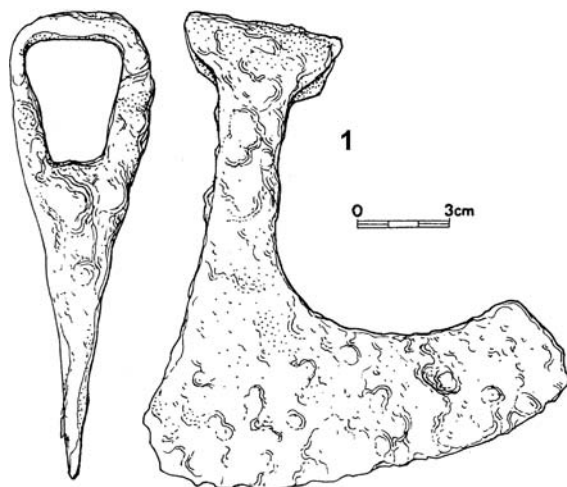
č. 8 sekera s protaženým týlem a bradou s otisky dřeva po topůrku, 148 × 117 × 45 mm, hm. 562,0 g, E 0619743, N 5501132, hl. 8 cm ve sterilním podloží pod mladým smrkem (obr. 13: 3)

č. 38 sekera s výrazně protaženým týlem, 147 × 106 × 34 mm, hm. 651,6 g, E 0619153, N 5501521, v lesní hrabance (obr. 12: 1)

č. 88 litý prolamovaný chránič dřek opatřený kruhovými puncy s bílým pokovením, tři otvory pro nýt, 26 × 22 × 2 mm, hm. 3,6 g, E 0619590, N 5501322, hloubka 13 cm, z toho 2 cm ve sterilním podloží (obr. 8: 19; 21: 9)

č. 89 silně zlacené kruhové lité prolamované kování s rámem zdobeným drobným perlovcem a motivem bájného zvířete, snad kentaura, původně se zbytkem poutka, puncováno, 25 × 25 × 6 mm, hm. 7,4 g, E 0619281, N 5501271, hloubka 17 cm, z toho 10 cm ve sterilním podloží (obr. 8: 18; 21: 6)

Obr. 14. – Fig. 14. 1 Lysice „Obora“
(Muzeum regionu Boskovicka).

- č. 103 sekera s protaženým týlem, 146 × 67 × 36 mm, hm. 386,6 g, E 0619093, N 5501498, hl. 14 cm, z toho 10 cm ve sterilním podloží (*obr. 13: 2*)
- č. 165 ostruha s parabolicky rozevřenými rameny plankonvexního příčného průřezu, s krátkým hraněným kuželovitě ukončeným bodcem a pravouhlými ploténkami, tři nýtky tvoří vodorovnou řadu a jsou podloženy plíškem, ze spodu je zachycen malý železný plech, 131 × 101 × 14 mm, hm. 47,8 g, E 0620056, N 5501377, hloubka 20 cm, z toho 10 cm ve sterilním podloží (*obr. 13: 1*)
- č. 281 tzv. moravská bradatice s prodlouženým týlem a ostny při násadním otvoru, 132 × 87 × 37 mm, 329,8 g, E 0619923, N 5501106, hloubka 25 cm, z toho 11 cm ve sterilním podloží (*obr. 12: 3*)
- č. 292 křížovitě dělená litá bronzová rolnička s poutkem a rytou výzdobou ve spodní části, ca čtvrtina chybí, 34 × 27 × 24 mm, hm. 13,3 g, E 0619137, N 5501306, hloubka 15 cm, z toho 6 cm ve sterilním podloží (*obr. 8: 16; 21: 8*)
- č. 297 menší křížovitě dělená subtilní litá silně zlacená rolnička opatřená vegetativním plastickým deko-rem, 22 × 15 × 15 mm, hm. 6,1 g, E 0618493, N 5502034, hloubka 14 cm, z toho 7 cm ve sterilním podloží (*obr. 8: 17; 22: 11*)

Zadní Arnoštov – „V Širokých“ (okr. Svitavy)

lokalizace: 24-21-06, (176,18:177,34), okolnosti: detektorový průzkum M. Malý 28. 4. 2018; aktivita: ojedine-
lý nález; nepublikováno

- č. 1 hrot kopí s korozí poškozenou krátkou tulejí, středovým zesílením a dvěma otvory při bazi listu, 161 × 34 × 24 mm, hm. 42,6 g, E 0621831, N 5501764, hl. 15 cm, z toho 10 cm ve sterilním podloží, naplocho s hrotem ve směru 110° (*obr. 12: 4*)

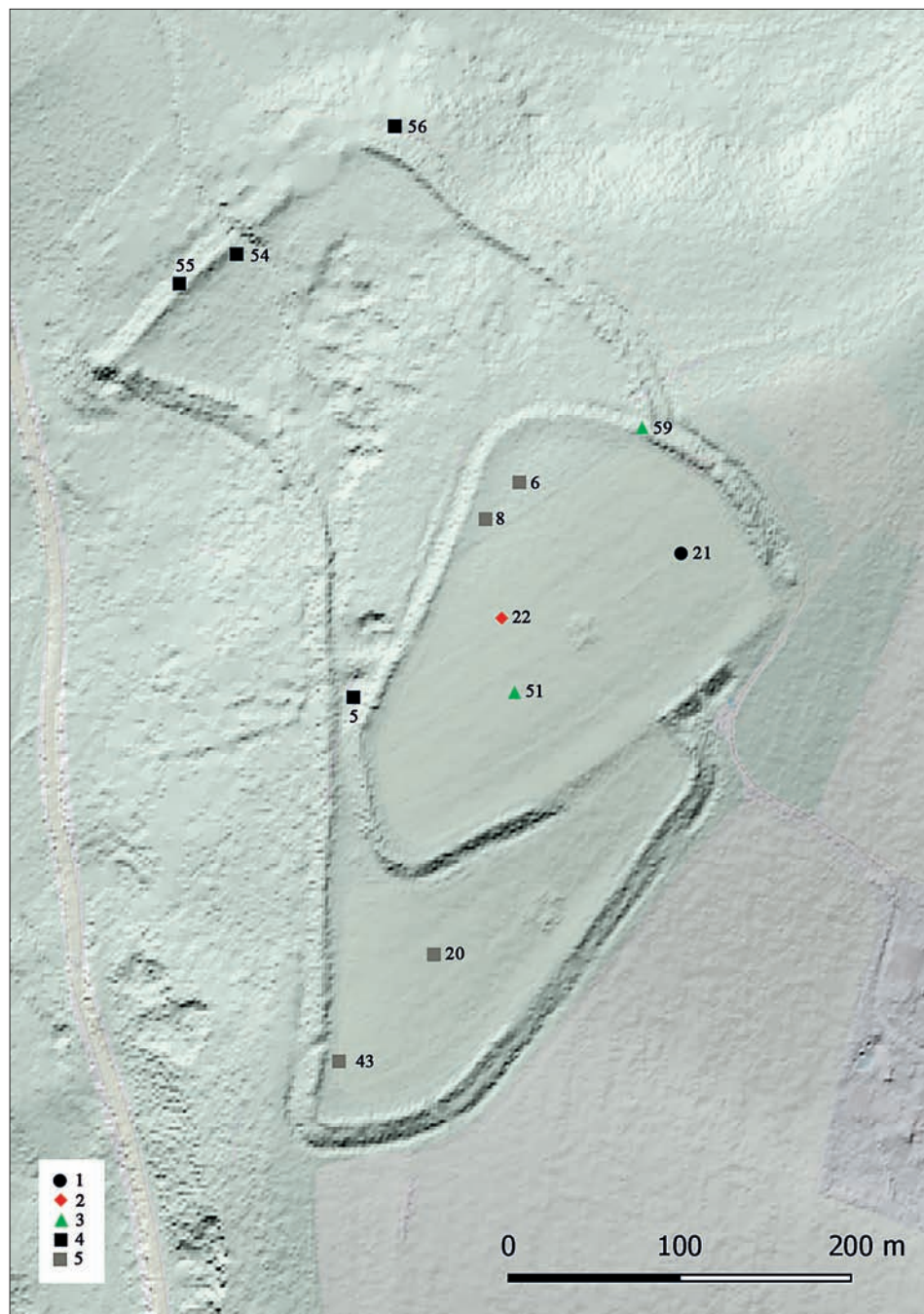
7.4. Nálezy z Lysické sníženiny

Pro úplnost uvádíme i jeden nález, který se studovaného území přímo netýká, pochází ale z úrodné Lysic-
ké sníženiny představující přirozené pokračování koridoru Malé Hané v severní části Boskovické brázdy.

Lysice – „Obora“ (okr. Blansko)

lokalizace: 24-14-14, (022,56):263,02), okolnosti: detektorový průzkum L. Kratochvíl r. 2015; aktivita:
ojedinělý nález; nepublikováno

- bez č. sekera s výrazně protaženou bradou a protaženým týlem, 154 × 141 × 45 mm, hm. 531,4 g,
E 0611123.011, N 5479570.494 (*obr. 14: 1*, inv. č. A 50531)

Obr. 15. Hradiště u Mařína. Lidarový smínek s výběrem raně středověkých kovových nálezů: 1 kování avarského typu; 2 karolínské nákončí; 3 průvlečky ostruh; 4 zbraně kromě hrotů šípů; 5 hroty šípů (grafika K. Levá).
 Fig. 15. The hillfort near Mařín. LiDAR image with a selection of early medieval metal finds: 1 fitting of the Avar type; 2 Carolingian strap-end; 3 spur loops; 4 weapons besides arrowheads; 5 arrowheads.

8. Vyhodnocení prezentovaných nálezů z raného středověku ve sledovaném regionu

8.1. Nálezy avarského kulturního okruhu

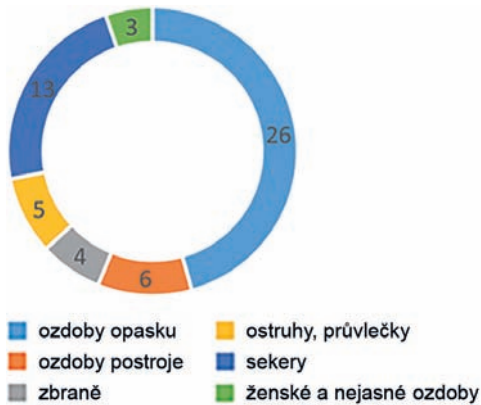
Kování opasku a oděvu

Nejpočetnější kategorií detektorových nálezů pomezí východních Čech a severozápadní Moravy jsou opasková kování, díky velkému počtu kování na jednom opasku a faktu, že litá kování jsou relativně odolná zubu času (*graf 1, 2*). Opasek avarského typu procházel vývojem, kdy se měnil počet, uspořádání i technologie výroby kování (*Profantová et al. 2020, 211*). V našem souboru převažují, jak ukážeme dále, ozdoby z 8. století. Počet kusů v první polovině tohoto věku ovšem dosahuje 15–16 kusů, zatímco ve druhé polovině 8. století jde o 42–44 kusů. To je třeba mít na paměti při posuzování struktury a chronologie jednotlivých nálezů.

Z lokality Jevíčko-předměstí 3 pochází neúplná náušnice s bubínkem a třemi rameny (*obr. 8: 6; 21: 10*). Podle dochovaných znaků jde o část náušnice s pyramidkovitým přívěskem z rané doby avarské. Jedinou paralelou je v Čechách nález ze Semčic na Mladoboleslavsku (*obr. 16: 2*, k dalším *Profantová 2018a, obr. 4*). Obdobný zlacený exemplář se zdobenými ramínky a rovněž bez kroužku náušnice známe z lokality Gols-Wiesenacker v Burgenlandu v Rakousku (*obr. 16: 4; Winter 1997, 133, Taf. 30*). Bronzové kusy jsou známe z Oroszlány II, hrobu 40, kde se objevily spolu se stříbrným náhrdelníkem se spirálkami byzantského rázu, geograficky bližší je exemplář z hrobu 8 v Kisköre–Pohibuj z konce 6. či 1. pol. 7. století (*obr. 16: 3*), který dále obsahoval skleněný náhrdelník a zrcadlo (*Garam 2001, 28, Taf. 10: 8, 9*). Náušnice ze slitiny mědi představují levnější variantu raně avarských zlatých náušnic byzantského typu (*Garam 2001, 28–29, Taf. 10: 2*) známých z Karpatské kotliny (zejména v jihozápadní části) a též ze severního Přičernomoří (Borisovka, Olbia, Suuk-Su: *Makarova – Pletneva 2003, tab. 73, 86: 24*). Přesto byly stěny přívěsku z Kisköre-Pohibuj zdobené skleněnými vložkami, takže i přes užití méně hodnotného materiálu se jednalo o poměrně honosný šperk. S ohledem na skutečnost, že podobné nálezy z Moravy ani Slovenska neznáme, souvisí náušnice z Jevíčka nejspíše s kontakty s jižní a jihozápadní částí Karpatské kotliny, pravděpodobně v průběhu 7. či na přelomu 7. a 8. století. To může působit překvapivě, nicméně koresponduje to s dalšími poznatky o lokalitě (viz níže). Osídlení lokality populací s keramikou pražského typu zde bylo identifikováno již dříve (*Profantová – Vích 2008, Abb. 18–22; Vích 2014b*).

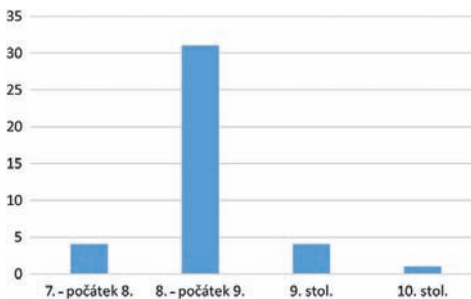
Poměrně vzácné je nákončí s motivem lilie s uzlíčkem ze Sudic (*obr. 8: 14; 21: 2*). Prolamovanou zlacenou obdobu má jak v jezdeckém hrobě 31 v Radvani nad Dunajom – Žitavě I (*Budínský-Krička 1956, Tab. XXX: 6*), tak v Kouřimí, poloze Sv. Jiří, kde je však ozdoba prolamovaná a bez uzlíčku (*Profantová 2010, Abb. 13: 9*). Hrob z Radvaně nad Dunajom patří na konec pozdní doby avarské II; hlavní nákončí s puncovaným pozadím je kvalitní reakcí na byzantské podněty. I nákončí ze Sudic řadíme do 1. poloviny 8. století.

Obdélná kování s gryfem či typické přívěsky k těmto kováním zdobené úponkou pocházející v rámci studovaného regionu z lokalit Bošín 1 (*obr. 6: 2; 22: 8*), Tisová 3 (*obr. 6: 9; 22: 14*) a Vraclav 11 (*obr. 6: 13; 22: 1*) patří ke standardnímu inventáři pozdní doby avarské II s řadou analogií již i z českého území (např. Opolánky/Staré Badry, okr. Nymburk, Tismice, okr. Kolín, Praha-Šárka, Chudoslavice-Liščín, okr. Litoměřice, souhrnně *Profantová 2010; mapka Profantová et al. 2020, obr. 21*). Stejnému horizontu patří přívě-

Graf 1. Sledované území na pomezí východních Čech a severozápadní Moravy. Funkční rozložení jednoznačněji klasifikovaných nálezů. Převaha kování opasku a postroje nad ostatními skupinami odpovídá jiným regionům, stejně jako nejslabší zastoupení ženských ozdob.

Diagram 1. East Bohemia/northwest Moravia borderland. Functional distribution of finds among those with a clearer classification. The predominance of belt and harness fittings over other groups is consistent with other regions, as is the fact that women's ornaments have the weakest representation.

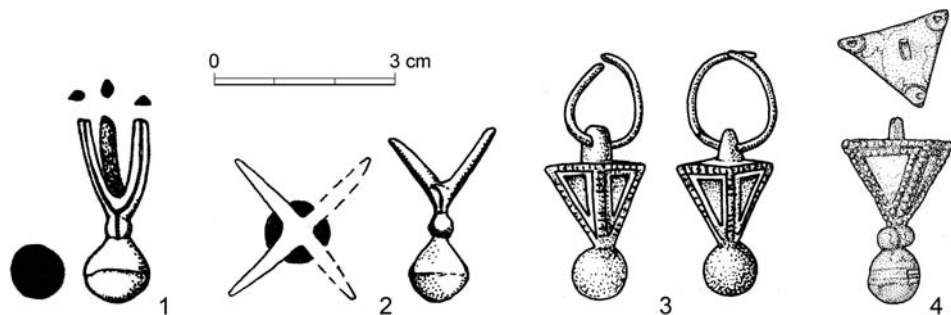
Graf 2. Pomezí východních Čech a severozápadní Moravy. Celkový přehled nálezů z neželezných kovů podle chronologického klíče. Úbytek nálezů v 10. století ukazuje spíše na menší množství přesněji datovatelných elitních předmětů.

Diagram 2. East Bohemia/northwest Moravia borderland. Overview of finds from non-ferrous metals according to chronological key. The decline in finds in the 10th century points to the smaller number of more accurately dating elite artefacts.

sek z Vysokého Mýta 15, u něhož jde o zjednodušenou či spíše podprůměrnou variantu s analogií ve Sliachi na Slovensku (*Zábojník 2009*, Tab. 10). U přívěsků lze předpokládat často delší dobu nošení ve smyslu druhotného užití, např. v náhrdelníku.

První polovině 8. století, popř. o něco mladšímu časovému úseku, nejspíše náleží i dvojice analogických ozdob vedlejšího řemínku z Tisové 3 (*obr. 6: 5, 6; 22: 4–5*), s nimiž se nesetkáváme často. Blízké analogie k nim nacházíme v jezdeckém hrobě z Komárna-Loděnic (*Trugly 1993*, 203–204, 222, Taf. XXVII: 13–23), součástí živé kultury však byly déle než kování s motivem gryfa.

Do pozdní doby avarské II až počátku pozdní doby avarské III patří solitérní nákončí v podobě stylizované zvířecí hlavy s rytou výzdobou včetně spirálky a s jedním železným nýtkem z Vysokého Mýta, z blízkosti raně středověkého sídliště (*obr. 6: 12; 22: 13*). Hlava má naznačený čenich, nejspíše i oko, není viditelný kel. Nedá se proto jednoznačně určit, zda předlohou bylo nákončí ve tvaru kance (např. Devínská Nová Ves, hroby 40 a 760, tam je kombinace též s koňskou hlavou, *Eisner 1952*, obr. 32: 4 a 82: 7, 8 z pozdní doby avarské II, či Čataje: *Zábojník 1991*, Taf. 21; hrob 420 z Želovců, *Zábojník 1991*, Taf. 21: 76), popř. jiného zvířete (zajíc?), jako např. z Edelstalu (*Lobinger 2016*, Taf. 11: 10, 24: 5, 34: 4, typy 70 a 80). Celkově je nejbližší inspirací nákončí ze Želovců, H 420. Velmi blízká jsou nákončí z Tiszafüred, H 1075 s podobnými obloučky v týlní části, kde celek ukazuje na zařazení do pozdní doby avarské II (*Garam 1995*, Taf. 212: 5, 6). Geografický rozptyl v rámci tří základních variant ukazuje *Lobinger (2016, Abb. 19)*, z 25 lokalit se kování nejvíce koncentruje v oblasti severovýchodního Rakouska a jihozápadního Slovenska.

Obr. 16. Náušnice s pyramidkovým přívěskem.

Fig. 16. Earrings with pyramidal attachment.

1 Jevíčko-předměstí 3; 2 Semčice, okr. Mladá Boleslav; 3 Kisköre-Pohibuj, H 8; 4 Gols Wiesenäcker (1, 3 podle/after *Garam 2001*, Taf. 10; 2 podle/after *Profantová 2018a*, obr. 4: 3; 4 podle/after *Winter 1997*, Taf. 30).

Čechám nejbližší je lokalita Schönkirchen, kde však jde o jiný dlouhý typ kování. Mimo hroby se našlo jedno kování v Petronellu 3g, jiné v Golsu (*Winter 1997*, Taf. 5: 1; 30: 2). Většina těchto nákonců se v místě tuleje (pokud ji mají) mírně rozšiřuje, studovaný kus z Vysokého Mýta však nemá tulej, ani mírné rozšíření. Vzhledem k tomu, že neznáme přesnou paralelu, je třeba se spokojit s datováním do druhé poloviny 8. století. Je možné, že podobná stylizace je i na větším nákonci z Kouřimi – Sv. Jiří, v tomto případě však není možno studovat originál a ani neznáme přesné rozměry ozdoby. Je třeba zmínit, že nákonci ve tvaru kančí hlavy, podobně jako u kování s motivem portrétu císaře (*Profantová 2018a*), dobře ukazují rozdíly v kvalitě provedení různých kusů a v případě hrobových celků i různé sociální postavení jejich nositelů. *Obr. 17* (především pohřebiště Edelstal v dnešním Rakousku: *Lobinger 2016*) ukazuje rozlišení těchto artefaktů do tří kvalitativních skupin (včetně zlacených/nezlacených a používání doplňkové rostlinné výzdoby a rytí jen u některých kusů), spíše podprůměrné kvality je pak nákonci z Devínské Nové Vsi či Želovců, H 420 (*obr. 17: 7*). Z tohoto hlediska patří nákonci z Vysokého Mýta k těm nejméně kvalitním, spíše jen předchozími inspirované, byť se doplňková jednoduchá výzdoba též objevuje (*obr. 17: 6*). To vypovídá o lokální variantě studované ozdoby. Jinde v Čechách se setkáváme s podobnými kováními, která ovšem zdobila koňský postroj, nikoliv opasek (např. Dolánky-Rubín či Praha-Šárka).

Pozdně avarské době II–III náleží štítkovité kování opasku ze Svařeně (*obr. 7: 2*) s analogií z hradiště Tismice (*Profantová – Stolz 2006*, 802, obr. 4: 3) a záhlavní destička přezky zdobená kruhovou úponkou z vraclavského hradiště (*obr. 6: 15*), opět s analogií z Tismic (*Profantová – Stolz 2006*, 802, obr. 3: 7), ale i z Plzně-Bukovce (*Profantová 2010*, Abb. 8: 11). Stejnému období patří kvalitně provedený přívěsek hlavního, nejspíše erbovitého kování z Jevíčka-předměstí 3 (*obr. 8: 11; 23: 6*). Je prolamovaný, zdobený volutkovitými lístečky („stonky“) spojenými uzlíčkem. Podobné méně propracované schéma mají přívěsky erbovitých kování v hrobech 97, 100 a 203 na pohřebišti Szébeny I (*Garam et al. 1975*, pl. XIV: 3, X: 15). Ve dvou případech patří hroby ještě pozdní době avarské II, což je dobře patrné na hrobu 97, kde se objevuje ještě s trojicí plechových kování. V nálezovém celku z hrobu 203 chybějí nákonci, hrob může náležet začátku pozdní doby avarské III. Jako nejmladší lze označit hrob z Kaposváru, kde je velmi podobný přívěsek součástí nekompletní garnitury. Náleží tedy druhé polovině 8. století (*Bárdos 1978*, obr. na str. 51).

Obr. 17. Srovnání kování ve tvaru kančí hlavy. Prestižní jsou zlacené kusy 1 a 3.

Fig. 17. Comparison of fitting in the shape of a boar's head. Gilded pieces 1 and 3 are prestigious.

1, 3 Edelstal (A), H 22; 2, 5 Edelstal H 134; 4 Edelstal, H 77; 6 Vysoké Mýto, pod Bučkovým kopcem (CZ); 7 Želovce (SK), H 420 (1–4 podle/after Lobinger 2016; 2018; 7 podle/after Zábajník 1991, Taf. 21).

Kování s přívěskem z Jevíčka vzniklo v Karpatské kotlině v první až druhé třetině 8. století, v případě tuzemského původu pochází až z druhé poloviny 8. století. Co se týče struktury opasků, jsou kování vedlejších řemínků poslední třetiny 8. století zastoupena pouhými dvěma kusy, což překvapuje, neboť na opasku se vyskytují ve vysokých počtech (16–20 ks).

V Zadním Arnoštově v poloze „Na Žlábkách“ se podařilo najít silně zlacené lité kování (č. 89, obr. 8: 18; 21: 6) s motivem bájněho zvířete. Nejspíše se jedná o kentaura, s tím, že „čtyřnožec“ je velikostně poddimenzován. Trup „člověka“ je schematický, zřetelná je jedna ruka a náznak hlavy s raženým kroužkem se středem. V pozadí rozeznáváme jakýsi prohnutý pás, snad zvíře či dokonce ptáka se splývající šesšulkou přecházející v křídlo (?). Celý výjev je pokrytý raženými kroužky (někdy se středem). Kování se upevňovalo nejspíše pomocí poutka (dochoval se jeho nepatrný zbytek, o něco zřetelnější je na artefaktu před konzervací: obr. 21: 6)⁸, nebo (druhotně?) pomocí tří trojúhelníkovitě rozmístěných otvorů pro (nedochované) nýty. Zbytek poutka by dokládal, že se jednalo o polovinu dvou-

⁸ Na kresbě poutko není prakticky vidět.

dílné agrafy pro spínání pláště. Tyto specifické artefakty představovaly v Karpatské kotlině místní adaptaci spínacích konců byzantských náhrdelníků do nové funkce, objevují se v 7. století a jsou v této době vyráběny většinou z drahých kovů. V 8. století převažují kruhové bronzové kusy s rozetkovitě umístěnými sklíčky, které známe v několika kusech z Mikulčic (*Profantová 1992*, Taf. 18: 9, 27: 1, Beil. 2, 712; 2010, Abb. 23). Shodou okolností však nemají poutko dochované, což svědčí o jeho snadném poškození. Z Mödlingu v Rakousku pochází nejznámější litá ozdoba s motivem klečícího lučištníka z 8. století (*Bálint 1989*, Abb. 86: 1, 2). Kování tohoto druhu ale nejsou prolamovaná a lité agrafy jsou oproti plechovým nepočtené. Prostorově relativně blízká je mírně oválná agrafa s plastickým lemem z Bratislavy-Čuňova, H 111, s vytrženým upínáním (*Zábojník 2009*, obr. 27: 6). Pokud by šlo v Zadním Arnoštově skutečně o část agrafy, jednalo by se o ozdobu sociálně výlučnou a importovanou. Je pravděpodobné, že na Moravě nebyla již původní funkce jasná a agrafa se mohla užívat i jako ozdoba opasku. Z hlediska užitého motivu patří tento unikátní předmět mezi kování se zvířnými, především pozdně antickými motivy spíše z první poloviny 8. století. Různé motivy i s jejich geografickým rozptylem nejpodrobněji zachytil *G. Fancsalszky (2007)*, antickými motivy se pak zabývali různí autoři opakovaně (*Dmitrijevič 1966; Dekan 1972; Daim 2000; Daim et al. 2010*), ovšem nezaznamenali dosud motiv kentaura. Důležité je proto vyobrazení jezdce na kentaurovi na zlatém džbánku č. 7 z pokladu Nagyszentmiklós / Sinnicolau Mare v dnešním Rumunsku. Kentaur má v tomto případě vousatou hlavu otočenou k jezdcovi a zdobí jej náhrdelník (*Bálint 2010*, Abb. 207: 2). Právě zlaté nádoby z tohoto pokladu ovlivnily výzdobu celé početné skupiny nákončí a kování opasku (např. rostlinné i zvířné motivy i detaily bordur, typy „kolků“ Kosoř / Praha-Radotín, *Profantová 2018b*; obecně *Bálint 2010*). Dále se můžeme opřít o vyobrazení na koptském textilu. Tam je v kruhovém medailonu zachycen kentaur vrhající pravou rukou kámen (*Bálint 2010*, Abb. 208: 4). Pod rukou vlaje nejspíše část pláště, jehož nekvalitní stylizací mohl vzniknout náš neinterpretovaný „pás/pták“. Textilie časově spadá do 5.–6. století, zatímco zlatá nádoba z pokladu vznikla ve druhé polovině 7. století, přičemž se poklad jako celek dostal do země až ke konci 8. století (i podle ¹⁴C dat: *Bálint 2010*, Abb. 283). Kentaur svírající luk se dále vyskytl na kruhové bronzové sponě z hrobu v Brdu. Koňské nohy jsou zde též stylizované, místo naší „šešulky“ rozeznáváme vlající vlasy, spona je datována do druhé poloviny 7. století a počátku 8. století (*Knířic – Nabergoj 2016*, 67, obr. 78; *Knířic – Šmit 2018*, T. 4: 15). Vzhledem k tomu, že kování s adaptovanými antickými motivy, jako jezdce na mořském lvu, sedící postava v antickém oděvu s holí (personifikace Říma, Konstantinopole?), kráčeující lev či sedící gryf (*Profantová 2015c; 2018c*, Abb. 4, 5, 8; 2018b), se do Čech dostala a že předlohy byly alespoň na jihu Karpatské kotliny v 8. století známé, předpokládáme, že kruhové kování ze Zadního Arnoštova nese disproporčně podaný motiv kentaura. Prostorově nejbližší kování se silně symbolickým motivem pocházejí z Kalu, okr. Jičín, a z Blat, okr. Pardubice (*Profantová 2010*, Abb. 11: 6), kde se jedná o boj draka/gryfa s hadem, případně z Pohofelic na Moravě v podobě unikátního nákončí s mýtickými čtyřnožci s lidskou hlavou (*Profantová 1992*, Taf. 33).

V souboru ze zájmového území máme tři jazykovitá kování hlavního řemene, tedy méně než kování starších typů, která byla zachycena čtyři. Jazykovitá kování hlavního pásu z Vysokého Mýta 2 (*obr. 6: 17; 22: 10*), z Tisové (*obr. 6: 7; 21: 3*) i Jevíčka (*obr. 8: 15; 22: 9*) řadíme do poslední třetiny 8. století. Kování z Vysokého Mýta patří k běžným kusům, má obdobu na hradišti Dolánky-Rubín, v méně precizním provedení v Králově Dvoře

u Berouna (*Profantová 2010*, Abb. 8: 2 a 13: 7). Mnohem luxusnější kus představuje zlacené kování z Tisové zdobené lístky spojenými ve středu uzlíkem. S analogií, ovšem v trochu náročnějším provedení, se setkáváme u souboru kování z jediného opasku dochovaného v Čechách z Domoušic, okr. Louny (*Profantová 2020a*, obr. 1; 2021). Výzdobný motiv lístků spojených ve středu uzlíkem se uplatňuje v průběhu druhé poloviny 8. století často na ozdobách s bližším vztahem k byzantským předlohám. Jazykovité kování z Jevíčka-předměstí 3 nese hrubší výzdobu stylizovaného stromu života a je podprůměrné kvality, přesnou analogii neznáme.

Do okruhu pozdní doby avarské III patří i chrániče dírek opasku ze Zadního Arnoštova (*obr. 8: 19; 21: 9*) a Tisové 3 (*obr. 6: 5, 6, 8; 22: 4, 5*).

Ozdoby koňského postroje

Ozdoby koňského postroje jsou datovány obvykle o něco šířeji, neboť jezdecké hroby bývají vykradené, a ne vždy lze propojit chronologii mužských opasků s chronologií ozdob postroje. Ještě více než u opasků se zde projevovala individualizace honosných ozdob. Ze sledovaného území disponujeme sedmi kusy.

Do 8. století patří čtvercovitá stupňovitá kování – vrchlíky falér z Vraclavi 11 a Chornice 6a (*obr. 6: 14; 8: 4; 22: 6, 7*), s nimiž se setkáváme v pozdně avarských hrobech, jako je tomu u hrobů 78 a 139 v Komárně-Loděnici (*Trugly 1987*, 268, Taf. XX: 1–3; 1993, 212, 224, Taf. XLVII: 1–6) či ve Vörsu, vykradeném hrobu 449 (*Költö et al. 2014*, pl. VII). Pravděpodobně byla tato kování užívána po většinu 8. století, v případě Vörsu se uvádí i část 9. století.

Z Bošina pochází honosný pozdně avarský silně zlacený vrchlík faléry (*obr. 6: 1; 22: 2*) zevrubně vyhodnocený dřívě (*Profantová – Vích 2012*). Jiný vrchlík z Chornice 6a (*obr. 8: 3*) nese výzdobu jen v podobě křížících se rýh. Jeho funkční určení i příslušnost k pozdní době avarské je však krajně nejistá, i když známe určitou paralelu z hradiště v Tismicích, kde jde zřejmě o místní výrobek, rýhy zde ovšem nahradily plastičtější vývalky (*Profantová et al. 2020*, obr. 28).

K litému bronzovému rozetovitému kování č. 54 z Cetkovic 5 (*obr. 8: 2*) nacházíme analogie na pohřebištích s litými garniturami avarského typu, jako např. v hrobě č. 107 z Komárna-Loděnic. Hrob je datován do závěru 7. či prvních desetiletí 8. stol. (*Trugly 1993*, 196–197, 220, 224, Taf. XII: 8–13). V Čechách se našlo obdobné kování v Kouřimi-Broučkově (*Hasil – Profantová – Levá 2020*, tab. 1).

Koňský postroj zdobilo i krátké nákončí se dvěma výběžky pro nýty z Jevíčka-předměstí 3 (*obr. 8: 5*). Poměrně blízké kusy pocházejí z hradiště v Tismicích, kde v jednom případě zůstaly obě poloviny nákončí ještě spojené nýty, u dalšího kusu je plastická výzdoba doplněna rytým dekorem (*Profantová et al. 2020*, obr. 28: 12, 22). Prakticky stejné kování pochází z prostoru hradiště Počaply, okr. Příbram (*Profantová 2010*, Abb. 14: 8). V jezdeckých hrobech v Karpatské kotlině se taková kování objevují v pozdní době avarské II (nezdobené, Lukáčsháza: *Kiss 1996*, N. 90.1.128), častěji pak až v pozdní době avarské III, tedy ve druhé polovině 8. století. Vzácně se objevuje např. i v Komárně – tam je zachycujeme jen ve Varádiho ul. (*Čilinská 1982*, Taf. XI: 8). Spolu s větším nezdobeným nákončím bylo nalezeno i v jezdeckém hrobě v Adě se stříbrnou mísou se zdobenou rukojetí, hrob je datován do pozdní doby avarské III–IV, tedy do druhé poloviny 8. a první čtvrtiny 9. století (*Bálint – Garam 2016*, 442, Abb. 1, zde i jejich soupis pro Karpatskou kotlinu).

Hladký polokulovitý vrchlík z Bošína (*obr. 6: 3*) je obtížně funkčně určitelný, mohl zdobit jak opasek, tak koňský postroj, nepochybné není ani jeho raně středověké datování. Pokud by zdobil opasek, pak by bylo pravděpodobnější datování do staršího úseku pozdní doby avarské, tedy do první poloviny 8. století, kdy byl počet kování na opasku nižší. Podobná výrazná hlavička takového kování pochází ze Sv. Jana pod Skalou (*Profantová 2017*, 103–105, fig. 4: 21). Pokud by zdobil postroj, pak jeho datování zůstane v rozmezí od 7. po počátek 9. století.

S koňským postrojem pozdní doby avarské souvisí i rolnička s křížovým otvorem, zdobená hustými rýhami ze Zadního Arnoštova (*obr. 8: 16; 21: 8*). Je to typ pro pozdní dobu avarskou charakteristický (naposledy *Profantová et al. 2020*, 233–234), objevuje se také na Moravě i v Čechách v hrobech dětí (např. *Hrubý 1955*, 265, 432–430, tab. 60: 14, 80: 8; *Frolík – Smetánka 2014*, bar. tab. VIII). Na koňském postroji se objevují v páru nebo v ještě větším počtu. Funkční souvislosti rolniček nám unikají, v sídlištních kontextech je známe jak z Mikulčic nebo Černovic na Moravě (*Profantová 1992*, 712, Taf. 12B), tak např. z Tismic v Čechách, odkud je nyní známo již šest kusů. Dvě rolničky z obj. 1/013 z Tismic jsou zdobené podobně jako analyzovaný kus a tvořily funkční pár (*Profantová et al. 2020*, 233–234, *obr. 9*). Chronologicky se nejspíše pohybujeme ve druhé polovině 8. a první polovině 9. století.

Zbraně

Do širšího rámce 7.–8./9. století řadíme trojhrbitý hrot šípů z Nových Sídel (*obr. 6: 4; Vích – Žákovský 2012*, 114, *obr. 5: 4*). Jednotlivé trojhrbité hroty se mohou vyskytovat spolu s pozdně avarskými ozdobami, jako v případě hradiště Kal, okr. Jičín (*Profantová 2016b*).

Štíhlý a prohnutý sekeromlat bez ostnů z Jevíčka-předměstí, vrchu „Kumperk“ (*obr. 11: 3*), se poněkud vymyká typologickým schémátům. Jde o východní, snad nomádský typ. Blízko stojí sekeromlat z Radvaně nad Dunajom, Žitavy I, jezdeckého hrobu VIII, který má jen delší tyl (*Budínský-Krička 1956*, Tab. XV: 5), a též sekeromlat z Holiar, hrobu 134, jehož prohnutí je ovšem málo výrazné (*Zábojník 2009*, *obr. 18: 7*). Blízký je i sekeromlat z dětského hrobu 867 z Devínské Nové Vsi (*Eisner 1952*, *obr. 111: 4*). Sekeromlat z Jevíčka proto datujeme do 8. století. Je-li toto datování správné, jde o první nález v České republice.

Prolamovaný hrot korozi poškozeného železného kopí ve tvaru vrbového listu ze Zadního Arnoštova „V Širokých“ (*obr. 12: 4*) představuje vzácný typ hrotů kopí z Karpatské kotliny, nejspíše italského původu (*Bálint 2020*). Patří k typu BDb datovanému v Karpatské kotlině do 7.–9. století s analogiemi ve východní a jihovýchodní Evropě (*Husár 2014*, 57–59), nejbliže v Košických-Šebastovcích, hrobu 48, z 8. stol. (*Zábojník 2009*, *obr. 17*). Většina ostatních hrotů kopí ze studovaného území je lokálního původu a podrobnější chronologickou klasifikaci neumožňuje.

8.2. Nálezy karolínského typu

Nálezy karolínského typu patří (ve srovnání s nálezy pozdně avarského okruhu) na území České republiky k málo frekventovaným, leč velmi důležitým skupinám nálezů. Ze sledovaného území máme v provedení z neželezných kovů vedle výše popsaného nákončí

z mařinského hradiště ještě průvlečku k řemení ostruhy ze Svařeně 1 (*obr. 7: 3; 22: 16*) a jetelovité kování ze Stradouň 1 (*obr. 7: 4; 21: 4*). Napodobeninou karolínské průvlečky pak může být nezdobená průvlečka z mařinského hradiště. Z železných předmětů karolínského typu disponujeme vedle dvou hrotů kopí s hraněnou tulejí z mařinského hradiště ještě kopím s křídélky z Kladorub „Andělky“. S menší jistotou lze k této skupině nálezů přiřadit i sekery s oboustranně prodlouženým týlem z Čisté, Javornického hřbetu (*obr. 10: 2*), Míchova (*obr. 11: 1*), a snad i Zadního Arnoštova „Na Žlábčích“ (*obr. 12: 1*). Vesměs tedy jde o součásti výstroje a výzbroje příslušníků elity, což u nákončí z mařinského hradiště podtrhuje jeho zlacení.

Raně karolínské nálezy reprezentuje průvlečka z řemení ostruhy ze Svařeně. V Čechách se po hradišti v Tismicích jedná teprve o druhý publikovaný nález (*Profantová 2016a*, *obr. 10: 2*). Průvlečka má analogie na širokém území karolínské říše, objevují se rovněž v oblasti kontaktu Slovanů s Franky na severu (*Gabriel 1981*, *Abb. 2: 5, 6*) i ve Slovinsku a Chorvatsku (např. *Knjižc – Nabergoj 2016*, *obr. 84* uprostřed). Mohou se objevit i s ostruhami s ploténkami typu Biskupija-Crkvina a většinou s pravouhlými přezkami (Biskupija-Crkvina; *Robak 2014*, *tab. 59*). Průvlečky lze datovat do poslední třetiny 8. století až počátku 9. století především podle kombinace s nákončími s kulovitým výběžkem i s ostruhami, v klasickém velkomoravském horizontu se již objevují typy jiné. Raně karolínských nálezů je z Čech známo 16–17 kusů (*Profantová et al. 2020*, *obr. 36*), nejčastěji se jedná o nákončí provedená ve zlaceném bronzu (Češov, Černovice), bronzu (Tismice, Dolánky), běžně i v železe (Kosoř / Praha-Radotín: *Profantová 2015c; 2017*). Výjimečná je zlacená bronzová ostruha ze Skorkova, přičemž k obdobné mohla patřit pojednávávaná průvlečka ze Svařeně (*Profantová 2016a*, *12, obr. 7b*).

Trojlisté prolamované kování ze Stradouň č. 28 s rostlinnou výzdobou (*obr. 7: 4; 21: 4*) lze rovněž jednoznačně zařadit ke karolínským garniturám závěsu meče. Vzhled závěsu meče byl předmětem mnoha rekonstrukcí (*Wachovski 1992*; přehled bádání *Ungerma 2015*, 252–258; kriticky ke starším závěrům *Robak 2018*). Dnes jsou v případě mečových garnitur s trojlistým kováním rozlišovány tři varianty (A, B a nově C), přičemž k variantě A patří naprostá většina dnes známých garnitur (*Košta – Hošek 2008*, 17–25, *obr. 6; Košta – Lutovský 2014; Ungerma 2015*, 258–261). Nejkompletnější garnitury pocházejí z prostoru mimo karolínské prostředí (protože zde se již do hrobů neukládaly), totiž z východního sousedství této říše, mj. z knížecího hrobu v Kolíně (*Lutovský 1996; Košta – Lutovský 2014*) či hrobu 55 ze Staré Kouřimi, nejstaršího mužského hrobu na pohřebišti (*Šolle 1966*, *obr. 11a*). Šest kusů kování obsahovala garnitura v Duesminde (*Wamers 2005*, 131). V železném provedení se pak jednodušší verze vzácně objevují v hrobech s meči na Moravě, např. v Prušánkách, H 229 (*Klanica 2006*, *Tab. 53*), s ostruhami typu Biskupija-Crkvina, tedy od poloviny 9. století.

V případě studovaného kusu ze Stradouň je pozoruhodné prolamování, které u tohoto typu nepatří k běžným prvkům, vzhledem ke stavu kování však nelze vyloučit, že vzniklo vlivem technologických nedostatků při výrobě, či naopak druhotně jako důsledek opotřebení. Stradouňskému exempláři se výzdobou podobá větší zlacené kování z dánského Holmskova (*obr. 18: 3*, zespodu pocínováno), zdobené též hlavními stvoly stromu/stonku s vybíhajícími symetrickými rostlinnými větvemi, shodné je i centrální trojhranné uspořádání. Líší se dekorem v podobě řazených kroužků zřejmě napodobujících nýty. Kování z Holmskova bylo již ovlivněno skandinávským prostředím a je datováno do poslední třetiny 9. století, případně ještě později (*Wamers 2005*, 175, *kat. 41*). Srovnání umožňuje také

Obr. 18. Trojlísté kování ze Stradouň s analogiemi. 1 Stradouň (CZ); 2 Německo (podle *Fuglesang – Wilson 2006*, pl. 45); 3 Holmskov, Dánsko (podle *Wamers 2005*, kat. 41).

Fig. 18. Trilobate fitting from Stradouň with analogies. 1 Stradouň (CZ); 2 Germany (after *Fuglesang – Wilson 2006*, pl. 45); 3 Holmskov, Denmark (after *Wamers 2005*, kat. 41).

trojramenné kování uložené v RGZM, jež nese podobnou mírně geometrizovanou výzdobu (obr. 18: 2; *Fuglesang – Wilson 2006*, pl. 45). Další obdobné kování pocházející též z vikinského prostředí a s podobným detailem členění středové části (tři ramena) uvádí *Arbmann (1937, Taf. 52: 4)*. Upevnění pomocí čtyř nýtků v uspořádání 3+1 představuje obvyklý způsob řešení, zmiňme zde alespoň nález z Haithabu (*Robak 2014, tab. 90: 2*). Přestože je k dispozici málo hrobových celků s obdobným typem kování, exemplář ze Stradouň vznikl nejspíše okolo poloviny či ve třetí čtvrtině 9. století v karolínské oblasti a odpovídá druhému horizontu karolínských vlivů na západoslovanskou oblast podle *Z. Robaka (2017–2018, 332, fig. 3)*. Ve východních Čechách s ním lze počítat ve 2. polovině 9. století či v první polovině 10. století. Pro delší dobu jeho používání svědčí hlavně užití železných nýtků místo původních bronzových a jeho opotřebení. Průvlečku ze Svařené, trojlísté kování ze Stradouň i nákončí z mařínského hradiště považujeme za importy, podobně jako zlacenou průvlečku z Kosiček (*Profantová 2014b*).

Hrot kopí s křídélky z Kladorub „Andělky“ (obr. 10: 1) náleží typu VI (*Nadolski 1954, 55–56, tabl. XXVII–XXVIII*), typu I (*Ruttkay 1976, 299, Abb. 36*) či typu BAd (*Husár 2014, 33–37*). Těžiště výskytu těchto zbraní leží v 8. a především v 9. stol. s možným výskytem ještě v 11. stol. (*Kouřil 2005; Husár 2014, 34–36*). V případě datovaných kusů z Moravy jsou hroty kopí s křídélky doložené z hrobů z 9. století (např. Morkůvky s mečem typu X, Drysice či Hradec nad Moravicí s ostruhami ukončenými přezkou: *Kouřil 2005*), v Čechách zůstává jediným nálezem hrot kopí z Bezděkova u Roudnice, kladený též do 9. století (*Profantová 1998, obr. 3: 3*). V celkovém kontextu je situace pomezí východních Čech a severozápadní Moravy bližší poměrům na Moravě a ve Slezsku. Považujeme proto za nejpravděpodobnější, že hrot kopí z Kladorub a oba hroty kopí s hraněnou tulejí z mařínského hradiště náležejí 9. až první polovině 10. století.

8.3. Nálezy východoevropského a byzantského původu

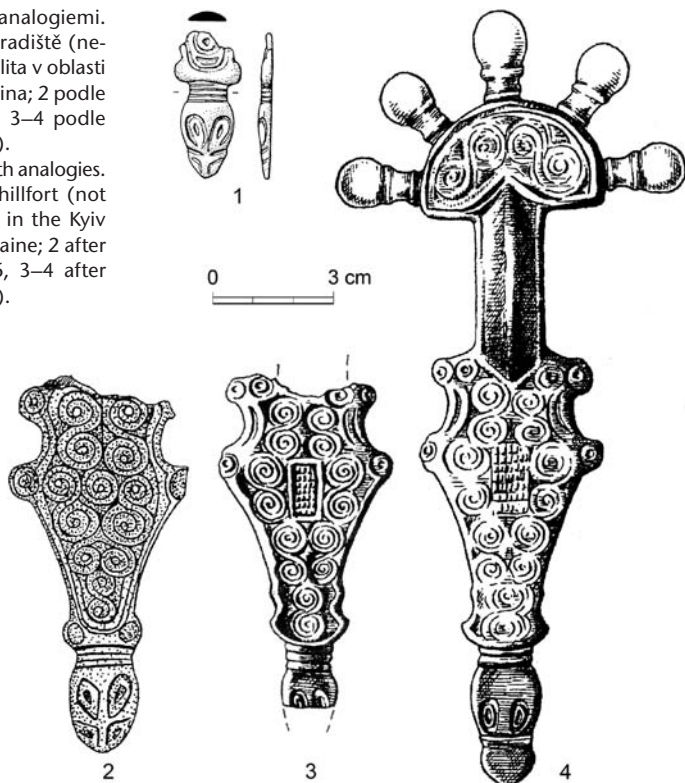
Samostatně vydělujeme nálezy východoevropského původu, přičemž do této skupiny s ohledem na byzantský vliv na celou východní polovinu Evropy zahrnujeme i přezku z Vrac-lavi 3b, k níž se značnou opatrností nacházíme analogie právě v byzantském prostředí. UVědomujeme si však, že toto dělení je do určité míry umělé, protože byzantské umění mělo velký vliv i na předměty avarského výrobního okruhu.

Zlomek spony z Vážan (*obr. 8: 13; 21: 7*) patří podle dochovaných znaků ke sponě s polokruhovou destičkou a knoflíky/paprsky či s obdélnou destičkou. Postrádáme zachycovač: spona nebyla dokončena nebo šlo jen o část předlohy, podle níž se utvářel voskový model. Při snaze o klasifikaci předmětu lze vycházet z odsazení masky a ze stylizace očí na patce. S takovou podobou se setkáváme v Altenerdingu u spon durynského typu se zvířecími hlavičkami/beisenden Köpfen (*Losert – Pleterski 2003, Abb. 12: 2*), ovšem tam postrádáme výrazné zaškrčení se žlábků nad hlavičkou. To se v různé výrazné podobě vyskytuje u spon s knoflíky a rombickou nožkou od konce 5. stol. (např. Nový Šaldorf: *Tejral 1988, 376, bar. příloha VIII, 16.i*) do poloviny 7. století. Nejvíce podobností lze najít u tzv. východogótských/ostrogótských, durynských a langobardských spon z lokalit Kranj či Sremski Karlovci (*Mrkobrad 1980, tab. 36: 2, 6 a 98: 2*). Plasticky nečleněné masky spolu s odsazením se však objevují též u paprscitých spon na východě Evropy, a to i v první polovině 7. století (např. Trubčevsk: *Skiba 2011, ris. 7*). Výrazná shoda je u dvou exemplářů spon IIB *J. Wenera (1950)* z Ukrajiny, které lépe vyobrazuje *F. Curta (2009, fig. 7: 13, 15; 10: 33)*. Jedná se o spony s polokruhovou destičkou a pěti knoflíky, v případě nálezů z Petrušky s odsazením masky, která má též oválné oči. Spony jsou si i rozměrově blízké (*obr. 19: 4*). Podobně i neúplná spona z neznámé lokality v oblasti Kyjeva, opět s oválnými očima, nese ještě výraznější odsazení a rytou výzdobu na další části nožky (*obr. 19: 3*). Vůbec nejbližším, resp. totožným exemplářem je část spony ze závěru 6. či z první poloviny 7. století z Pastirského hradiště (*Prichodnjuk 2005, ris. 31: 6; zde obr. 19: 2*). Motiv raženého kroužku či soustředných kroužků se na těchto sponách užívá v různých kombinacích (*Curta 2009, fig. 7: 11: 18*). Přestože se nejedná o kvalitní nálezové celky, vzhledem k jejich výskytu společně s dalšími typy spon, kupř. s Wernerovým typem IIC či se sponami s orlími hlavami na destičce, je datování nepochybné (*Curta 2004, fig. 20*). Geograficky nejbližší nález s patkou s odlišnými očima pochází ze Staasdorfu v Rakousku (*Curta 2004, fig. 8: 19*). Další poměrně blízký kus s „očima“ na patce se našel v Budapešti, v hrobě 14 v lokalitě Csepel-Háros na pohřebišti doby avarské (*Nagy 1998, II, Taf. 102*). V Čechách do této širší skupiny patří spona s orlími hlavami na destičce z Městce Králové bez dochované patky (*Profantová 2015d, Abb. 2, 3*). Jistou podobnost rovněž nacházíme u miniaturní spony z Nitranské Blatnice – Čihadla, kde jsou oči stylizované méně výrazně, ale shodně je odsazení pomocí žlábků a rozšíření spony s oblymi výběžky po obou stranách. Z toho, že zachycovač je umístěn výše, vyplývá, že v případě odlomení nemusí být na zlomku zjištěn (*Pieta 2015, obr. 5: 4*). Pravděpodobná je souvislost zlomku spony s osídlením kultury s keramikou pražského typu na Malé Hané. Vzhledem k neúplnosti spony z Vážan uvažujeme spíše o druhé polovině 7. až počátku 8. století⁹ jako o době, kdy

⁹ V Podněpří se objevila paprscitá spona ojedinele v hrobě datovaném do první poloviny 8. století (*Prichodnjuk 2005, 87*).

Obr. 19. Spona z Vážany s analogiemi. 1 Vážany (CZ); 2 Pastirské hradiště (nedochováno); 3 neznámá lokalita v oblasti Kyjeva, 4 Petruška (2–4 Ukrajina; 2 podle *Prichodnjuk 2005*, ris. 31: 6, 3–4 podle *Curta 2009*, fig. 7: 13, 10: 33).

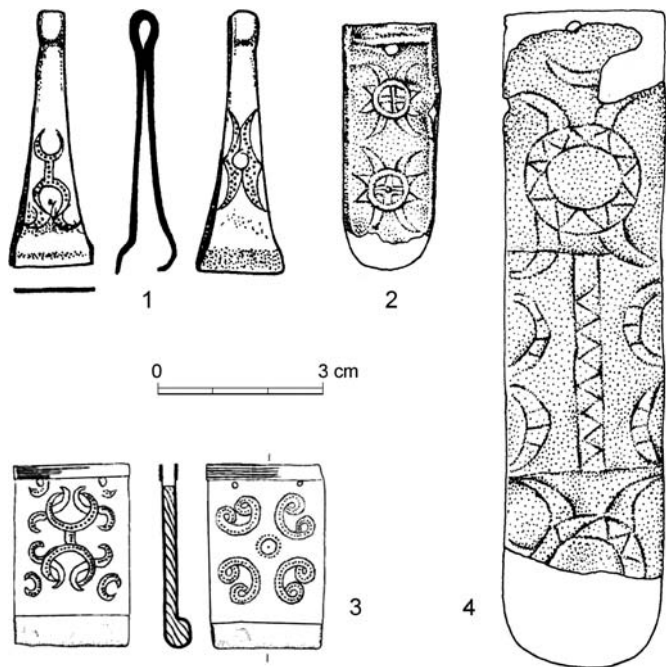
Fig. 19. Fibula from Vážany with analogies. 1 Vážany (CZ); 2 Pastirske hillfort (not preserved); 3 unknown site in the Kyiv region, 4 Petrushka (2–4 Ukraine; 2 after *Prichodnjuk 2005*, fig. 31: 6, 3–4 after *Curta 2009*, fig. 7: 13, 10: 33).

byla vyřazena z živé kultury a dostala se do archeologického ztrátového (?) kontextu. Výše zmíněná spona z Pastirského hradiště, kde existovala šperkařská dílna (*Prichodnjuk 2005*, 31–40), patří do okruhu tamějších výrobků inspirovaných Byzancí či oblastí středního Dunaje. Obecně tyto spony patří i do spektra výrobků rané doby avarské, takže nelze zcela vyloučit ani zprostředkování přes Karpatskou kotlinu.

Ze sídliště starší doby hradištní v lokalitě Vraclav 3b pochází neobvykle tvarovaná přezka (č. 156, *obr. 6: 10*). I když její klasifikace není jednoduchá, analogický, ovšem poněkud masivnější předmět pochází z Verony – Corte Sant’Elena (*de Vingo – de Marchi 2016*, fig. 7: 4), kde jsou obdobné přezky datovány do 7. století. To a skutečnost, že se v široké škále byzantských přezek najdou jak oválné, tak obdélné tvary přezek, dovoluje uvažovat o byzantském původu.

V českém prostředí unikátní raně středověký předmět představuje pinzeta z Jevíčka-předměstí 3 (*obr. 8: 9; 21: 5*). Její základní výzdobný motiv známe z nákončí z pokladu z Martinovky na Ukrajině (*Kidd-Pekarskaja 1994*, Taf. I: 4) a dále z nákončí z Jutas (*Garam 2001*, Taf. 90: 3) či z Kiskörös-Városalatt, hr. 9 (*Garam 2001*, Taf. XXXIII: 2). É. Garamová správně upozorňuje na byzantský původ těchto ozdob. Výzdoba napodobuje typ zdobení tečka – čárka známý ze zlatých i bronzových předmětů, např. Kesthely – Fenekpuszta-Horreum, hr. 16 (*Garam 2001*, Taf. XXX: 3 dole), částečně uplatněný i na nákončí z hrobu v Čadjavici 3 (*Garam 2001*, Taf. 134). Důležitý je i detail vyplnění obrysu vyběháním/tečkováním. K druhé straně pinzety se středověkým kruhem najdeme období

Obr. 20. Výzdobný motiv typu Martinovka.

Fig. 20. Martinovka-type decorative motif.

1 Jevíčko-předměstí 3; 2 Kaba; 3 Solymár, H 63; 4, Regensburg, Bismarckplatz G 299/1977 (2–3 podle/after *Garam 2001*, Taf. 93; 4 podle/after *Lobinger 2018*; *Menghin 1983*, Taf. 35).

těž v byzantském a Byzancí ovlivněném prostředí. Tento prvek vychází z typu ozdob Tarnaméra (*Garam 2001*, Taf. 105; 106: 6). Dobře lze srovnat jejich výzdobu s nákončím z Kaby a ze Solymáru, kde je v centrálním kroužku vyryt jednoduchý křížek (*obr. 20: 2, 3; Garam 2001*, Taf. 93: 3, 4). Byzantské či východoevropské vlivy pronikly i na západ, příkladem jsou nákončí ze Straubingu, St. Peteru a z Regensburgu-Bismarckplatz H. 299/1977 (*obr. 20: 4; Lobinger 2018*, 258, Abb. 5; *von Freeden 2009*, 82n., Abb. 9). Pinzetu tedy na základě výzdoby datujeme do 7. století a může představovat první doklad přítomnosti ozdob okruhu Martinovka na českém území, nejspíše zprostředkovaně přes Karpatskou kotlinu, i když vyloučit nemůžeme ani východní směr z Ukrajiny. Pinzeta tedy spadá do okruhu nálezů byzantských přezek (z Čech ca 11 ks, *Profantová 2015a; 2015b*; včetně matrice na výrobu pásového kování byzantského typu: *Profantová 2016c*, *obr. 3*) a ojedinělých pásových kování. Napodobeninu (?) náhrdelníku podobného původu pak známe z Roztok u Prahy, Kolína, jednotlivé přívěšky pak i z Moravy (*Profantová 2013*).

V tuzemském prostředí není obvyklý ani nález jehlice či kožešnické jehly doložený jedním jistým kusem opět z Jevíčka-předměstí 3 (*obr. 8: 7; 22: 3*). Do období od konce 6. do počátku 8. století ji umožňují klást věrné analogie z hrobů 39 a 667 z lokality Holiare (*Točík 1968*, 102, tab. LXXXI: 8). Z hlediska příslušnosti k pohlaví neurčený hrob 39 nelze přesně chronologicky zařadit. Podle výbavy spíše mužský hrob 667 lze zařadit dle garnitury opasku vyřezávané z plechu (obdélná kování, nákončí, přezka s plechovou destičkou) k samým počátkům pozdní doby avarské, tedy na přelom 7./8. století. Další nález ze Slovenska pochází z Radvaně nad Dunajom – Virtu, H 19 (*Čilinská 1963*). Analogických nálezů není mnoho ani v Karpatské kotlině, zmínit je třeba raně- a středoavarské pohřebiště Menföcsanak-Bávásárlóközpont, kde se našly obdobné artefakty v šesti hrobech (*Tomka 2008*, 611, Abb. 17), případně raně avarské pohřebiště Pókaszeptek (šest hrobů, z toho

čtyři mužské: *Sós – Salamon 1995*, 59–60, pl. 6: 27). Jehly/jehlice se výrazněji objevují v oblasti Balatonu (Pókaszetpetk) i Pécse v souvislosti s přežívajícími tradicemi pozdní doby římské (kesthelyská kultura, srov. *Bárdos – Garam 2009*, Taf. 174). P. Tomka upozorňuje, že esovitě prohnuté kusy (což je i náš případ) jsou typologicky v rámci Karpatské kotliny nejmladší (*Tomka 2008*, 612). Za důležité považujeme, že obdobná jehla/jehlice se našla v Žukovicích ve Slezsku, v objektu s keramikou pražského typu (*Parczewski 1988*, 85, tab. 56: 14). Rovněž M. Parczewski ji spojuje s nálezy z Karpatské kotliny, avšak poukazuje na výskyt podobných kusů i západněji, kde jsou datovány mezi r. 660 a 680 (*Koch 1977*, Taf. 78). V případě Žukovic je datování do druhé poloviny 7. století také zřejmé. Vzhledem k umístění jehlic a jejich častému výskytu ve funerálních situacích, v nichž jsou pohřbeni muži, se funkce kožešnické jehly zdá být pravděpodobná, avšak v některých případech jehly/jehlice zřejmě plnily i funkci spínadla (poloha na rameni v H 35 v Pókaszetpetku, *Sós – Salamon 1995*, 60). Jiné typy jehel se pojí výhradně s ženskými hroby, mají však odlišný tvar. Jehla/jehlice z Jevíčka-předměstí představuje první nezpochybnitelný nález na českém území z doby před polovinou 9. století.

Ze stejné lokality pochází i další „jehlice“ se stejným prohnutím a otvorem, ale navíc zdobená na krčku vývalky (*obr. 8: 8; 23: 8*). Nelze vyloučit dataci do doby římské (skupina IIa podle *Beckmann 1966*, Taf. 1), tato klasifikace však není příliš pravděpodobná, protože vývalky u jehlic doby římské vypadají odlišně a bývají odlišně ukončeny. S vhodnějšími analogiemi se setkáváme v raně středověkém prostředí. Rytou výzdobu má na krčku exemplář z Žukovic, stejně jako jehla z hrobu 107 v Pokaszpetku. Nejbližše našemu kusu svou výzdobou stojí „jehlice“ (Stilusnadel) z okolí Keszthely, dnes uložená v Naturhistorisches Museum Wien (*Kiss 1984*, Taf. 4: 1), kterou zdobí vývalky v obou částech nad otvorem i pod ním.¹⁰ V Zamárdi v hrobě 1055 nese jehlice s plasticky zdobeným krčkem výzdobu i v části nad otvorem, ovšem není prohnutá, patří k jehlicím zdobícím hrud' (*Garam 2018*, 142, Abb. 82). Jehlice se na území ČR našly též v Mikulčicích, ale podle popisu *Z. Klanici (1968, tab. 54: 2, většinou nevyobrazeny)* se jedná převážně o odlišný typ. V nejistých kontextech se vyskytly jak bronzové, tak železné kusy např. v Tismicích či v Kosoří / Praze-Radotíně (*Hložek – Profantová – Menšík 2019*).¹¹

Z lokality Stradouň 1 na Vysokomýtsku pochází bronzová litá protidestička kování opasku se třemi ozdobnými nýty (*obr. 7: 1*). Artefaktu již byla s dalšími nálezy věnována zevrubná pozornost (*Jílek – Schenk – Vích 2015*), uveďme zde, že analogické kusy jsou datovány do 7. století a známe je ze Španělska, Itálie, Karpatské kotliny a alpských zemí.

8.4. Kování staromaďarského typu

Ozdoba opasku z Trstenice – „U Doleček“ (okr. Svitavy, *obr. 8: 20; 22: 15*) se jako jediná ze sledovaného souboru hlásí k typům užívaným starými Maďary, tvarově i výzdobou blízké kování nacházíme např. v Homokmegey-Hálom, v hrobě 3 (*Fodor et al. 1996*, fig. 1, 312). Takovéto ozdoby se užívaly především v první polovině 10. století, ojedinele i v 60. letech 10. století.

¹⁰ Ovšem u těchto jehlic je otvor obkroužen čtyřmi ramínky, což na některých kresbách není vidět a je to odlišný znak.

¹¹ Případné železné kusy při prospekci oraných ploch zcela unikají pozornosti.

S ozdobami staromaďarského typu se i přes detektorový boom setkáváme méně často než s ozdobami pozdně avarského typu. Výraznější je jejich zastoupení na jižní Moravě, ovšem i v Čechách jsou v některých lokalitách dosti početné, především v Libici (*Profantová 2008; Mařík 2018*), nejspíše pak na Litoměřicku (*Profantová 2008*). Obdobná kování nacházíme i ve východní Evropě.

8.5. Předměty domácí tradice

Do této skupiny patří nejspíše i zlacená rolnička ze Zadního Arnoštova – „Na Žlíbcích“. Můžeme ji zařadit jen do širšího rozpětí 8. až poloviny 10. století (*obr. 8: 17; 22: 11*). Bohatě zdobené rolničky se vzácně objevují nejen v avarském prostředí, ale též na Velké Moravě (Mikulčice, rolnička z H 213 je též zlacená: *Poullík 1957, obr. 89: 2*) a u starých Maďarů (s nimi souvisejí dvě plasticky zdobené rolničky z Mikulčic, *obr. 22: 12*).¹² Zlacení se objevilo jak u rolniček doby avarské (např. Komárno Loděnice: *Trugly 1987, 263*), tak později např. v Praze – Lumbeho zahradě (konec 9. či 10. stol.: *Frolík – Smetánka 2014, bar. tab. VIII*), vesměs však jde o nálezy výjimečné.¹³ Rolnička s rytými lístky a hustými obloučky, ovšem jen s jednoduchým otvorem, se našla na hradišti Hradec u Levína, zůstává však blíže nedatovaná (*Zápotocký 1965, obr. 55*).

Subtilní nezdobenou pinzetu z lokality Vysoké Mýto 2 (*obr. 6: 16*) klademe do raného středověku s ohledem na nálezové okolnosti. Jiná období, do kterých bychom mohli tento artefakt datovat (doba stěhování národů), se v lokalitě na základě povrchové prospekce neprojevila, v raném středověku ale shodné kusy (nepříliš často) nacházíme např. v Klučově, okr. Kolín (*Kudrnáč 1970, obr. 67*) nebo v Kaníně na Poděbradsku snad již v 7. století (*Mařík 2009, tab. 99*), případně v Mikulčicích ze závěru 8. a počátku 9. století (*Profantová 1992, Taf. 21*). Na Pohansku u Břeclavi byla pinzeta dokonce v žárovém hrobě (*Profantová 1992, Taf. 11: C*).

Zlomek původně obdélného (?) kování se zbytky zlacení a se zbytkem úponky (?) z lokality Cetkovice 3 (*obr. 8: 1*) se dochoval ve velmi zlomkovitém stavu, který brání jeho dalšímu posouzení. Jeho spojení s dobou avarskou je pravděpodobné, ne však jisté. Může být zlomkem kování hlavního řemene ještě obdélného tvaru.

Dvě ostruhy ze Zadního Arnoštova, a to z polohy „Na Žlíbcích“ (č. 165, *obr. 13: 1*) a „Na jevíčské hranici“ (č. 1, *obr. 12: 2*), patří k nejběžnějším na Moravě, tedy k typu s krátkým bodcem a s ploténkami IVA podle *D. Bialekové (1977, Abb. 2)* upevňované pomocí trojice nýtků. Tyto ostruhy se objevují před polovinou 9. století a jsou užívány do počátku 10. století. Ostruha z polohy „Na Žlíbcích“ představuje po ostruze z Jaroměřic (*Kouřil 2010, obr. 1*) druhou kompletně dochovanou ostruhu v prostoru Malé Hané, na české straně ji doplňuje ostruha s liliovitými ploténkami z Benátek u Litomyšle spíše ze závěru 9. století (*Charvát 1980, obr. 1: 1–2; Profantová 1993, 82, obr. 9: 4*). Další torzo ostruhy s krátkým bodcem pochází z Jevíčka-předměstí 1 (*Profantová – Vích 2008, obr. 17: 2*).

K poměrně početně zastoupené kategorii nálezů patří sekery doložené (vedle mařínského hradiště) třinácti exempláři s převahou štíhlých tvarů. Překvapivě je jen jednou zastoupena klasická moravská bradatice (Zadní Arnoštov „Na Žlíbcích“, č. 281, *obr. 12: 3*;

¹² Nepublikované č. 594-381/59, RFA č. 896 a 897 v Řeži u Prahy.

¹³ Mezi nálezy z Čech jasně souvisejícími s dobou avarskou (14 ks) se nepochybnitelně zlacení dosud nevyskytlo.

Obr. 21. – Fig. 21. 1 hradiště u Mařína / hillfort near Mařín; 2 Sudice „Na Dílech“; 3 Tisová 3; 4 Stradouň 1; 5, 10 Jevíčko-předměstí 3; 6, 8–9 Zadní Arnoštov „Na Žlábkách“; 7 Vážany „Klíný“.

typ Ib B. Dostála). Každopádně sledujeme velkou různorodost seker, což kontrastuje s uniformitou seker z hrobových nálezů. Tento odlišný trend se projevuje i u seker z řečiště pod mostem v Mikulčicích (Poláček 2000, Abb. 6–8).

Štíhlé tvary reprezentuje moravská bradatice typu IB (Dostál 1966, 70, obr. 15: 7), IC (Ruttkay 1976, 306, Abb. 42), IVAa (Bartošková 1986, 7, obr. 1) č. 2 z Čistě (obr. 10: 3). Objevují se v 7.–8. století, jejich těžiště výskytu však spadá až do velkomoravského

Obr. 22. – Fig. 22. 1, 6 Vraclav 11; 2, 8 Bošín 1; 3, 9 Jevíčko-předměstí 3; 4–5, 14 Tisová 3; 7 Chornice 6a; 10 Vysoké Mýto 2; 11 Zadní Arnoštov „Na Žlábkách“; 12 Mikulčice; 13 Vysoké Mýto – pod Bučkovým kopcem; 15 Trstnice „U Doleček“; 16 Svařeň 1.

období (Dostál 1966, 71). Sekery (z nichž jedna má „dětské“ rozměry)¹⁴ s nízkými trojúhelníkovitými ostny z Jevíčka-předměstí 3 (obr. 9: 4, 7) a Velkých Opatovic (obr. 11: 4) typu II (Dostál 1966, 71, obr. 15: 9), resp. typu 2Aa (Bartošková 1986, 5, obr. 1) či IIA (Ruttkay 1976, 306, Abb. 42) náleží převážně 8.–9. století (Dostál 1966, 71; Bartošková

¹⁴ K dětským sekerkám Profantová 2020b, tab. 53 a obr. 206.

1986, 76). Do stejné kategorie by mohl spadat i štíhlý břit sekery (obr. 9: 5) z Jevíčka-předměstí 3, stav dochování však spolehlivou klasifikaci neumožňuje. Poněkud překvapivě se objevují kusy s oboustranně protaženým/prodlouženým týlem (typ IIC A. Bartoškové). Pocházejí z Míchova (obr. 11: 1), Čisté – „Brlenských lesů“ (obr. 10: 2) a Zadního Arnoštova – „Na Žlfbcích“ (obr. 13: 2). V Čechách je badatelé většinou spojují se západními vlivy, objevují se tam jen sporadicky (depot Plužná, Levý Hradec, Dolánky-Rubín, *Profantová 2011*, 76, obr. 6; *2020b*). Navazují na sekery známé z langobardského a alamanského prostředí (Maria Pontsee),¹⁵ v případě Plužné lze sekeru datovat do 8. až první poloviny 9. století díky přítomnosti pozdně merovejského udidla (*Profantová 1997*). Nelze vyloučit, že s přibývajícimi nálezy bude i tento typ považován za domácí, byť s řidším výskytem. Objevuje se totiž nově v Polsku v 9.–10. století (*Kotowicz 2014*, č. 854).

Oboustranně protažený tyl má i sekera č. 38 ze Zadního Arnoštova „Na Žlfbcích“ (obr. 12: 1), lišící se však tvarem těla. Analogické tvary známe z antického prostředí (*Pohanka 1986*, 239–242, Taf. 45), situaci neulehčuje ani to, že většina raně středověkých seker je odvozena od pozdně římských tvarů. Datování pojednávané sekery není tady jednoznačné třebaž už jen kvůli prokázané přítomnosti artefaktů doby římské v lokalitě. Drobná sekerka z Vanovic (obr. 11: 2) má vějířovitě rozevřené ostří, jistou paralelu vykazuje např. sekera v depotu z Pohanska u Nejdku (*Bartošková 1986*, obr. 15: 5) řazenému do doby velkomoravské především na základě výskytu sekerovitých hřiven. S prakticky stejným tvarem jsme se však setkali v nepublikovaných depotech mladší doby železné v Zadním Arnoštově – „Na Žlfbcích“, proto i datování sekery z Vanovic zůstává otevřené.

V rámci šířin se v Zadním Arnoštově – „Na Žlfbcích“ objevuje jak typ s trojúhelníkovitými ostny (č. 281: obr. 12: 3), tak varianta s oboustranně protaženým týlem (č. 8: obr. 13: 3) oblíbenější spíše v Čechách (*Profantová et al. 2015*, 72–75). Šířočina s oboustranně protaženým týlem pochází také z Lysic (obr. 14: 1). Všechny patří do 9.–10. století.¹⁶

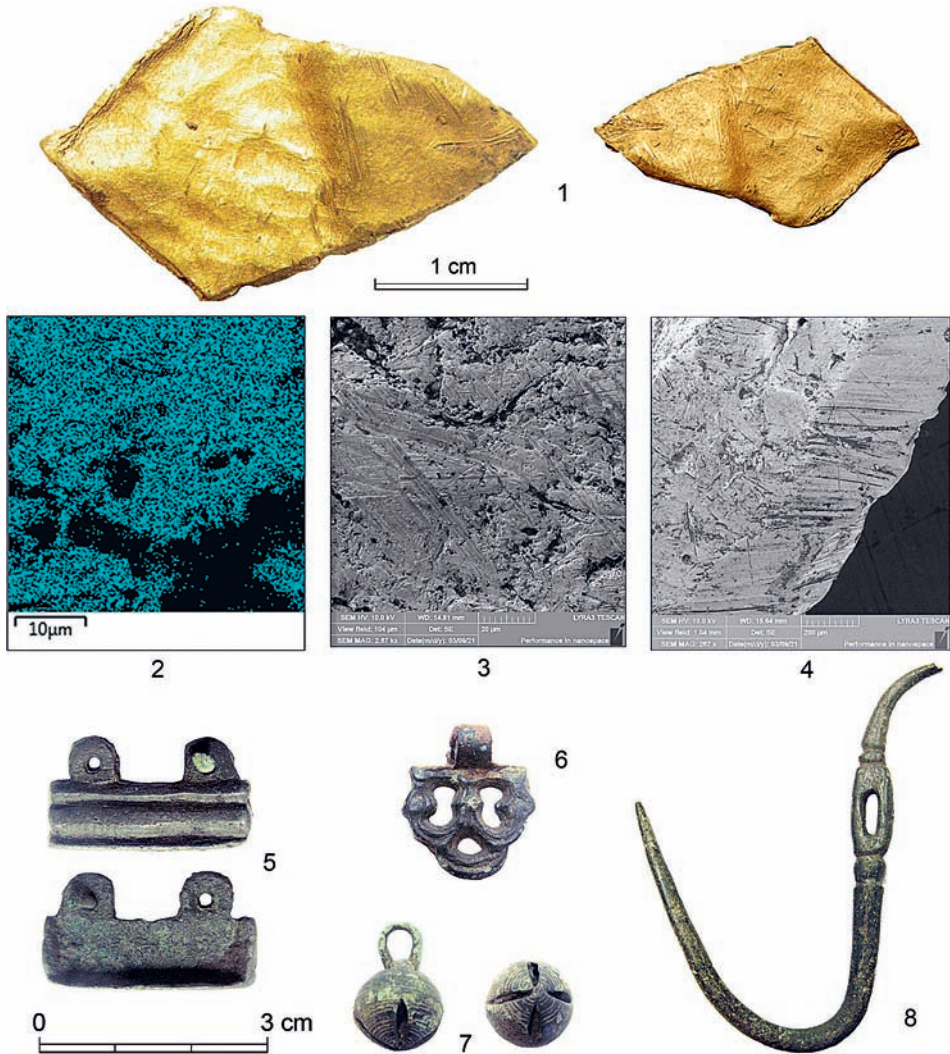
Kolekci náradí z mařínského hradiště doplňují další nálezy, a to výhradně z lokality Jevíčko-předměstí 3. K nejpočetnějším patří radlice (v jednom případě silně poškozená) doložené třemi exempláři (č. 93, 94, 101: obr. 9: 1–3). Radlice náleží hlavním typům (*Bartošková 1986*, obr. 2), a to dýkovité (IB) i pětiúhelníkovitého tvaru/listovité s laloky (typ IC), přičemž druhý typ je v českomoravském prostředí prostředím mnohem běžnější (*Měřínský 2002*, 367–368). Dýkovitá radlice se vyskytla v předvelkomoravském depotu v Ivanovicích na Hané (*Profantová 1992*, Taf. 14), používala se ovšem i v 9. století. V případě tulejovitého dláta (č. 31: obr. 9: 6) se jako pravděpodobnější jeví protohistorické stáří (lokalita byla intenzivně osídlena i v době římské: *Vích 2008; 2014a*). Tvary náradí se však od doby laténské příliš nemění, a jejich spolehlivé datování proto zůstává mimo naše možnosti.

8.6. Doklady řemesla

Do této kategorie patří zlatý stříhaný plech z Jevíčka-předměstí 3 o váze 5,3 g. Jeho datování je obtížné, což je problém, který pravidelně provází nálezy tohoto druhu z povr-

¹⁵ Vycházejí však z římských předloh (*Rupnik 2014*, Abb. 2).

¹⁶ Mapa výskytu seker v Čechách byla opakovaně vytvořena (*Profantová et al. 2015*, obr. 7.14; *Profantová 2020b*, obr. 203), ovšem velmi rychle zastarává (dnes okolo 80 lokalit).

Obr. 23. Jevíčko-předměstí 3, zlato a bronzové artefakty. 1 zlato, vpravo s měřítkem, vlevo druhá strana, zvětšeno; 2 plošná distribuce zlata v analyzované oblasti; 3 pracovní stopy/rýhy detail (zvětšení 133×); 4 stopy po střihání Au plechu nůžkami (foto 1–4 J. Zavřel, 5–8 D. Vích).

Fig. 23. Jevíčko-předměstí 3, gold and bronze artefacts. 1 gold, on right with scale, opposite side on left, enlarged; 2 distribution of gold in analysed area; 3 work traces/grooves detail (magnification 133×); 4 traces of cutting Au sheet metal with sheers.

chových z prospekci (*Profantová v tisku*). S ohledem na frekvenci nálezů z lokality připadá v úvahu zejména dvojí datace, a to do doby římské, nebo do raného středověku. V takových nejasných případech se obvykle upřednostňuje doba římská, která je obecně bohatší na dobře datovatelné signifikantní kovy, ale obě možnosti jsou rovnocenné. Zlaté plíšky známe z Moravy z prostoru šperkařské dílny z první poloviny 9. století ve Starém Městě – Na dvorku i z pohřebiště Staré Město – Na Valách (*Galuška 2013*, zvl. obr. 151, 154).

Zlaté plíšky se objevují v hrobech 9. a počátku 10. století častěji na Moravě, ojediněle i v Praze (*Boháčová – Profantová 2014*, 137). Analýza¹⁷ dotyčného předmětu ukázala, že se jedná o 24karátový kov se stopami stříhání plechu nůžkami (husté šikmé pracovní rýžky) a tepání v podobě malých důlků na jedné straně, protilehlá strana je hladká (*obr. 23: 1–4*, interpretace K. Houska).

9. Výpověď nálezů

Ze sledovaného území disponujeme 15–16¹⁸ nalezišti s litými bronzovými předměty avarského typu. Počet lokalit ještě rozšiřuje nákončí z Křenova „Mokřinek“ (*obr. 24; Kouřil et al. 2014*, 300, *obr. 51*). Dále lze k nálezům z avarského kulturního okruhu přiřadit železné artefakty: kopí (Zadní Arnoštov – „V Širokých“), sekeromlat (Jevíčko „Kumperk“), trojhrbitou šipku z Nových Sídel a třmen s rovným stupadlem z hradiště u Benátek u Lito-myšle. Takže na pomezí východních Čech a severozápadní Moravy dnes musíme počítat s dvaceti lokalitami s nálezy avarského typu, devět z nich leží na české straně hranice.

Většinu dobře datovatelných ozdob ve sledované oblasti tvořily ozdoby pozdně avarského typu (*obr. 30, 31*), kterých bylo za téměř patnáct let průzkumů získáno (včetně dříve publikovaného nákončí hlavního řemene z Křenova) 27 kusů, vesměs litých, a minimálně čtyři další ozdoby, které jsou v rámci avarského kulturního okruhu starší (Jevíčko-předměstí 3, *obr. 8: 6, 9*; Stradouň, *obr. 7: 1*). Z tohoto počtu jsou jen čtyři zlacené (přes 7 %; *tab. 1*). Důležité je, že struktura skladby kování ve sledovaných regionech zahrnuje jak nákončí a kování hlavního řemene opasku s přívěsky, tak další drobnější ozdoby opasku: chrániče dírek (Tisová 3, Zadní Arnoštov – „Na Žlábkách“) i drobná kování vedlejších řemínků. Ta jsou však v zájmovém území zastoupena překvapivě málo. Z hlediska struktury opasku chybějí jen vrtulovitá kování a případně poutka, která však byla obvykle plechová, a proto snáze podléhající zkáze; jejich zlomky jsou neidentifikovatelné. Nemusíme již pochybovat o tom, že opasky s vedlejšími řemínky byzantsko-avarského typu se nosily jak na Moravě, tak v Čechách. Svědčí o tom depoty opasků (např. Domoušice, okr. Louny: *Profantová 2020a; 2021*, *Abb. 6, 12*; Třnava, okr. Zlín: *Galuška 2013*) i velká kumulace nalezišť s jejich ozdobami v rámci Čech (více než 140 lokalit). Navíc přibývají svědectví o lokální výrobě těchto kování v Čechách i na Moravě (*Profantová et al. 2020; Macháček et al. 2021*). Vycházíme tedy z nového paradigmatu, pro náš region alespoň modelově.

Dvanáct ozdob lze typologicky spojit s pozdní dobou avarskou II, ovšem v této souvislosti je třeba připomenout, že čtyři z nich jsou přívěsky od kování s motivem gryfa. Právě tyto přívěsky se nejspíše nosily i v pozdější době, většinou samostatně v náhrdelníku. Mezi nálezy tohoto horizontu jsou však také tři kompletně zachovaná nákončí opasku určující ráz celé garnitury. Většina nálezů patří druhé polovině 8. století (pozdní doba avarská III) s tím, že nejtýpichtější jsou menší jazykovitá kování s malým přívěskem (např. *obr. 6: 7, 17; 21: 3; 22: 10; 8: 15; 22: 9*; na opasku jich bývá až 15 kusů), dvoudílná nákončí opasku, polovina takového nákončí (*obr. 8: 12*) a destička přezky s kruholistou

¹⁷ Analýza provedena metodou SEM-EDS na rastrovacím elektronovém mikroskopu Tescan LYRA 3 v laboratoři Ústavu anorganické chemie VŠCHT Praha.

¹⁸ Záleží, zda započítáme nejistý exemplář z lokality Cetkovice 3.

	7. – poč. 8. stol.	pozdně avar. typ	karolín.	rolničky 8. – pol. 10. stol.	východoevr. / maď.	zlaceno
česká strana	1	15	1	0	0	2
moravská strana	4–6	13	2	3	1	2 avar. + 1 karolín.
celkem	5–7	28	3	3	1	4 avar. + 1 karolín.

Tab. 1. Pomezí východních Čech a severozápadní Moravy. Celkový přehled nálezů z neželezných kovů podle kulturního a chronologického klíče. Podíl zlacených předmětů odpovídá méně exkluzivnímu prostředí: zahrnuje jak hradiště, tak nížinné lokality různého charakteru.

Tab. 1. East Bohemia/northwest Moravia borderland. Overview of finds of non-ferrous metals according to cultural and chronological keys. The share of gilded artefacts corresponds to a less exclusive environment: it includes both hillforts and lowland sites of various characters.

úponkou (*obr. 6: 15*). Víceméně postrádáme ozdoby s rytou výzdobou na puncovaném pozadí, časté ve druhé polovině 8. století.

Pouze širší dataci připouštějí ozdoby koňského postroje. Vrchlíky z Bošina a pyramidkovité kusy z Chornice 6a a Vraclavi 11 patří druhé polovině 8. až počátku 9. století. Některá kování pozdně avarského typu mohla být vyrobena na jižní Moravě, v Mikulčicích či v Lánech, okr. Břeclav (*Macháček et al. 2021*). Jiná mohla být i českého původu. Zbraně z avarského kulturního okruhu (hrot kopí a trojhrbitá šipka, sekeromlat bez ostnů) mohou svědčit jak o pohybu bojovníků, tak o kontaktech jiného rázu (dar, loupež, směna apod.).

Co se týče kvalitativní úrovně nálezů, v rámci klasifikace podle *Profantové (2019)* nacházíme plnohodnotnou škálu od exkluzivní skupiny IA (zlacené předměty: Bošín, *obr. 6: 1; 22: 2*; Tisová 3, *obr. 6: 7; 21: 3*, Zadní Arnoštov, *obr. 8: 18; 21: 6*, nejspíše i Cetkovice 5, *obr. 8: 2*, unikátní pinzeta z Jevíčka-předměstí 3, *obr. 8: 9; 21: 5* ze staršího horizontu), přes velmi kvalitní skupinu IB, kam patří nákončí s liliovou výzdobou ze Sudic (*obr. 8: 14; 21: 2*), štítkovité kování ze Svařeně 1 (*obr. 7: 2*), nákončí z Křenova (*obr. 24*), a patrně i kování ve tvaru zvířecí hlavy z Vysokého Mýta (*obr. 6: 12; 22: 13*). Nejpočetnější skupinu II představují běžné ozdoby. Podprůměrné výrobky, např. jazykovité kování z Jevíčka-předměstí 3 (*obr. 8: 15; 22: 9*) nebo závěsek od hlavního kování z Vysokého Mýta 15 (*obr. 6: 11*), označujeme jako skupinu III. V souboru se vyskytly i výrazně poškozené kusy, jejichž účel mohl být již jiný, jako je tomu u nálezu poškozené záhlavní destičky z vraclavského hradiště (*obr. 6: 15*). V případě tohoto nálezu je s ohledem na celkovou skladbu nálezů na místě uvažovat o starozitnosti snad určené k přetavení.

V souladu s celkovými trendy se mnohem méně objevují nálezy karolínského typu, zastoupené třemi kusy, přičemž se bez výjimky objevují v doprovodu současných (Svařeně 1) nebo starších (mařínské hradiště, Stradouň 1) předmětů avarského kulturního okruhu. Na českomoravské pomezí se dostaly zřejmě přes Bavorsko a Čechy, nelze však vyloučit ani trasu přes jižní a střední Moravu, pokud by byly součástí výstroje velmožů z hlavních center Velké Moravy. Ojediněle máme zastoupeny i předměty východního, popř. byzantského původu, i když jejich oddělení od ozdob avarského kulturního okruhu je do značné míry umělé. Jejich distribuci mohla zprostředkovat Karpatská kotlina. Jedná se o sponu z Vážan, již zmíněnou pinzetu a jehlu/jehlici či jehlice z Jevíčka-předměstí 3 a ne zcela průkazný rámeček přezky z Vraclavi 3b. Z Javornického hřebenu východně od Litomyšle pochází jedno kování staromaďarského či šířeji východního původu.

Obr. 24. – Fig. 24. Křenov „Mokřinky“ (podle/after Kouřil et al. 2014).

Různý je i charakter lokalit, z nichž nálezy pocházejí. Z výšinných lokalit disponujeme honosnými předměty z vraclavského hradiště, kde však jde spíše o „starožitnost“, k výšinným lokalitám musíme počítat i Svařeň 1 na výrazné ostrožně, ovšem beze stop opevnění (obr. 25). Významné jsou nálezy z mařínského hradiště. Do mladšího úseku střední doby hradištní se hlásí některé železné artefakty z hradiště nad Nectavou (Doležel 2007). Hradiško u Velkých Opatovic přineslo dosud pouze nálezy středohradištní keramiky (Štrof 1987), o případných středověkých detektorových nálezech zde nevíme nic, u hradiška v Knínicích jsme odkázáni pouze na starší zprávy (Ferulík 1950).

Raně středověké artefakty z neželezných kovů nacházíme na většině výraznějších plochých sídlišť projevujících se při povrchové prospekci i významnějším zastoupením keramiky (Bošín 1, Cetkovice 5, Chornice 6a, Jevíčko-předměstí 3, Tisová 3, Vraclav 11, Vysoké Mýto 2) nebo v jejich blízkosti (Vysoké Mýto – „pod Bučkovým kopcem“ v blízkosti lokality Vysoké Mýto 30). Známé je ovšem i z lokalit jinak nálezově nevýrazných (Stradouň 1, Vysoké Mýto 15), což platí i pro další oblasti Čech. V zájmovém území se objevují až v pěti kusech (Tisová 3, včetně honosného zlaceného kování; obr. 26), většinou však disponujeme jedním či dvěma exempláři z lokality, včetně honosných artefaktů (např. zlacený vrchlík z Bošína 1).

Mezi rovinnými neopevněnými lokalitami zaujímá mimořádné postavení lokalita Jevíčko-předměstí 3. Tři či čtyři nálezy (pinzeta, náušnice a nejspíše i jehla/y) spadají do 7. století, tomuto časovému úseku odpovídá i jehla/jehlice č. 15, která se sem mohla dostat i později, v první třetině 8. století. Dvě nebo tři ozdoby patří 8. století (rolnička je datována šfřeji), z toho jedno nákončí pochází z koňského postroje. Jedno kování je naopak nepřilíš kvalitně provedené.¹⁹ Z této lokality jako z jediného rovinného sídliště disponujeme i železnými předměty. Podíváme-li se na rozptyl nálezů v lokalitě, nejstarší předměty leží ve středu osídlení, naopak nálezy seker a železných nástrojů vytvářejí dvě skupiny, resp. dva pásy nálezů, z nichž se jeden blíží terénní hraně (obr. 27). Dvě úplné radlice č. 93, 94 a subtilní sekera s ostny (č. 82) vzhledem k nevelké vzájemné vzdálenosti mohly dokonce tvořit depot později rozrušený orbou. Uprostřed nálezů vymezujících plochu sídliště ležel zlatý stříhaný plech trojúhelníkovitého tvaru o váze 5,3 g, problematické však

¹⁹ Další raně středověké nálezy z této lokality, včetně kusů z avarského kulturního okruhu, byly nedávno předány do Archeologického ústavu AV ČR v Brně. Jejich publikování význam lokality nepochybně podtrhne.

Obr. 25. Svaveň 1, rozptyl nálezů v lokalitě, červeně karolinský nález (grafika obr. 25–28 K. Levá).

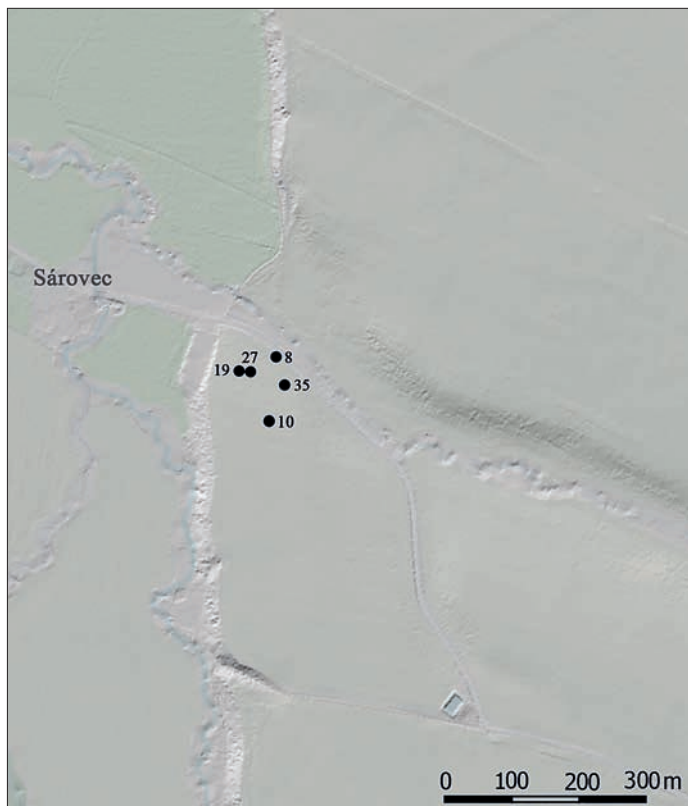
Fig. 25. Svaveň 1, distribution of finds at site, the Carolingian find in red.

zůstává datování nálezu. Srovnatelnou lokalitu dosud hledáme těžko, byť Nová Ves I na Kolínsku se některými charakteristikami lokalitě Jevíčko-předměstí 3 blíží (spona a nákončí 7. století, kumulace ozdob pozdně avarského typu včetně ozdob postroje, stříbrná hřivna a slitky v polykulturní lokalitě, předběžně *Hasil – Profantová – Levá 2020*, tab. 1).

Jinou lokalitou vybočující z místního standardu a zřetelně ukazující limity povrchové prospekce, ať již metody povrchového sběru nebo detektorové prospekce, je Stradouň 1. Z lokality intenzivně osídlené v době bronzové, laténské i římské pochází pouze několik málo raně středověkých střepů. Přesto poskytla hned dva mimořádné, byť nesoučasné raně středověké artefakty: lité opaskové kování z pokročilého 7. století, původem nejspíše z jihovýchodu (*obr. 7: 1*), a trojlísté kování karolínského původu z druhé poloviny 9. či počátku 10. století (*obr. 7: 4*). Interpretace těchto mimořádných artefaktů v morfologicky zcela nenápadné poloze na svahu nad vodotečí s úrodnými půdami, odpovídající standardům běžných zemědělských sídlišť, je o to obtížnější, že s raným středověkem zde doklady přítomnosti člověka končí, což činí donesení artefaktů v mladších obdobích krajně nepravděpodobným. Vzhledem k nesoučasnosti obou předmětů se jako nepravděpodobný

Obr. 26. Tisová 3, rozptyl nálezů avarského typu v lokalitě.

Fig. 26. Tisová 3, distribution of Avar-type finds at site.

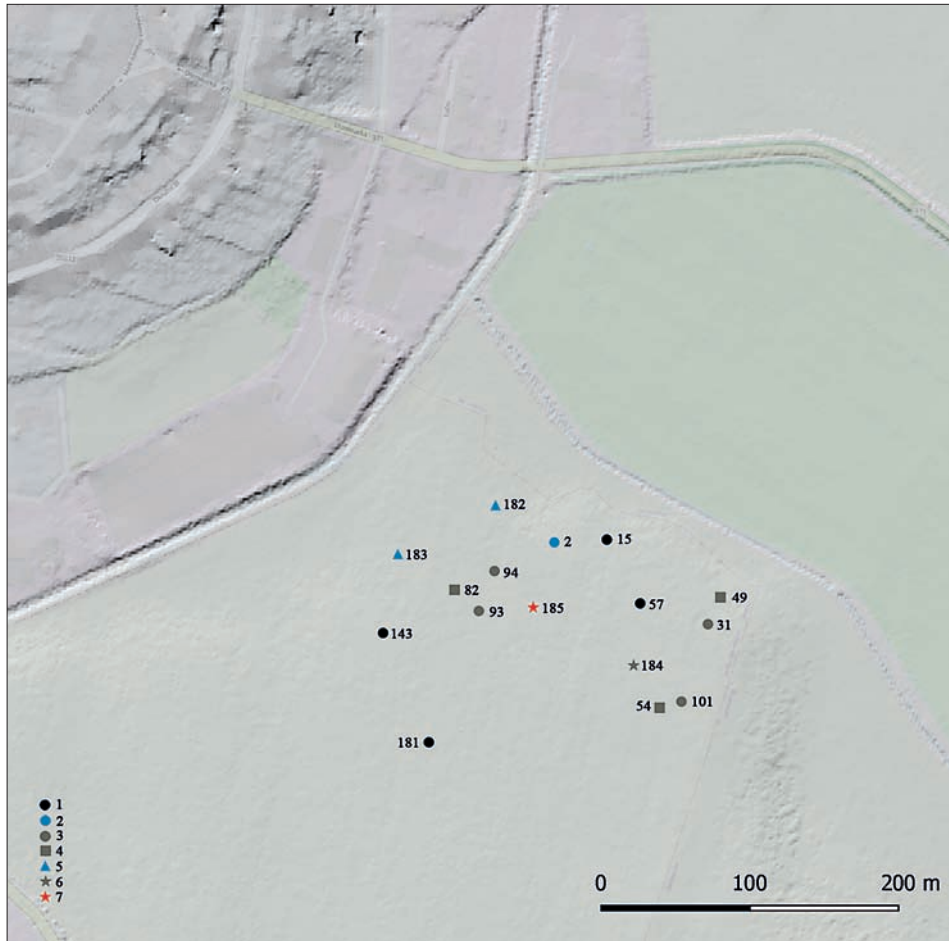

zdá rovněž jejich původ z narušených hrobových situací. Proti interpretaci jako ztrátových předmětů zase hovoří výjimečnost artefaktů, u nichž je pravděpodobnost náhodné ztráty na jednom místě nepatrná.

Nálezy z širšího prostoru označovaného jako poloha „Na Žlábkách“ (k. ú. Zadní Arnošotov, Bělá u Jevíčka; *obr. 28*) mohou souviset s komunikačním koridorem propojujícím Malou Hanou a mařínské hradiště, tušeným díky dochovanému systému úvozů. Blízkost úrodných půd se sídliště však nevyklučuje ani jiné způsoby využívání související s životem na zemědělském sídlišti (např. potřeba dřeva, pasterectví aj.).

10. Závěry

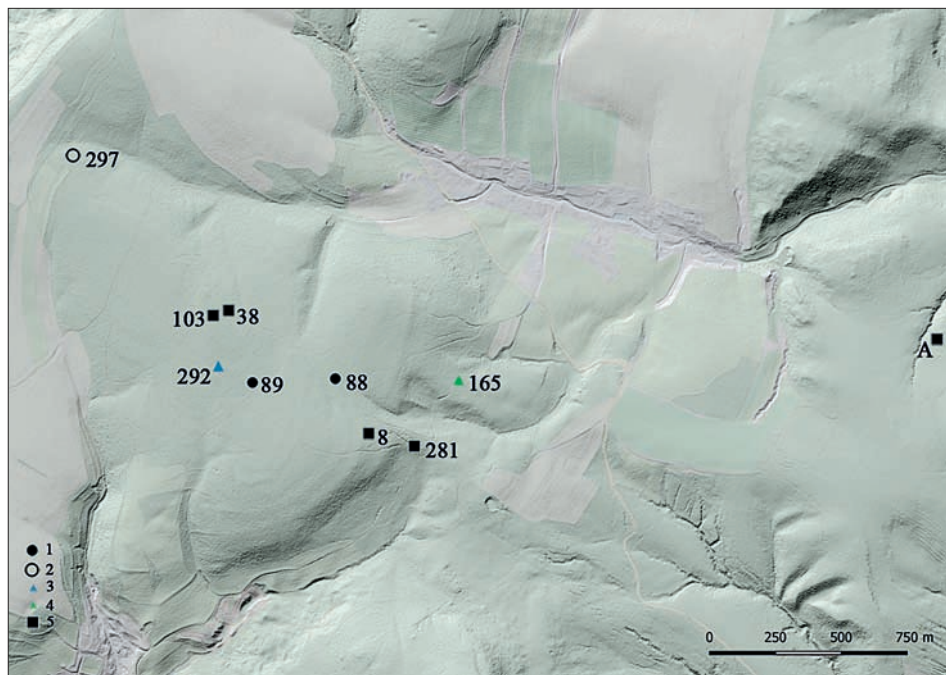
Systematická povrchová prospekce s využitím starých nálezů, a zejména detektorů kovů, v relativně krátké době zcela proměnila naše znalosti o málo poznaném a dříve podhodnoceném pomezním regionu. Nesmíme přitom ovšem zapomínat, že tyto znalosti se opírají jen o prameny sběrové povahy, a jsou proto značně neúplné. Pod tímto úhlem pohledu bude třeba srovnávat sledovanou oblast s regiony lépe poznanými především díky archeologickým odkryvům. Na druhé straně získaná pramenná základna pomůže podstatně lépe zasadit poznatky získané budoucími terénními výzkumy do širšího kontextu.

Obr. 27. Jevíčko-ředměstí 3, rozptýl významnějších kovových nálezů: 1 nález avarského typu (7. a 8. stol.); 2 pinzeta byzantského typu; 3 železné radlice a dláto; 4 železné sekery/nástroje 8. – polovina 10. stol.; 5 kování postroje; 6 náušnice a funkčně nejistá jehla; 7 zlato. Kategorie 3 a 4 rozlišujeme kvůli posouzení možného rozvlečeného depotu orbou.

Fig. 27. Jevíčko-ředměstí 3, distribution of the most important metal finds: 1 Avar-type find (7th and 8th centuries); 2 Byzantine-type pincers; 3 iron ploughshare and chisel; 4 iron axes/tools 8th – mid-10th century; 5 harness fittings; 6 earring and a pin of uncertain function; 7 gold. We differentiate categories 3 and 4 due to the possibility that a hoard was scattered by ploughing.

Vedle neopevněných, vesměs rovinných sídlišť (Vích 2000; Profantová – Vích 2008) a depotů (Knínice: Ferulík 1950, 228–229; Borotín: Vích – Jarůšková 2019) jsou na pomězi východních Čech a severozápadní Moravy doložena hradiště, která s výjimkou toho mařinského zaujímají exponované polohy v bezprostřední blízkosti zemědělského zázemí. Zásadním problémem však zůstává absence archeologických pramenů z hradiště nebo jejich omezené vypovídací možnosti (k vracavské výjimce viz Lukas – Vích 2018). Jistým specifikem sledovaného území je (alespoň prozatím) výskyt raně středověkých artefaktů mimo tradičně osídlené území. Vzhledem k tomu, že jde o ojedinělé nálezy, není jejich

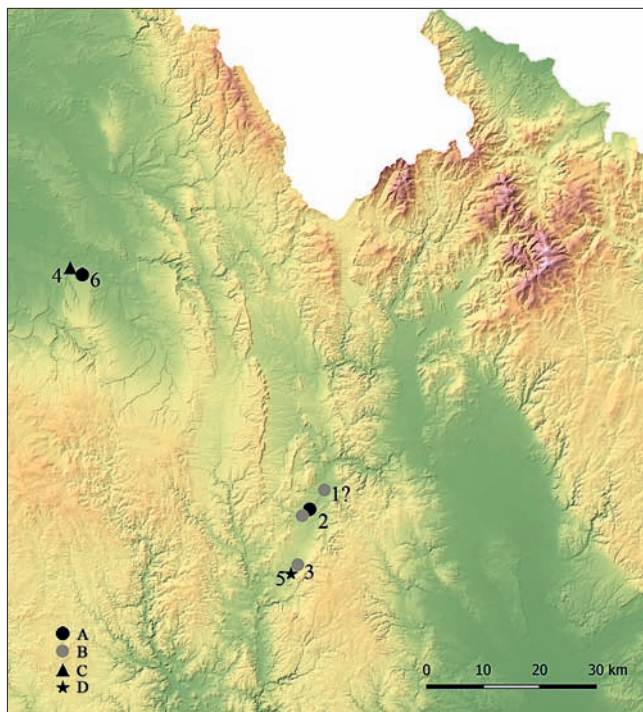
Obr. 28. Zadní Arnoštov „Na Žlábčích“, rozptýl nálezu. 1 kování avarského typu; 2 rolnička, 8. – polovina 10. stol.; 3 ostruha; 4 ozdoba postroje/rolnička, 8. – polovina 9. stol.; 5 zbraně. Na obrázku jsou kolem nálezu č. 281 patrné pozůstatky starých cest v podobě úvozů.

Fig. 28. Zadní Arnoštov “Na Žlábčích”, distribution of finds. 1 Avar-type fitting; 2 bell, 8th – mid-10th century; 3 spur; 4 harness ornament/bell, 8th – mid-9th century; 5 weapons. In the image, the remains of old routes are evident in the form of sunken lanes around find no. 281.

interpretace jednoduchá. Nebude náhodné, že vedle ojedinělých artefaktů nacházejících se obvykle mimo tradiční sídlení oblast, avšak v její blízkosti (do vzdálenosti 2 km), se setkáváme i s případy, kdy se raně středověké artefakty objevují ve více kusech (Čistá/Trstenice 3 ks, Křenov 2 ks, Zadní Arnoštov Na Žlábčích 9 ks) ve vazbě na zaniklé cesty dochované v podobě úvozů, někdy ve vzdálenosti převyšující až 8 km vzdušnou čarou od nejbližšího zemědělského zázemí (Křenov).²⁰ Tyto nálezy pak v zásadě sledují trasu komunikace popsanou na základě dochovaných terénních relikvů ve směru z Litomyšle na Olomouc (*Cendelín – Bolina – Adam 2010*). To platí i pro mařínské hradiště, vysunutě 5 km severozápadně do neosídleného území prakticky na této trase.

V obecně rovině se ve výše prezentovaných archeologických pramenech studovaného území nejvýrazněji odrážejí kontakty na jih a jihovýchod, nejslaběji dokumentujeme kontakty na sever za Moravskou bránu (srov. *Jaworski 2005; 2014*). K využívání sledovaného regionu ve středověku dochází podle výpovědi ojedinělých nálezů keramiky pražského typu (*Profantová – Vích 2008*, 144) i podle výpovědi kovových artefaktů nejpozději

²⁰ Obdobnou vazbu na komunikace jsme popsali pro signifikantní kovové předměty z Berounska i v slabě osídlených příhraničních oblastech (*Hasil – Profantová – Levá 2020; Profantová 2020d*).

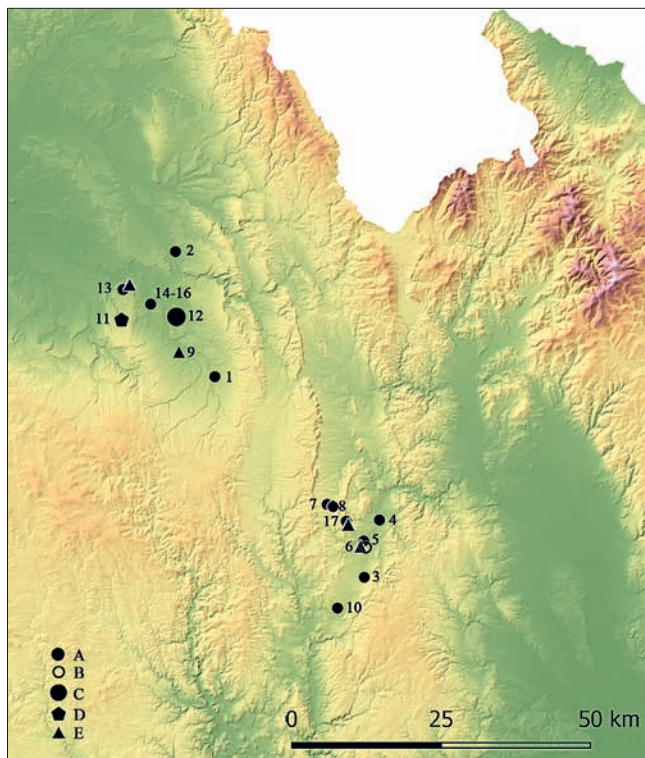
Obr. 29. Osídlení pomezí východních Čech a severozápadní Moravy v 7. století. A – kovy časně i středověkého a byzantského typu, B – keramika pražského typu, C – ozdoba opasku doby avarské, D – paprscitá spona s maskou na patce.

Fig. 29. Settlement of the east Bohemia/northwest Moravia borderland in the 7th century. A – metals of the early and middle Avar and Byzantine type; B – Prague type pottery; C – decoration of an Avar period belt; D – radial fibula with mask on foot.

1 Chornice 6; 2 Jevíčko-předměstí; 3 Knínice; 4 Stradouň; 5 Vážany; 6 Vraclav 3b

v 7. století (obr. 29). Paprscitá spona s maskou z Vážan se řadí k poměrně vzácně doloženým kontaktům s východem Evropy. Ozdoby z Jevíčka pak naznačují orientaci spíše ženských ozdob na oblast Karpatské kotliny, která většinou zprostředkovává i byzantské impulsy. Pinzeta typu Martinovka vychází též z byzantských impulsů, proto ji lze dobře spojit s nálezy byzantských přezek, případně matrice na kování opasku či k výrobě náušnic. Nejbližší nálezy byzantských přezek pocházejí z Nového Bydžova – Drahobelců, na moravské straně z Přerova-Kozlovic; *Jílek – Schenk – Vích 2015*). Nejpoměrněji zastoupené jsou díky nálezům avarského typu artefakty vzniklé v 8. století (obr. 30). Setkáváme se s nimi především na neopevňených rovinných sídlištích.²¹ Jde zejména o kování opasku. Není jasné, zda se kování na opasku nosila po většinu 8. století (jednotlivé nálezy by to mohly naznačovat), nebo až v jeho závěru s možným přesahem do 9. století. Každopádně

²¹ I když i ve středních Čechách jsou takové neopevňené osady s koncentrací bronzových ozdob zatím spíše výjimkou (Nová Ves I či Lipany, okr. Kolín), jde podle prvních poznatků o situaci danou stavem poznání, která se s vzrůstající intenzitou detektorové prospekce mění.

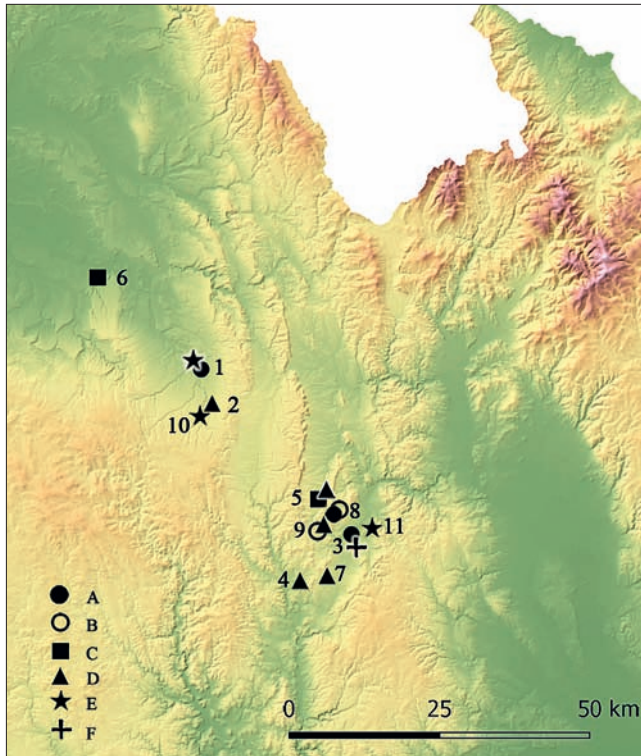

Obr. 30. Nálezy avarského typu a raně karolínského typu na pomezí východních Čech a severozápadní Moravy. A – kování doby avarské, B – starší nálezy doby avarské, C – velké kolečko (č. 12) čtyři a více nálezů avarského typu, D – raně karolínská průvlečka, E – typické zbraně doby avarské.

Fig. 30. Avar-type and early Carolingian-type finds in the east Bohemia/northwest Moravia borderland. A – Avar period fittings; B – early Avar period finds; C – large disk (no. 12) four and over Avar-type finds; D – early Carolingian loop; E – typical Avar period weapons.

1 Benátky u Litomyšle (třmen), 2 Bošín, 3 Cetkovice, 4 Chornice, 5 Jevíčko-předměstí 3, 6 Jevíčko-předměstí, vrch „Kumperk“, 7 Křenov „Mokřinky“, 8 hradiště u Mařina / hillfort near Mařín, 9 Nová Sídla, 10 Sudice „Na Dílech“, 11 Svařeň, 12 Tisová, 13 Vraclav, 14–16 Vysoké Mýto, 17 Zadní Arnoštov

ve druhé polovině 8. století byla tato kování zřejmě bez problémů dostupná. Ozdob koňského postroje bylo ve sledovaném regionu registrováno sedm (graf 1, jedna ozdoba nejspíše), což odpovídá aktuální situaci v celých Čechách, kdy je zjišťujeme zhruba v pětině až čtvrtině lokalit a v menším počtu než ozdoby opasku (sopsis do poloviny roku 2018 viz *Hasil – Profantová – Levá 2020*, tab. 1). S vyšším zastoupením se zatím setkáváme pouze v Tismicích (*Profantová et al. 2020*, graf 2). Do 9. století (obr. 31) řadíme zlatené nákončí a dvě nezdobené průvlečky k ostruhám z mařínského hradiště a ostruhu s krátkým bodcem ze Zadního Arnoštova a zlomek další ostruhy z Jevíčka-předměstí 1 (*Profantová – Vích 2008*, obr. 17), sekeru bradatici č. 2 z Čisté, ovšem s tím, že i většina ostatních seker a nářadí může patřit právě 9. a/nebo počátku 10. století. Na území Čech a Moravy jednoznačně datovatelných předmětů obecně prudce ubývá pro 10. století (graf 2), což platí i pro zde studovaný region (srov. obr. 31). Za zmínku v této souvislosti stojí i skutečnost, že střední doba hradištní se (opět jen na základě dosavadních sběrových nálezů)

Obr. 31. Nálezy z 9. – 1. poloviny 10. stol. na pomezí východních Čech a severozápadní Moravy. A – ostruhy, B – průvlečky k ostruhám, C – karolínské ozdoby, D – zbraně, E – kování staromaďarského typu a kolekce hrotů šípů s rombovým listem, F – mince – imitativní ražba z 10. století.

Fig. 31. Finds from the 9th to first half of the 10th century in the east Bohemia/northwest Moravia borderland. A – spurs; B – loops for spurs; C – Carolingian ornaments; D – weapons; E – early Hungarian-type fitting and collection of arrowheads with a rhombic blade; F – coins – imitation from the 10th century.

1 Benátky u Litomyšle, 2 Čistá „Brlenské lesy“, 3 Jevíčko-předměstí 1, 4 Kladoruby „Andělka“, 5 hradiště u Mařína /hillfort near Mařín, 6 Stradouň, 7 Vanovice, 8–9 Zadní Arnoštov, „Na Žlíbcích“, „Na jevíčské hranici“, 10 Trstenice, 11 Biskupice – hradiště nad Nectavou

zároveň jeví jako doba vzniku stabilní sídelní sítě co do rozsahu osídleného území, která se podle dnešního stavu poznatků v mladohradištním období nemění, popř. se proměňuje jen málo; k výraznému rozšiřování zasedleného území dochází až ve 13. století (Vích 2021). Podobný závěr pro českou část zájmového území kvůli velmi omezenému počtu lokalit zejména mladší doby hradištní vyslovit nemůžeme.

I přes opakovaně zdůrazňované limity přináší výše prezentovaný soubor nálezů předměty s původem v elitním prostředí. Pro 8. století to jsou zlacená kování opasku (skupina IA: Tisová, Zadní Arnoštov „Na Žlíbcích“ s možnou změněnou funkcí, patrně i masivní nákončí z Křenova-Mokřinek, bez zlacení), raně karolínská průvlečka ze Stradouně a několik ozdob koňského postroje (Bošín, Jevíčko-předměstí, Chornice, Vraclav; zlacená rolnička opět ze Zadního Arnoštova, ovšem se širší datací). To se může týkat i nejvalitnějších kusů skupiny IB avarského kulturního okruhu, běžná kování opasku avarského typu však dnes již přímočaře spojit s vyššími společenskými vrstvami nelze. Také třmen z hradiště

Benátky u Litomyšle odkazuje jednoznačně k dobře vybavené jízdě 8. a počátku 9. století.²² Jako pozoruhodná se v této souvislosti jeví absence ostruh s háčky, jediný nález (opět z Benátek u Litomyšle) je datován až do první poloviny 9. století. Pro 9. století jsou jinak doloženy jen ostruhy s ploténkami (Benátky u Litomyšle, Zadní Arnoštov, Jevíčko–předměstí). Kromě zlaceného karolínského nákončí z Mařína připomeňme bronzovou karolínskou ozdoby garnitury meče ze Stradouň, jejíž obdoby známe z hrobů příslušníků elity ve středních Čechách. Nálezy ostruh, seker bradatic a kopí s hraněnou tulejí a též s křídélky ukazují, že význam regionu v 9. století přetrvával, nebo dokonce ještě vzrostl.

Podklady k předkládané studii byly získány s podporou projektu NAKI „Moravské křižovatky“. Podíl N. Profantové a R. Křivánka byl vypracován s podporou GA ČR č. 18-00477S „Čechy mezi avarskou a karolínskou říší“.

Literatura

- Arbman, H. 1937:* Schweden und das Karolingische Reich. Studien zur Handelsverbindungen des 9. Jahrhunderts. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Arbman, H. 1940:* Birka I. Die Gräber: Taffeln. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Arents, U. – Eisenschmidt, S. 2010:* Die Gräber von Haithabu I, II. Ausgrabungen in Haithabu 15. Neumünster: Wachholtz.
- Bartošková, A. 1986:* Slovanské depoty železných předmětů v Československu. Studie Archeologického ústavu Československé akademie věd v Brně XIII/2. Praha: Academia.
- Bálint, Cs. 1989:* Die Archäologie der Steppe. Steppenvölker zwischen Volga und Donau vom 6. bis zum 10. Jahrhundert. Wien – Köln: Böhlau Verlag.
- Bálint, Cs. 2010:* Der Schatz von Nagyszentmiklós. Archäologische Studien zur frühmittelalterlichen Metallgefäßkunst des Orients, Byzanz und Steppe. Varia Archaeologica Hungarica XVIb. Budapest: Balassi Kiadó.
- Bálint, Cs. 2020:* The Avars, Byzantium and Italy. A study in chorology and cultural history. Varia Archaeologica Hungarica 31. Budapest: Archaeolingua.
- Bálint, Cs. – Garam, É. 2016:* Der Fund von Ada. Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 67, 423–447.
- Bárdos, E. 1978:* Avar temető Kapovár Határban. Somogyi Múzeumok Közleményei 3, 13–65.
- Bárdos, E. – Garam, É. 2009:* Das awarenzeitliche Gräberfeld in Zamárdi-Retiföldek, vol. I. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum.
- Beckmann, B. 1966:* Studien über die Metallnadeln der römischen Kaiserzeit im freien Germanien. Saalburg-Jahrbuch 23, 5–100.
- Bialeková, D. 1977:* Sporen von slawischen Fundplätzen. Slovenská archeológia XXV, 103–160.
- Bláha, R. – Hejhal, P. – Skala, J. 2013:* Raně středověké olovené artefakty z katastru Roudnice (okr. Hradec Králové). In: P. Boroň ed., Argenti fossores et alii. Znaczenie gospodarcze wschodnich części Górnośląska i zachodnich krańców Małopolski w późnej fazie wczesnego średniowiecza (X–XIII wiek), Wrocław: Chronicon Wydawnictwo, 289–305.
- Boháčová, I. – Profantová, N. 2014:* Čechy a Velká Morava – svědectví archeologie. In: P. Kouřil ed., Velká Morava a počátky křesťanství, Brno: Archeologický ústav AV ČR, 134–144.
- Budínský-Krička, V. 1956:* Pohřebisko z neskorej doby avarskej v Žitavskej Tóni na Slovensku. Slovenská archeológia IV, 5–131.
- Capelle, T. 1978:* Die karolingische Funde von Schouwen 1, 2. Nederlandse oudheden 7. Amersfoort: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek.
- Cendelín, D. 2004:* Mařínské hradisko ve světle komunikačních souvislostí a fortifikačních anomálií. Vlastivědný věstník moravský 2004, 285–297.

²² Jedná se zatím o jeden ze tří kompletně dochovaných kusů v Čechách tohoto období.

- Cendelin, D. – Bolina, P. – Adam, D. 2010:* Jevíčko na cestě z Prahy do Olomouce v období raného středověku. Jevíčko: Město Jevíčko.
- Curta, F. 2004:* Werner's class I H of "Slavic" bow fibulae revisited. *Archaeologia Bulgarica* 8/1, 59–78.
- Curta, F. 2009:* Neither Gothic, nor Slavic: Bow Fibulae of Werner's class IIB. *Archaeologia Austriaca* 93, 45–77.
- Červinka, I. L. 1928:* Slované na Moravě a říše Velkomoravská. Brno: Nákladem časopisu *Pravěk*.
- Čilinská, Z. 1963:* Slovansko-avarské pohrebisko v Žitavskej Tôni. *Slovenská archeológia* XI, 87–120.
- Čilinská, Z. 1982:* Dve pohrebiská z 8.–9. storočia v Komárne. *Slovenská archeológia* XXX, 347–393.
- Daim, F. 2000:* Byzantinische Gürtelgarnituren des 8. Jahrhunderts. In: F. Daim Hrsg., *Die Awaren am Rand der byzantinischen Welt. Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie*, Innsbruck: Universitätsverlag Wagner, 77–204.
- Daim, F. – Chamberoy, J. – Greiff, S. – Patscher, S. – Stadler, P. – Bengeus, T. 2010:* Kaiser, Vögel, Rankwerk, Byzantinischer Gürteldecor des 8. Jahrhunderts und ein Neufund aus Südungarn. In: F. Daim – J. Drauschke Hrsg., *Byzanz- das Römerreich im Mittelalter vol. 3, Peripherie und Nachbarschaft*, Mainz: Verlag des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, 277–327.
- Dehnerová, H. – Šlězár, P. 2014:* Nové nálezy raně středověkých severských závaží z Olomouce. In: J. Unger red., *Archeologie a vlastivěda. PhDr. Pavlu Michnovi k sedmdesátým narozeninám. Vlastivědný věstník moravský LXVI – Supplementum 2*, Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 145–151.
- Dekan, J. 1972:* Herkunft und Ethnizität der gegossenen Bronzeindustrie des 8. Jahrhunderts. *Slovenská archeológia* XX, 317–452.
- Dmitrijevič, D. 1966:* Der Fund von Zemun Polje im Lichte der spätawarenzeitlichen Problematik. *Archaeologia Iugoslavica* VII, 55–76.
- Doležel, J. 2007:* Biskupice (k. ú. Biskupice u Jevíčka, okr. Svitavy). *Přehled výzkumů* 48, 405–410.
- Dostál, B. 1966:* Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě. Praha: Academia.
- Eisner, J. 1952:* Devínská Nová Ves. Slovanské pohřebiště. Bratislava: Nakladateľstvo Slovenskej akadémie vied a umení.
- Fancsalszky, G. 2007:* Allat-es emberrábrázolások a keső avar kori öntött bronz övvereteken. *Opitz Archaeologica* 1. Budapest: Opitz Kiadó.
- Ferulík, A. 1950:* Nálezová zpráva ke sbírce pravěkých nálezů z Kninic a okolí, odevzdaná r. 1949 městskému muzeu v Boskovicích Aloisem Ferulíkem. *Z dávných věků II/1949*, 222–234.
- Fodor, I. – Revész, L. – Wolf, M. – Nepper, I. M. 1996:* *The Ancient Hungarians*. Budapest: Hungarian National Museum.
- von Freeden, U. 2009:* Die frühmittelalterlichen Adelsgräber von Straubing st. Peter. *Jahresbericht des historischen Vereins für Straubing und Umgebung* 111, 79–158.
- Frolík, J. – Smetánka, Z. 2014:* Pohřebiště v Lumbeho zahradě na Pražském hradě I. Katalog. *Castrum Pragensense* 12. Praha: Archeologický ústav AV ČR.
- Fuglesang, S. H. – Wilson, D. M. eds. 2006:* *The Hoen Hord. A Viking gold treasure of ninth century*. *Norske Oldfunn* XX. Oslo: Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo.
- Gabriel, I. 1981:* Karolingische Reitersporen und andere Funde aus dem Gräberfeld von Bendorf, Kr. Rendburg-Eckernförde. *Offa* 38, 245–258.
- Gäitzsch, W. 1980:* *Eiserne römische Werkzeuge. Studien zur römischen Werkzeugkunde in Italien und den nördlichen Provinzen des Imperium Romanum. BAR International Series* 78. Oxford: Hadrian Books.
- Galuška, L. 2013:* *Hledání původu. Od avarských bronzů ke zlatu Velké Moravy*. Brno: Moravské zemské muzeum.
- Garam, É. 1995:* *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Tiszafüred*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Garam, É. 2001:* *Funde byzantinischer Herkunft in der Awarzeit vom Ende des 6. bis zum Ende des 7. Jahrhunderts*. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum.
- Garam, É. 2018:* *Das awarenzeitliche Gräberfeld in Zamárdi-Rétiföldek III. Monumenta Avarorum archaeologica* 12. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum – MTA Régészeti Int.
- Garam, É. – Kovrig, I. – Szabó, J. Gy. – Török, Gy. 1975:* *Avar Finds in the Hungarian National Museum. Cemeteries of the Avar Period (567–829) in Hungary* 1. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Gustín, I. 1997:* Islam, merchants, or king? Who was behind the manufacture of Viking Age weights?. In: H. Andersson et al. eds., *Visions of the past. Trends and traditions in Swedish medieval archaeology. Lund studies in medieval archaeology* 19, Stockholm: Central Board of National Antiquities, 163–177.

- Hasil, J. – Profantová, N. – Levá, K. 2020: Kovové artefakty jako klíč ke krajině a společnosti předpřemyslovských Čech. *Archaeologia historica*, 45/1, 7–42.
- Hemming, J. 1987: Südosteuropa zwischen Antike und Mittelalter. *Archäologische Beitrag zur Landwirtschaft des 1. Jahrtausend u. Z.* Berlin: Akademie Verlag Berlin.
- Hložek, J. – Profantová, N. – Menšík, P. 2019: Železná jehlice z hradiště Kněží hora u Katovic (okres Strakonice) a obtížně datovatelné nálezy jehlic z výšinných sídlišť v širších souvislostech. *Archaeologia historica* 44/2, 1075–1087.
- Hrubý, V. 1955: Staré Město – Velkomoravské pohřebiště „Na válách“. Praha: Academia.
- Husár, M. 2014: Žrdovo-bodné zbrane včasného stredoveku v Karpatskej kotline. 1. diel. Typológia a jej vyhodnotenie. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.
- Charvát, P. 1978: Slovanské osídlení Vraclavska do poloviny 13. století. Ms. disertace dep. in Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, sbírka vědeckých a literárních rukopisů, sign. R 196.
- Charvát, P. 1980: Slovanské osídlení Vraclavska do poloviny 13. století. *Archeologické rozhledy* 32, 274–279.
- Charvát, P. 1981: Povrchový průzkum Litomyšlska a Vysokomýtska. In: *Výzkumy v Čechách – supplementum 1975*, Praha: Archeologický ústav AV ČR, 73–77.
- Charvát, P. 1994: Z dějin Litomyšle do počátku 14. století. In: *Litomyšl. Duchovní tvář českého města, Litomyšl: Městský úřad*, 9–27.
- Charvát, P. 1997: Hrady v poleš: středověké Vraclavsko do roku 1300. In: *Pomezí Čech a Moravy 1, Litomyšl: Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli*, 7–41.
- Jacobi, G. 1974: Werkzeug und Gerät aus dem Oppidum von Manching. *Die Ausgrabungen in Manching Bd. 5*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GmbH.
- Jaworski, K. 2005: Grody w Sudetach (VIII–X w.). Wrocław: Uniwersytet Wrocławski.
- Jaworski, K. 2014: Křesťanská Velká Morava a slezské země na konci 9. století. In: P. Kouřil ed., *Cyrlometo-dějská misie a Evropa*, Brno: Archeologický ústav AV ČR, 168–176.
- Jílek, J. – Schenk, Z. – Vích, D. 2015: Nové nálezy kovových součástí opasku cizího původu z raného středověku z východních Čech a střední Moravy. In: L. Tyszler – E. Droberjar eds., *Archeologia barbarzyńców 2014. Barbari Superiores at Inferiores. Procesy integracji środkowoeuropejskiego Barbaricum Polska – Czechy – Morawy – Słowacja, Łódź – Wiluń*, 547–563.
- Jireček, H. 1856a: O starých cestách z Čech a z Moravy do zemí sousedních. *Časopis Musea Království českého* 30/2, 114–129.
- Jireček, H. 1856b: Stezky přes pomezí české a moravské v ohledu válečném a obchodním. *Časopis Musea Království českého* 30/3, 90–107.
- Kidd, D. – Pekarskaja, L. V. 1994: Der Silberschatz von Martynovka (Ukraine) aus dem 6. und 7. Jahrhundert. *Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie* 1. Innsbruck: Wagner.
- Kirpičnikov, A. N. 1973: Snaržaženije vsadnika i verchovogo konja na Rusi IX–XIII vv. Leningrad: Nauka.
- Kiss, G. 1984: Funde der Awarenzeit aus Ungarn in Wiener Museen. 1. Funde aus dem Umgebung von Keszthely. *Archaeologia Austriaca* 68, 161–201.
- Kiss, G. 1996: A lukacsházi avar temető 8. számú lovassírja – Reitergrab 8 des awarenzeitlichen Gräberfeldes Lukácsháza-Hegyalja dűlő. *Savaria* 22/23 (1992–1995), 107–143.
- Klanica, Z. 1968: Výsledky čtrnácté sezóny výzkumu v Mikulčicích, okr. Hodonín. *Přehled výzkumů* 12, 61–85.
- Klanica, Z. 2006: Nechvalín, Prušánky. Čtyři slovanská pohřebiště. *Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno* 28. Brno: Archeologický ústav AV ČR.
- Knjižić, T. – Nabergoj, T. 2016: Srednjeveške zgodbe s stičišča svetov. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije.
- Knjižić, T. – Šmit, Ž. 2018: Zgodnjesrednjeveško steklo na Slovenskem: študij sestave in jagode iz halofitskega stekla. *Arheološki vestnik* 69, 369–436.
- Koch, U. 1977: Das Reihengräberfeld bei Schretzheim I, II. *Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit. Serie A. B.* 13. Berlin: Mann.
- Košta, J. – Hošek, J. 2008: Zbraně z knížecího hrobu z 9. století v Kolíně z pohledu archeologie a metalografie. *Acta Militaria Mediaevalia* IV, 7–37.
- Košta, J. – Lutovský, M. 2014: Raně středověký knížecí hrob z Kolína. *Fontes Archaeologici Pragenses* 41. Praha: Národní muzeum.
- Kotowicz, P. 2014: Topory wczesnośredniowieczne z ziem polskich. *Katalog źródeł. Collectio Archaeologica Ressoviensis, Tomus XXX.* Rzeszów: Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego etc.

- Kouřil, P. 2005: Frühmittelalterliche Kriegergräber mit Flügellanzeln und Sporen des Typs Biskupija-Crkvina auf mährischen Nekropolen. In: P. Kouřil Hrsg., Die frühmittelalterliche Elite bei den Völkern des östlichen Mitteleuropas (mit einem speziellen Blick auf die großmährische Problematik). Materialien der internationalen Fachkonferenz Mikulčice 25.–26. 5. 2004. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 25, Brno: Archeologický ústav AV ČR, 67–99.
- Kouřil, P. 2010: Raně středověké nálezy z Malé Hané a blízkého okolí na severozápadní Moravě. In: Zaměřeno na středověk. Zdeněkovi Měřínskému k 60. narozeninám, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 245–250.
- Kouřil, P. et al. 2014: Velká Morava a počátky křesťanství. Brno: Archeologický ústav Akademie věd ČR.
- Kouřil, P. – Gryc, J. 2018: Early medieval stronghold in Opava-Kylešovice and its importance for the understanding of the Silesian region in the tenth–eleventh century. In: P. Kouřil – R. Procházka eds., Moravia between the Mojmirids and Přemyslids. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 57, Brno: Archeologický ústav AV ČR, 185–214.
- Kouřil, P. – Procházka, R. 2018: Moravian centres between the Mojmirids and Přemyslids. In: P. Kouřil – R. Procházka eds., Moravia between the Mojmirids and Přemyslids. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 57, Brno: Archeologický ústav AV ČR, 41–72.
- Költö, L. – Szentpetéry, J. – Bernert, Zs. – Papp, I. 2014: Families, finds and generations: an interdisciplinary experiment at the early medieval cemetery of Vörs-Papkert B1. In: H. Orsolya-Tamaska Hrsg., Mensch, Siedlung und Landschaft im Wechsel der Jahrtausende am Balaton. Castellum Pannonicum Pelsonense 4, Budapest etc.: Verlag Marie Leidorf, 361–390.
- Křivánek, R. 2017: Závěrečná zpráva o geofyzikálním průzkumu prováděném na základě HS č. 716115/16 na lokalitě Zadní Arnoštov, okr. Svitavy. Dep. in archiv ARÚ AV ČR Praha, č. TX-2017-9899.
- Křivánek, R. 2018: Geofyzikální měření ARÚ Praha na archeologických lokalitách v roce 2017. In: Zprávy ČAS – Supplément 109. Archeologické výzkumy v Čechách 2017, Praha: Česká archeologická společnost, 12–14.
- Kudrnáč, J. 1970: Klučov. Staroslovanské hradiště ve středních Čechách (K počátkům nejstarších slovanských hradíšť v Čechách). Praha: Academia.
- Lennartsson, M. 1997–98: Karolingische Metallarbeiten mit Pflanzeornamentik. Offa 54–55, 431–620.
- Lobinger, Ch. 2016: Das awarenzeitliche Gräberfeld von Edelstal (Nemesvölgy) im Burgenland. Die Ausgrabungen Ágost Sötérs von 1884–1887. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 288. Bonn: Verlag Dr. R. Habelt.
- Lobinger, Ch. 2018: Waffen, Reitzubehör, Gürtel und Schmuck – Awarische Funde aus ostbayerischen Gräbern der Merowingerzeit. In: K. Schmotz et al. Hrsg., Fines Transire. Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen/Oberösterreich, 27. Treffen, Schlögen, Rahden/Westf.: Verlag Marie Leidorf, 253–264.
- Losert, H. – Pleterski, A. 2003: Alternering in Oberbayern. Struktur des frühmittelalterlichen Gräberfeldes und „Etnogenese“ der Bajuwaren. Berlin etc.: Scripvaz-Verlag.
- Lukas, J. – Vích, D. 2018: Nálezy jednotlivých „ztrátových“ raně středověkých mincí z hradiště Vraclav (okr. Ústí nad Orlicí). Numismatický sborník 32/1, 26–53.
- Lutovský, M. 1996: Kolínský knížecí hrob: ad fontes. Sborník Národního muzea v Praze – řada A 48, 37–76.
- Mackerle, J. 1948: Pravěk Malé Hané. Jevičko: Museum v Jevičku.
- Mackerle, J. 1957: Stará sídelní oblast severozápadní Moravy. In: J. Böhm ed., Soupis pravěkých památek II. Politické okresy: Svitavy, Moravská Třebová, Boskovice a regionálně závislé okolí. Ms. dep. in archiv Archeologického ústavu AV ČR v Brně, sign. A 811.
- Macháček, J. – Eichert, S. – Balcarková, A. – Dresler, P. – Měchura, R. – Milo, P. – Mehoffer, M. 2021: Lány – ein Produktionsort gegossener Bronzen der Spätawarenzeit in der awarischslawischen Kontaktzone des unteren Thayatals. Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 72, 1–52.
- Makarova, T. I. – Pletneva, S. A. 2003: Krym, severo-vostočnoje Pričernomorje i Zakavkaz'e v epochu srednevekov'ja IV–XIII v. Moskva: Nauka.
- Mařík, J. 2009: Libická sídelní aglomerace a její zázemí v raném středověku. Dissertationes archaeologicae Brunsvenses / Pragensesque 7. Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- Mařík, J. 2018: Long distance contacts of the early medieval stronghold of Libice nad Cidlinou. In: K. Schmotz et al. Hrsg., Fines transire. Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen/Oberösterreich, 27. Treffen, Schlögen, Rahden/Westf.: Verlag Marie Leidorf, 195–203.
- Menghin, W. 1983: Das Schwert im frühen Mittelalter: Chronologisch-typologische Untersuchungen zu Langschwertern aus germanischen Gräbern des 5. bis 7. Jahrhunderts n. Chr. Stuttgart: Theiss.

- Měřinský, Z. 2002: České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu I. Praha: Libri.
- Mrkobrad, D. 1980: Archeološki nalazi seobe naroda u Jugoslaviji. Beograd: Muzej grada Beograda.
- Nadolski, A. 1954: Studia nad uzbrojeniem polskim w X, XI i XII wieku. Łódź: Zakład im. Ossolińskich we Wrocławiu.
- Nagy, M. 1998: Awarenzeitliche Gräberfelder im Stadtgebiet von Budapest, I–III. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum.
- Novotný, B. 1971: Staroslovanské výšinné hradisko Mařin u Křenova na Svitavsku. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity E 16, 217–223.
- Parczewski, M. 1988: Najstarsza faza kultury wczesnosłowianskiej w Polsce. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Pieta, K. 2015: Včasnostredoveké mocenské centrum Bojná – výzkumy v rokoch 2007–2013. In: K. Pieta – Z. Robak eds., Bojná 2. Nové výsledky výskumov včasnostredovekých hradísk, Nitra: Archeologický ústav SAV, 11–52.
- Pieta, K. – Ruttkay, M. 2006: Bojná. Mocenské a christianizační centrum nitranského kniažectva. In: K. Pieta et al. eds., Bojná. Hospodárske a politické centrum nitranského kniažectva, Nitra: Archeologický ústav SAV, 21–70.
- Pietsch, M. 1983: Die römischen Eisenwerkzeuge von Saalburg, Feldberg und Zugmantel. Saalburg Jahrbuch 39, 5–141.
- Pohanka, R. 1986: Die eisernen Agrargeräte der Römischen Kaiserzeit in Österreich. Studien zur römischen Agrartechnologie in Rätien, Noricum und Pannonien. BAR International Series 298. Oxford: Hadrian Books.
- Poláček, L. 2000: Holzbearbeitungswerkzeug aus Mikulčice. In: L. Poláček Hrs., Studien zum Burgwall von Mikulčice IV, Brno: Archeologický ústav AV ČR, 303–361.
- Poulik, J. 1957: Výsledky výzkumu na velkomoravském hradišti „Valy“ u Mikulčic. Památky archeologické 48, 241–388.
- Prichodnjuk, O. M. 2005: Pastirs'ke gorodiště. Kyjiv etc.: Institut Archeologii NAU etc.
- Profantová, N. 1992: Awarische Funde aus den Gebieten nördlich der awarischen Siedlungsgrenzen. In: F. Daim, Awarenforschungen II, Wien: Institut für Ur- und Frühgeschichte der Universität Wien, 605–778.
- Profantová, N. 1993: K nálezům ostruh z konce 7.–9. stol. v Čechách. In: Mediaevalia archaeologica Bohemica 1993. Památky archeologické – Supplementum 2, Praha: Archeologický ústav AV ČR, 60–85.
- Profantová, N. 1997: Ein Hortfund von Eisengegenständen aus Plužná, Kreis Mladá Boleslav. In: J. Kubková et al. eds., Život v archeologii středověku, Praha: Archeologický ústav AV ČR, 514–519.
- Profantová, N. 1998: Problém importů a rekonstrukce cest v 8.–9. století. Archaeologia historica 23, 79–88.
- Profantová, N. 2000: Die Ausbildung herrschaftlicher Strukturen bei den Westslawen. In: A. Wiczorek – H. M. Hinz Hrs., Europas Mitte um 1000. Band 1, Stuttgart: Konrad Theiss, 293–296.
- Profantová, N. 2008: Problém interpretace staromaďarských nálezů v Čechách. In: T. Štefanovičová – J. Hulínková eds., Bitka pri Bratislave v roku 907 a jej význam pre vývoj stredného Podunajska, Bratislava: Slovenský archeologický a historický inštitút, 149–168.
- Profantová, N. 2010: Awarische Funde in der Tschechischen Republik. Forschungsstand und neue Erkenntnisse. Acta Archaeologica Carpathica 45, 203–270.
- Profantová, N. 2011: Karolinské importy a jejich napodobování v Čechách, případně na Moravě (konec 8.–10. století). In: Zborník Slovenského národného múzea 2011 – Archeológia, Supplementum 4, Bratislava: Slovenské národné múzeum, 71–104.
- Profantová, N. 2013: Náhrdelníky byzantského původu a bronzové kruhové ozdoby ve slovanském prostředí 6.–7. století. K interkulturním vztahům. Památky archeologické 104, 149–182.
- Profantová, N. 2014a: Mocenské elity v Čechách 9.–10. století, Katalog. In: P. Kouřil ed., Velká Morava a počátky křesťanství, Brno: Archeologický ústav AV ČR, 56–63.
- Profantová, N. 2014b: Luxusní karolinská průvlečka a nákončí z Kosiček, okr. Hradec Králové. Archeologie ve středních Čechách 18, 869–873.
- Profantová, N. 2015a: The horse harness, spurs and stirrups in Bohemia in 8th and 9th century. In: C. Cosma ed., Warriors, weapons, and harness from the 5th–10th centuries in the Carpathian Basin, Cluj-Napoca: Mega Publishing House, 281–297.
- Profantová, N. 2015b: Nové nálezy byzantských přezek v České republice. Byzantinoslovaca V, 74–82.
- Profantová, N. 2015c: Nová raně středověká výšinná poloha z Kosoře a Prahy-Radotína. In: J. Podliska et al. eds., V za(u)jetí malostranských stratigrafií. Sborník k životnímu jubileu Jarmily Čihákové, Praha: Národní památkový ústav, 48–67.

- Profantová, N. 2015d:* Bronzefunde des 7. Jahrhunderts aus Městec Králové (Bez. Nymburk, Böhmen). In: O. Heindrych-Tamáška et al. eds., „Castellum, Civitas, Urbs“. Zentren und Eliten in frühmittelalterlichen Ostmitteleuropa. Castellum Pannonicum Pelsonense 6, Budapest etc.: Verlag Marie Leidorf, 249–263.
- Profantová, N. 2016a:* Ostruhy jako doklady přítomnosti elity v 8. a 9. století v Čechách. *Archaeologia historica* 41/2, 7–40.
- Profantová, N. 2016b:* Errichtung und Zerstörung der ersten frühmittelalterlichen Burgwälle in Böhmen (8./9. Jahrhundert). In: F. Bierman et al. Hrsg., Die frühen Slawen – von der Expansion zu gentes und nationes, Langenweissbach: Beier & Beran, 223–239.
- Profantová, N. 2016c:* Tepací formy 7.–8. století z České republiky. In: B. Chudzińska et al. eds., Od Bachorza do Światowida ze Zbrucza. Tworzenie się słowiańskiej Europy w ujęciu archeologicznym, historycznym i językoznawczym. Księga jubileuszowa Profesora Michała Parczewskiego, Kraków – Rzesów: Uniwersytet Jagelloński – Uniwersytet Rzesowski, 57–72.
- Profantová, N. 2017:* New data about the earliest of Early Medieval hill-forts and hill-sites (8 – 1st half of 9th cent.) in Central Bohemia. In: G. Fusek Hrsg., Archäologische Studien zum frühen Mittelalter, Nitra: Archeologický ústav SAV, 99–114.
- Profantová, N. 2018a:* Kontakty Čechii s jugo-vostokem i vostokom v VI – začale VIII vv. In: Fortecija: zbornik zapovidnika „Tustan“. Kniga 3, Lviv: Prostir, 31–46.
- Profantová, N. 2018b:* Fremd und örtlich. Fernkontakte und die Einbindung fremder Elemente in die lokale Kultur, Beispiel Mittelböhmen. In: K. Schmotz et al. Hrsg., Fines transire. Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen/Oberösterreich, 27. Treffen, Schlögen, Rahden/Westf.: Marie Leidorf Verlag, 235–251.
- Profantová, N. 2018c:* Byzanz am Ende der Welt? Riemenbeschlag mit der Kaiserporträt aus Mittelböhmen. In: J. Drauschke et al. Hrsg., Lebenswelten zwischen Archäologie und Geschichte. Festschrift für Falko Daim zu seinem 65. Geburtstag. Monographien des RGZM 150, Mainz: Verlag RGZM, 325–336.
- Profantová, N. 2019:* Poznání hradiště kombinovaným detektorovým, povrchovým průzkumem, geofyzikou a malou sondáží. Příklad Tismice, okr. Kolín (8.–9. století). In: K. Chrzan et al. eds., Współczesne metody badań wczesnośredniowiecznych grodów Europy Środkowo-Wschodniej, Wrocław: Wydawnictwo Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, 235–254.
- Profantová, N. 2020a:* Prestiž a moc v předpřemyslovských Čechách. Knižata a jejich archeologický obraz na přelomu 8. a 9. století. In: B. Chocholáč et al. eds., Pro pana profesora Libora Jana k životnímu jubileu, Brno: Maticе moravská, 61–70.
- Profantová, N. 2020b:* K významu nálezů ostruh a seker ze žalovských pohřebišť. In: K. Tomková et al., Levý Hradec v zrcadle archeologických výzkumů. Pohřebiště II, Praha: Archeologický ústav AV ČR, 357–385.
- Profantová, N. 2020c:* Archeologie elit v Čechách. In: I. Boháčová – P. Sommer eds., Raný český stát 10. století. Colloquia mediaevalia Pragensia 21, Praha: Filosofia, 147–170, 305–312.
- Profantová, N. 2020d:* Der Langsax von Horní Follmava/Ober-Vollmau im Kontext der frühmittelalterlichen Metallfunde aus Fernverbindungskorridoren im Böhmerwald. Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich 36, 68–80.
- Profantová, N. 2021:* Luxus aus dem Süden. Das Depot aus Domoušice, Bez. Louny, und die Fernkontakte Böhmens im 8. Jahrhundert. In: F. Daim – H. Meller Hrsg., Nomaden und Reiterkrieger aus dem Osten. Tagungen des Landesmuseums für Vorgeschichte Halle 23, Halle an der Saale: Landesamt für Denkmalpflege und Archäologie Sachsen-Anhalt, Landesmuseum für Vorgeschichte Halle 167–189.
- Profantová, N. v tisku:* Avar type finds in Bohemia and the traces of its local production. In: A. Rapan–Papeša, Avars and Slavs. Two sides of a strap-end, Zagreb.
- Profantová, N. et al. 2015:* Klecany. Rané středověká pohřebiště I. Praha: Archeologický ústav AV ČR Praha – Nakladatelství Epocha.
- Profantová, N. – Křivánek, R. – Fikrle, M. – Zavřel, J. 2020:* Tismice jako produkční a nadregionální centrum Čech 8. a 9. století. Památky archeologické 111, 193–271.
- Profantová, N. – Stolz, D. 2006:* Kovové nálezy z hradiště v Tismicích a pokus o interpretaci významu hradiště v raném středověku. *Archeologie ve středních Čechách* 10, 793–838.
- Profantová, N. – Stolz, D. 2007:* Nákončí z doby avarské ze Skočic, okr. Strakonice. *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 20, 407–410.
- Profantová, N. – Štolba, M. 2012:* Rané středověké nákončí k pochvě meče z Českého Středoohoří. *Archeologické rozhledy* 64, 357–361.

- Profantová, N. – Vích, D. 2008:* Raně středověké osídlení Malé Hané na pomezí Čech a Moravy. Přehled výzkumů 49, 133–164.
- Profantová, N. – Vích, D. 2012:* Zlacený vrchlík z Bošína (okr. Ústí nad Orlicí) a problém dokladů přítomnosti raně středověké elity ve východních Čechách. In: J. Doležel – W. Wihoda eds., Mezi raným a vrcholným středověkem. Pavlu Kouřilovi k šedesátým narozeninám přátel, kolegové a žáci, Brno: Archeologický ústav AV ČR, 197–207.
- Procházka, R. 2014:* Raně středověké osídlení (2. pol. 6. století – 1200). In: Z. Jarůšková – A. Štrof, Pravěk Boskovicka, Boskovice: Muzeum Boskovicka, 231–272.
- Prudič, K. 1931:* Nálezy na Vysokomytsku. In: Vysokomytsko. Vlastivědné čtení o okrese vysokomytském a skutečském, Vysoké Mýto: Vlastivědná komise školního okresu vysokomytského, 203–211.
- Robak, Z. 2014:* Studia nad okuciami rzemeni w typie karolińskim. VIII–X wiek. II cz. Nitra: Archeologický ústav SAV.
- Robak, Z. 2017–2018:* Chronology and periodisation of imports of Carolingian military equipment in the Carpathian Basin between the eighth and the tenth centuries. *Antaeus* 35–36, 327–344.
- Robak, Z. 2018:* The sword and sword-belt in Carolingian times. Študijné zvesti AÚ SAV 64, 149–177.
- Rupnik, L. 2014:* Secures, ascine und dolabrae aus Keszthely-Fenekpuszta. In: O. Heinrich-Tamáska – P. Straub Hrsj., Mensch, Siedlung und Landschaft im Wechsel der Jahrtausende am Balaton. Castellum Pannonicum Pelsonense 4, Budapest etc.: Verlag Marie Leidorf, 181–204.
- Ruttay, A. 1976:* Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei (II). Slovenská archeológia XXIV, 245–395.
- Severin, K. 2000:* Trstenickou stezkou cestou necestou (K vývoji názorů na průběh středověké komunikace). Pomezí Čech a Moravy 4, 353–388.
- Schneider, P. – Vích, D. 2018:* Středověké mince z hradiště u Mařina, k. ú. Zadní Arnoštov a Křenov (okr. Svítavy). Numismatický sborník 32/1, 86–90.
- Skiba, A. B. 2011:* Fibuly s dniprivských skarbiv VII. Archeologija (Kijiv) 4, 20–31.
- Skrůžný, L. 1962:* Dějiny vraclavského hradiska. Zprávy VČM Pardubice, 8–13.
- Skutil, J. 1931:* Pravěk Boskovska. Vlastivěda Boskovska VII, Boskovice: Alois Menšík, okresní školní inspektor v Boskovicích.
- Skutil, J. 1947/1948:* Z nejdávnější minulosti Litomyšlska a Poličska. Od Trstenické stezky XXIII, 14–16, 38–48, 58–62, 75–80.
- Sós, A. – Salamon, A. 1995:* Cemeteries of the Early Middle Ages (6th–9th c.) at Pókaszepetk. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Steuer, H. 1997:* Waagen und Gewichte aus dem mittelalterlichen Schleswig. Funde des 11. bis 13. Jahrhunderts aus Europa als Quellen zur Handels- und Währungsgeschichte. Bonn – Köln: Rheinland-Verlag – Dr. Rudolf Habelt.
- Šlězár, P. 2014:* Nové poznatky k raně středověké fortifikaci „Hradisko nad Nectavou“ na katastru obce Biskupice u Jevíčka. In: Historica Olomucensia – Supplementum II, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 75–90.
- Šolle, M. 1966:* Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách. Praha: Academia.
- Štrof, A. 1979:* Pravěk osídlení Lysické sníženiny a Malé Hané na základě nálezů hmotné kultury. Ms. diplom. práce, Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, Brno.
- Štrof, A. 1985:* Übersicht neuer Lokalitäten und Funde in der Boskovicer Furche (Bez. Blansko). Přehled výzkumů 1983, 91–98.
- Štrof, A. 1987:* Sondáž na hradisku u Velkých Opatovic. Přehled výzkumů 1984, 85–86.
- Tejral, J. 1988:* Probleme der Völkerwanderungszeit nördlich der mittleren Donau. In: Germanen, Hunnen, Awaren. Schätze der Völkerwanderungszeit, Nürnberg: Verlag Germanisches Nationalmuseums, 351–382.
- Točík, A. 1968:* Slawisch-awarisches Gräberfeld in Holiare. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Tomášek, M. 2007:* Půdy České republiky. Praha: Česká geologická služba.
- Tomka, P. 2008:* Innere Migranten an der Strassenkreuzung – Regionsfremde in der Kleinen Tiefebene. In: J. Bemmann – M. Schmauder Hrsj., Kulturwandel im Mitteleuropa. Langobarden – Awaren – Slawen, Bonn: Dr. R. Habelt, 601–618.
- Tomková, K. 2005:* Die frühmittelalterliche Elite aus der Sicht der Gräberfelder auf der Prager Burg und ihren Vorfeldern. In: P. Kouřil ed., Die frühmittelalterliche Elite bei den Völkern des östlichen Mitteleuropas, Spisy archeologického ústavu AV ČR Brno 25, Brno, 335–352.

- Tomková, K. et al. 2012: Levý Hradec v zrcadle archeologických výzkumů. Pohřebiště I. Praha: Archeologický ústav AV ČR.
- Trugly, A. 1987: Gräberfeld aus der Zeit des awarischen Reiches bei der Schiffswerft in Komárno. Slovenská archeológia XXXV, 251–344.
- Trugly, A. 1993: Gräberfeld aus der Zeit des Awarischen Reiches bei der Schiffswerft in Komárno II (1987–1989). Slovenská archeológia XLI/2, 191–307.
- Ungermaň, Š. 2015: Mečové pásy z 9.–10. století v západní a střední Evropě: typologie, chronologie, provenience a symbolika. In: K. Pieta – Z. Robak eds., Bojná 2. Nové výsledky výzkumu, Nitra: Archeologický ústav SAV, 251–279.
- Válek, B. 1964: Půdy východních Čech. Havlíčkův Brod: Východočeské nakladatelství.
- Vích, D. 2000: Raně středověké nálezy z Vraclavska. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 26, 57–96.
- Vích, D. 2008: Nálezy doby římské v jižní části Malé Haně. In: E. Droberjar et al. eds., Barbarská sídliště. Chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů. Archeologie barbarů 2007, Brno: Archeologický ústav AV ČR, 147–160.
- Vích, D. 2011: Archeologické nálezy z jedné privátní sbírky. Archeologie ve středních Čechách 15, 999–1015.
- Vích, D. 2012: Raně středověké archeologické nálezy z k. ú. Říkovice (okr. Svitavy). Archeologie východních Čech 1, 100–109.
- Vích, D. 2014a: Spony z doby římské ze severní části Boskovické brázdy. Archeologické rozhledy 66, 704–730.
- Vích, D. 2014b: Jevičko (k. ú. Jevičko-předměstí, okr. Svitavy). Přehled výzkumů 55/2, 218–219.
- Vích, D. 2015: Příspěvek k metodice detektorové prospekce v archeologii. Archeologie východních Čech 7, 152–172.
- Vích, D. 2021: Severní část Malé Haně v archeologických pramenech 11.–13. století získaných povrchovou prospekci. Archaeologia historica 46/1, 57–79.
- Vích, D. – Jarůšková, Z. 2019: Depot železných předmětů z Borotína na Malé Haně. Zborník Slovenského národného múzea CXIII – Archeológia 29, 211–216.
- Vích, D. – Jílek, J. – Militký, J. – Hlavica, M. – Kmošek, J. – Martínek, J. 2021: Mařinské hradiště a jeho okolí v době římské. Zborník Slovenského národného múzea CXV, v tisku.
- Vích, D. – Žákovský, P. 2012: Soubor kovových předmětů z dosud neznámé lokality na Litomyšlsku. Archeologické rozhledy 64, 89–128.
- de Vingo, P. – de Marchi, P. M. 2016: The circulation of artefacts. Fashions and styles in Langobard Lombardy and their interactions with the contemporary Byzantine culture. In: A. Ballók et al. eds., Zwischen Byzanz und der Steppe. Archäologische und historische Studien. Festschrift für Cs. Bálint zum 70. Geburtstag, Budapest: Institute of Archaeology, Research Centre for Humanities, Hungarian Academy of Science, 115–151.
- Vokolek, V. 1993a: Archeologické nálezy při stavbě čistící stanice ve Vysokém Mýtě. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 19, 60–68.
- Vokolek, V. 1993b: Výzkum lužického hradiště v Běstovicích. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 19, 49–53.
- Wachowski, K. 1992: Kultura karolińska a Słowiańszczyzna zachodnia. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Wamers, E. 2005: Die Zusammensetzung des Schätzes. In: Die Macht der Silbers. Karolingische Schätze im Norden, Mainz: Schnell + Steiner, 129–142.
- Werner, J. 1950: Slawische Bügelfibeln des 7. Jahrhunderts. In: G. Behrens – J. Werner Hrsg., Reinecke Festschrift. Zum 75. Geburtstag von P. Reinecke am 25. September 1947, Mainz: E. Schneider, 150–172.
- Winter, H. 1997: Awarische Grab- und Streufunde aus Österreich. Ein Beitrag zur Siedlungsgeschichte. Innsbruck: Universitätsverlag Wagner.
- Zábojník, J. 1991: Seriation von Gürtelbeschlaggarnituren aus dem Gebiet der Slowakei und Österreich. In: K problematike osídlenia stredodunajskej oblasti vo včasnóm stredoveku. Nitra: Archeologický ústav SAV, 219–321.
- Zábojník, J. 2006: Pohrebisko z obdobia avarského kaganátu a včasnostredoveké sídliskové objekty v Čiernom Brode. Slovenská archeológia LIV, 95–142.
- Zábojník, J. 2009: Slovensko a avarský kaganát. Studia Archaeologica et Medievalia IX. Bratislava: Univerzita J. A. Komenského.
- Zápotocký, M. 1965: Slovanské osídlení na Litoměřicku. Památky archeologické 56, 205–391.
- Žákovský, P. 2014: Tesáky a problematika jednosečných zbraní středověku a raného novověku. Ms. disertační práce, Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno.

Hillfort near Mařín (East Bohemia) and its broad hinterland in light of metal artefacts from the 6th to 10th century AD

In terms of settlement, the border between east Bohemia and northwest Moravia represented the periphery, a region whose importance was based mainly on the existence of a long-distance route, the actual outlines of which have become clearer only recently thanks to the use of modern technology (GIS, LiDAR, etc.). Metal detector surveys of the studied area commenced in 2005. This study presents metal artefacts from the period between the 6th century and the 10th century known as of 30 April 2021 and iron artefacts that have already undergone the process of conservation.

Several fortified sites exist in the studied area, the most important of which is the hillfort near the village of Mařín in the cadastral territory of Arnořtov and Křenov (Svitavy district, Pardubice region; *fig. 15*). In addition to metal detector surveys, we also used geophysical measurement, which indicated the position of the entrance (*fig. 1, 2, 3*). A gilded lingulate strap-end of the Carolingian type from the hillfort (*fig. 4: 1; 21: 1*) is a Carolingian product or imitation dating to the 9th century. A strap-end (*fig. 4: 2*) produced in the first half of the 8th century belongs to the Avar cultural sphere. Loops dated to the 9th century and a later stirrup are related to riding gear (*fig. 4: 3, 6, 15*). Military gear, especially arrowheads (*fig. 4: 4, 8, 9, 13*) and spear tips (*fig. 5: 1, 5*) represent a significant group of finds from the Mařín hillfort. The find spectrum is supplemented with two axes (*fig. 4: 6; 5: 6*), tools (*fig. 5: 2–4*) and a spherical bimetallic weight (*fig. 4: 11*). According to the testimony of the artefacts (an archaeological excavation has not yet been conducted at the site), the area of the hillfort was occupied at the latest by the turn of the 9th century, with the dating of the fortifications remaining thus far unknown.

From the broader surrounding area of the hillfort, the Avar cultural sphere is represented by strap-ends from Sudice (*fig. 8: 14; 21: 2*) and Vysoké Mýto (*fig. 6: 12; 22: 13*), oblong fittings with a gryphon or typical pendants to these fittings from Bořín 1 (*fig. 6: 2; 22: 8*), Tisová 3 (*fig. 6: 9; 22: 14*) and Vraclav 11 (*fig. 6: 13; 22: 1*), hole covers/protectors from Zadní Arnořtov (*fig. 8: 19; 21: 9*) and Tisová 3 (*fig. 6: 5–6, 8; 22: 4–5*), a shield-like belt fitting from Svařeň (*fig. 7: 2*), a buckle head plate from the Vraclav hillfort (*fig. 6: 15*), a pendant to a main fitting from Jevíčko-předměstí 3 (*fig. 8: 11*) and lingulate fittings of the main strap from Vysoké Mýto 2 (*fig. 6: 17; 22: 10*), Tisová (*fig. 6: 7; 21: 3*) and Jevíčko (*fig. 8: 15; 22: 9*). The Jevíčko-předměstí 3 site produced an incomplete earring with a drum and three arms (*fig. 8: 6; 21: 10*) from the 7th century, which has analogies from Semčice in the Mladá Boleslav region (*fig. 16: 2*) and from Gols-Wiesenäcker in Burgenland, Austria (*fig. 16: 4*). A heavily gilded fitting (*fig. 8: 18; 21: 6*) with the (probable) motif of a centaur comes from Zadní Arnořtov. It was apparently attached by means of a ring, which would mean that it was half of a two-part agrafa from the first half and the middle of the 8th century. Belonging to the Avar cultural sphere are seven pieces of fittings forming the decoration of a horse harness from Vraclav 11 and Chornice 6a (*fig. 6: 14; 8: 4; 22: 6–7*), from Bořín (*fig. 6: 1; 22: 2*), from Cetkovice 5 (*fig. 8: 2*), and Jevíčko-předměstí 3 (*fig. 8: 5*). The dating of the spherical caps from the Chornice 6a (*fig. 8: 3*) and Bořín (*fig. 6: 3*) sites in the late Avar period is uncertain. The bell from the Zadní Arnořtov (*fig. 8: 16; 21: 8*) is also related to a horse harness. Among finds classified as weapons, a three-ribbed arrowhead from Nová Sídla (*fig. 6: 4*), an axe-hammer from Jevíčko-předměstí (*fig. 11: 3*) and an openwork spear tip from Zadní Arnořtov (*fig. 12: 4*) are attributed to the Avar cultural sphere.

Carolingian-type fittings are represented by a strap-end and two spear tips with an angular socket from the Mařín hillfort, a spur strap loop from Svařeň 1 (*fig. 7: 3; 22: 16*) from the final third of the 8th century to the early 9th century and a bronze clover-shaped/three-armed fitting from Stradouň 1 (*fig. 7: 4; 21: 4*) from the 9th century, with analogies from Germany and Holmskov (*fig. 18: 1–3*). A barbed spear tip from Kladoruby “Andělka” (*fig. 10: 1*) and perhaps even an axe with an extended poll/rear also have a western provenance.

Of eastern European and Byzantine origin is a fragment of a fibula from Vážany (*fig. 8: 13; 21: 7*) with analogies in finds from Petrushka (*fig. 19: 4*), from the Kyiv region (*fig. 19: 3*) and partially in a fibula from the Pastirske hillfort (*fig. 19: 2*), Ukraine. The fibula from Vážany dates to the end of the 6th century or the first half of the 7th century. The frame of a buckle from Vraclav 3b (*fig. 6: 10*)

of Byzantine origin has a certain analogy from Verona Corte Sant'Elena. The decorative motif of pincers from Jevíčko-předměstí 3 (*fig. 8: 9; 21: 5*) can be compared to the decoration on strap-ends from Kaba, Solymár, Straubing, St. Peter and Regensburg, Bismarckplatz G 299/1977 (*fig. 20: 2–4*). The pincers dated to the 7th century perhaps represent the first evidence of the presence of decoration of the Martinovka sphere in the Czech Lands. Finds of pins dated to the period between the 6th and the mid-9th century and undatable cut gold (24-karat) sheet weighing 5.3 g and bearing traces of having been cut by sheers and of hammering (*fig. 23: 1–4*) come from Jevíčko-předměstí 3 (*fig. 8: 7, 8; 22: 3; 23: 8*). A cast counter plate for a belt fitting with three decorative rivets (*fig. 7: 1*) dating to the 7th century comes from Stradouň 1. A belt ornament from Trstenice belongs to types used by early Hungarians and in the eastern Europe in the first half of the 10th century (*fig. 8: 20; 22: 15*).

A whole range of artefacts made of iron and non-ferrous metals naturally represent finds of domestic provenance (*fig. 6: 16; 8: 10, 17; 9: 1–7; 10: 3; 11: 2, 4; 12: 2, 3; 13: 1, 3; 22: 11; 23: 7*). The most common artefacts from the Avar cultural sphere are belt fittings, whereas horse harness ornaments appear less frequently; military gear is also recorded (*diagram 1*). This involves a total of 31 Avar-type artefacts from 20 sites, 27 of which belong to the Late Avar period. In terms of quality, we find a full scale ranging from exclusive ornaments to sub-par products. Carolingian-type finds are less common among artefacts from non-ferrous metals (three specimens). Artefacts of an eastern or Byzantine origin occur in rare cases.

With three or four artefacts from the 7th century and ornaments from the 8th century, the Jevíčko-předměstí 3 site holds a prominent position among lowland unfortified sites. Some of the finds, either lost items or offerings, are linked to the course of a route of greater importance. Based on the testimony of the metal artefacts, the use of the studied region, including the presence of elites, occurs from the second half of the 7th century at the latest (*fig. 29*). Thanks to finds of the Avar type, artefacts from the 8th century are most heavily represented (*fig. 30*). Spurs and their accessories and at least three axes are dated to the 9th century (*fig. 31*). The finds also indicate that the importance of the studied region on the Bohemian-Moravian borderland did not decline even in the 10th century (*fig. 31*).

English by David J. Gaul

DAVID VÍCH, Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě, A. V. Šembery 125, CZ-56601 Vysoké Mýto
dvich@centrum.cz

ZUZANA JARŮSKOVÁ, Muzeum regionu Boskovicka, Hradní 642/1, CZ-680 01 Boskovice
jaruskova@muzeum-boskovicka.cz

ROMAN KŘIVÁNEK, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Letenská 4, CZ-118 01 Praha
krivanek@arup.cas.cz

NAĎA PROFANTOVÁ, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Letenská 4, CZ-118 01 Praha
profantova@arup.cas.cz

JAN ZAVŘEL, M. J. Lermontova 11, CZ-16000 Praha 6; zavreljan@centrum.cz